

Keskustelua hernekeitosta

Verkkokeskustelijoiden käsityksiä rajageminaatiosta

Pro gradu -tutkielma
Jenni Nikkinen-Piraccini
Helsingin yliopisto
Suomen kieli
Maaliskuu 2011

Sisältö

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymykset	1
1.2 Tutkimuksen aineisto	2
1.3 <i>Rajageminaatio</i> ilmiönä	5
1.3.1 Rajageminaation määritelmä ja esiintymisyhteydet	5
1.3.2 Terminologian kirjavuus	7
1.3.3 Rajageminaation syntyhistoriasta	9
1.3.4 Sananloppuisen <i>k:n</i> alueellinen variaatio	10
1.3.5 Sananloppuisen <i>k:n</i> variaation tendenssejä	15
2 KANSANLINGVISTINEN TUTKIMUS	16
3 RAJAGEMINAATION NIMITYKSET JA KUVAILEVA KÄSITTEISTÖ	24
3.1 ”Tuplaus”	25
3.2 ”Katko”	27
3.3 ”Painotus”	28
3.4 Muut kuvaukset	29
3.5 Yhteenveto: rajageminaation kuvaukset	30
4 FENNISTIIKAN TERMINOLOGIA	31
4.1 <i>Loppukahdennus</i>	32
4.2 <i>Jäännöslopuke</i>	33
4.3. <i>Loppuhenkonen</i>	34
4.4. <i>Rajageminaatio</i>	35
4.5. <i>Aspiraatio</i>	36
4.6. <i>Alkukahdennus</i>	37
4.7. Muut termit	37
4.8 <i>Glottaaliklusiili</i> ja <i>laryngaaliklusiili</i>	38
5 MIELTEET ALUEELLISESTA VARIAATIOSTA	40
6 MIELTEET SOSIAALISESTA VARIAATIOSTA	50
6.1 Ei-äidinkieliset suomenpuhujat	50
6.2 Hienostelijat	53
6.3 Uutistenlukijat ja julkisuuden puhujat	54
6.4 Homoseksuaalit	56
7 JULKISUUDEN HENKILÖT	57

8 MIELTEET MUOTORYHMISTÄ.....	61
8.1 <i>Tuote</i> -nominin.....	63
8.2 Aktiivin imperatiivin yksikön toinen persoona.....	65
8.3 <i>Itse, kolme</i> ja <i>viime</i>	67
8.4 A-infinitiivi.....	67
8.5 Kielto muodot	69
8.6 Allatiivi	69
8.7 <i>nne^x</i> -adverbit	70
8.8 Muita muotoryhmiä	70
8.9 Yhteenveto: geminoituvat muotoryhmät kielenainesesimerkeissä	70
9 MIELTEET GEMINOITUVISTA ÄÄNTEISTÄ	72
9.1 Geminoituvat äänneet <i>tuote</i> -tyypin nomineissa, jotka ovat yhdyssanojen määriteosina	73
9.2 Geminoituvat äänneet imperatiiveissa, joihin ei liity liitepartikkelia	74
9.3. Yhteenveto: geminoituvat äänneet kielenainesesimerkeissä	75
10 KIELI-IDEOLOGISET MIELTEET JA AFFEKTIIVISUUS.....	76
11 RAJAGEMINAATION TIEDOSTAMINEN JA TUNNISTAMINEN	85
12 TULOSTEN TARKASTELUA JA UUSIA TUTKIMUSKYSYMYKSIÄ.....	93
LÄHTEET.....	98

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymykset

Tutkielmani tavoitteena on maallikoiden (tässä työssä verkkokeskustelijoiden) rajageminaatioon kohdistuvien mielteiden selvittäminen. Vaattovaaran (2009: 32) mukaan mielteillä tarkoitetaan kansanlingvistisessä tutkimuksessa kieltä koskevia käsityksiä ja havaintoja sekä niiden taustalla vaikuttavaa hiljaista tietoa – siis kaikenlaisia assosiaatioita, joita kieltä koskevat käsitykset ja havainnot laukaisevat. Tutkimuskohteenani oleva ilmiö, *rajageminaatio* on sananrajainen sandhi-ilmiö, jossa seuraavan sanan alkukomponentti kahdentuu tiettyjen sanamuoto-tyyppien jäljessä (esimerkiksi *menek kotiin*). Rajageminaatiota ilmiönä käsittelem tarkemmin työni luvussa 1.3. Tarkasteluni kohteena on kielihistorialliselta kannalta varhaiskantasuomen sananloppuinen *k*, joka voi nykysuomessa edustua geminaattana (*menek kotiin*) tai katona (*mene kotiin*). Tutkimukseni menetelmällisenä pohjana on kansanlingvistinen tutkimussuuntaus, joka tutkii ei-lingvistien kielellisiä asenteita. Suuntauksen lähtökohtia kuvaan luvussa 2. Tutkimusaineistonani ovat ei-lingvistien Internetissä käymät rajageminaatiota koskevat keskustelupuheenvuorot. Aineistoni keruuta ja käsittelyä kuvaan tämän työn aluluvussa 1.2. Tutkielmani pyrkii vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

- Millaista on verkkokeskustelijoiden metakieli, kun he keskustelevat rajageminaatiosta (luvut 3–4)?
- Millainen on sananloppuisen *k*:n edustus suomen murteissa aineistoni verkkokeskustelijoiden mukaan (luku 5)?
- Mitä verkkokeskustelijat ajattelevat sananloppuisen *k*:n sosiaalisesta variaatiosta (luku 6)?
- Missä muotoryhmissä esiintyvät rajageminaatiotapaukset verkkokeskustelijat tiedostavat parhaiten (luku 8)?
- Minkä äänteiden rajageminaatiotapaukset verkkokeskustelijat tiedostavat parhaiten (luku 9)?
- Millaisia kieli-ideologisia mielteitä verkkokeskustelijoilla on rajageminaatiosta (luku 10)?
- Millaisia affektiivisiä asenteita sananloppuisen *k*:n eri edustumat herättävät (luku 10)?

- Miten verkkokeskustelijat tiedostavat ja rajaavat rajageminaation omaksi kielenilmiökseen (luku 11)?
- Miten hakukoneen avulla satunnaisesti tutkimusaineistoksi valikoitunut verkkokeskusteluaineisto sopii kansanlingvistisen tutkimuksen materiaaliksi (luku 12)?

1.2 Tutkimuksen aineisto

Tämän tutkielman aineisto poikkeaa kansanlingvistiikan tavallisesta tutkimusaineistosta, jonka keruu- ja käsittelytapoja kuvaan luvussa 2. Äänessä ovat kansanlingvistiikan perusajatuksen mukaisesti maallikot, mutta perinteisten haastattelujen, karttapiirrosten tai kyselylomakkeiden sijasta olen koonnut aineistoni Internetistä etsimistäni verkkokeskustelujen puheenvuoroista.

Olen kerännyt aineistoni käyttämällä *Google*-hakukonetta. Hakujen avulla olen etsinyt erilaisille keskustelupalstoille, joilla kielestä keskustellaan. Hakusanoina käytin seuraavia rajageminaation nimityksiä: *loppukahdennus*, *jäänöslopuke*, *rajageminaatio*, *loppuhenkonen*, *rajapidennys*, *rajakahdennus* sekä *aspiraatio*. Lisäksi olen käyttänyt hakusanoja *glottaaliklusiili* sekä *laryngaaliksiili*. Nimitykset ovat olleet fennistiikan ammattilaisten käytössä. Terminologian vaihtelua fennistiikan historiassa kuvaan erikseen tämän luvun alaluvussa 1.3.2. Luvussa 4 käsittelen lisäksi edellä mainittujen termien käyttöä kouluissa käytetyissä äidinkielen oppikirjoissa.

Internetissä käytävä viestintä on tekstipohjaista, joten keskustelut eivät ole suoraan verrattavissa kasvokkaiskeskusteluihin. (Gerlander & Takala 1996: 41; Phillips & Barnes 1995: 14.) Tietokonevälitteinen kommunikaatio jaetaan *synkroniseen* eli samanaikaiseen ja *asynkroniseen* eli eriaikaiseen viestintään. Keskustelufoorumit kuuluvat asynkroniseen viestintään mutta voivat saada synkronisen viestinnän piirteitä silloin, kun keskustelua käydään hyvin vilkkaasti. (esim. Herring 1996a: 1–2). Asynkronisessa viestinnässä oman puheenvuoron sisältöä ja muotoa voi pohtia pidempään kuin kasvokkaiskeskustelussa (Phillips & Barnes 1995: 35). Palstat, joilta olen aineistoni kerännyt, eivät yleensä koske pelkkää kieltä, vaan usein esimerkiksi jonkin alan harrastelijapalstalla on erillinen kieltä koskeva keskusteluketju. Aineistoa kertyi eri foorumeilta yhteensä 392 puheenvuoron verran. Samantapaisia verkkokeskusteluja ovat tutkineet pro graduis-

saan ainakin Joronen (2007) ja Heimala-Lindqvist (2010). Joronen on poiminut aineistonsa Ilta-Sanomien verkkosivuilla käydyistä kieltä koskevista keskusteluista. Hänen tutkimuksensa luokittelee kielenilmiöitä, joista verkkokeskustelijat ovat ärsyntyneet sekä pohtii kielteisten mielteiden syitä. Heimala-Lindqvist puolestaan kuvaa ja selittää työssään *Rautaneito*-nimisellä foorumilla käytettävän kielen variaatiota.

Verkkokeskustelujen puheenvuorot ovat usein osa pitkää viestiketjua (tai -puuta, engl. *topic thread*, ks. Hynönen 2008: 186–187). Keskustelusivuja saattaa olla useita kymmeniä, ja monet keskustelut koskevat kieltä useista eri näkökulmista. Niihin on esimerkiksi koottu ärsyttäviksi tai muuten huomionarvoisiksi koettuja kielenilmiöitä, jotka voivat koskea mitä tahansa kielen tasoa.

Lisäksi aineistossa on 13 blogipuheenvuoroa (*blogin* eli *verkkopäiväkirjan* tai *verkkolokin* luonteesta ks. esim. Kotilainen 2006: 71.) Myös niitä ovat blogien lukijat voineet halutessaan kommentoida, joten selviä verkkokeskustelun piirteitä sisältyy myös näihin aineiston osiin.

Jotkin aineiston puheenvuoroista ovat gallup- tai testimuotoisia. Ketjun aloittaja kysyy kysymyksen, johon hän jää odottamaan seuraavien keskustelijoiden vastauksia. Toisinaan testimuotoisen keskustelun aloittaja asettaa itsensä asiantuntijarooliin, joka keskustelun lopussa paljastaa testin ”oikeat vastaukset”.

Yksi verkkokeskusteluaineiston tutkimisen haasteista on, etten pääse tutustumaan puheenvuorojen laatijoihin. Heistä saan tiedokseni useimmiten vain nimimerkin. Esimerkiksi keskustelijoiden ikä, sosiaalinen ja alueellinen tausta tai keskinäinen verkostoituminen eivät useimmista puheenvuoroista käy ilmi (nimimerkin käytöstä ja henkilöllisyyden näkymisestä foorumeilla ks. Hynönen 2008: 188). Joillakin palstoilla tosin vakituiset fooruminkäyttäjät saattavat puheenvuorojen tuttavallisuudesta päätellen muodostaa hyvinkin tiiviitä verkostoja – mutta tämä verkostoituminen on tapahtunut nimimerkin suojissa.

Rajageminaatiota pohtivat verkossa niin maallikot kuin kieli-tieteellistä koulutustakin saaneet verkkokeskustelijat. Rajasin aineistoni ulkopuolelle sellaiset keskustelupalstat, joilla kielitieteellistä koulutusta saaneet kirjoittajat olivat pääosissa (esimerkiksi kääntäjien ja suomen kielen opiskelijoiden keskustelupalstat). On toki todennäköistä, että mukaan ottamani aineiston kes-

kustelijoiden joukossa on myös kielitieteellistä koulutusta saaneita kirjoittajia. Käytän kirjoittajista nimitystä verkkokeskustelijat, sillä se kattaa niin maallikko-kirjoittajat kuin lingvistikin.

Pro gradu -työni yksi tarkoitus on etsiä vastausta kysymykseen, miten verkkokeskusteluaineisto etuineen ja haittoineen sopii kansanlingvistisen tutkimuksen aineistoksi. Kansanlingvistikissä tutkimuksissa aineisto on tavallisesti kerätty systemaattisesti: samat kysymykset on esitetty rajatulle vastaajajoukolle haastattelujen, kuuntelutestien, kyselylomakkeiden tai karttatehtävien muodossa. Vastauksia voidaan tällöin tarkastella kvantitatiivisesti, vaikka niiden tulkitseminen ja mittaaminen onkin haasteellista (esim. Vaattovaara 2009). Oma aineistoni ei ole syntynyt edellä kuvatulla systemaattisella tavalla, joten tulosten kvantifiointi jää työssäni vähemmälle. Tarkastelen aineistoani pääosin kvalitatiivisesti ja lisäksi kvantitatiivisesti silloin, kun aineisto tarjoaa siihen mahdollisuuden.

Aineistoni etuna näen sen, että keskustelijat esittävät kielikäsitteisiään vapaaehtoisesti ja spontaanisti. Äänessä ovat sellaiset henkilöt, jotka omaehtoisesti ovat kiinnittäneet huomiota tutkimaani ilmiöön ja halunneet tuoda käsityksensä muiden luettaviksi. Kirjoittaessaan foorumille heillä on lisäksi aikaa viimeistellä mielipiteensä rauhassa. Kansanlingvistikissä tutkimuksessa luotettavimmat tutkimustulokset saadaan, kun informantit esittävät jo olemassa olevia mielipiteitään mahdollisimman vapaaehtoisesti. Mielikäinen ja Palander (2005: 89) kirjoittavat: ”Esimerkiksi kouluista ja muista oppilaitoksista on helppo kerätä tietoja suuriltakin nuorisoryhmiltä. Vastausten luotettavuus voi sen sijaan kärsiä, jos informantit vastaavat puolipakosta kaikkiin kohtiin, vaikka heillä ei olisi selvää mielipidettä”. Kansanlingvistinen tutkimus on siis menossa suuntaan, jossa jäljitetään ei-kielitieteilijöiden omaehtoisesti syntyneitä mielipiteitä. Esimerkiksi Mielikäisen ja Palanderin kaksivaiheisessa tutkimuksessa informanteina toimineilta opiskelijoita pyydettiin ensimmäisellä tutkimuskierroksella mainitsemaan jokin kaunis, ruma, huvittava jne. murrepiirre. Toisella tutkimuskerralla mainintaa pyydettiin vain, mikäli vastaajalla oli asiasta selvä mielipide. Opiskelijat jättivätkin vastaamatta silloin, kun heillä ei ollut ennestään olemassa mielipidettä. (Mielikäinen ja Palander 2005: 89, 90.) Myös diskurssitutkijat arvostelevat kansanlingvistiikan tutkimusmenetelmiä silloin, kun tutkimusaineisto on kerätty

epäsuorin keinoin (esim. varta vasten järjestettyjen kuuntelutestien avulla). Diskurssintutkimuksen mukaan suorat menetelmät, siis aitojen tekstien sekä keskustelujen käyttäminen, tuottavat luotettavampia tutkimustuloksia kuin epäsuorat menetelmät. Suorat menetelmät avaavat lisäksi näkymän kielellisten asenteiden muodostumisprosessiin, sillä diskurssi rakentuu keskustelijoiden yhteistyönä. (Kalaja 1996: 208–209; Pälli 1999: 127–128; Kalaja & Hyrkstedt 2000: 372–374; Mielikäinen & Palander 2005: 88.)

Hynönen (2008: 188) kirjoittaa: ”Foorumiviestit muodostavat kaikkine käytänteineen tekstilajin, jolle on ominaista tunneikonien ja lyhenteiden ohella esimerkiksi vapaamman kielimuodon käyttö normitetun yleiskielen rinnalla. Se siis asettuu verkkojuttelun ja neutraalin yleiskielen välimaastoon.” Hynösen mukaan vapaan ja anonyymien keskustelumahdollisuuden käyttö tarjoaa keskustelumahdollisuuden myös niille, jotka eivät hallitse yleiskielen normeja. (Mts. 188.) Omassa työssäni verkkokeskustelut koskevat juuri kieltä – verkkokeskustelijat esittävät käsityksiään yhteen kielenpiirteeseen liittyvistä kysymyksistä sekä tämän piirteen lausumis- ja kirjoitusnormeista. On siis mahdollista, että Hynösen esittämä verrattain anonyymi areena antaa tilaa myös niille keskustelijoille, jotka arastelisivat kertoa käsityksiään kielestä perinteisin menetelmin kielentutkijan nauhalle tai kyselykaavakkeeseen.

1.3 *Rajageminaatio* ilmiönä

1.3.1 *Rajageminaation* määritelmä ja esiintymisyhteydet

Iso suomen kielioppi määrittelee rajageminaation seuraavasti: ”Seuraavan sanan alkukonsonantti geminoituu yhtäjaksoisessa puheessa tiettyjen sananmuototyyppien jäljessä, esim. *menek kotiin*. Vokaalialkuisen sanan edellä saattaa puolestaan esiintyä pidentynyt glottaalinen sulkeuma, esim. *anna[?] olla*, jonka esiintyminen kuitenkin vaihtelee puhujittain. Tätä puheessa esiintyvää sananrajaista sandhi-ilmiötä kutsutaan rajageminaatioksi. Lisäksi rajageminaatio toteutuu sanan sisällä yhdyssanoissa sekä liitepartikkeleiden ja *lAinen-*, *mAinen-*adjektiivinjohdinten edellä - -.” (*Iso suomen kielioppi* 2004: 66.)

Fennistiikassa ei ole selvää yksimielisyyttä niistä muotoryhmistä, jotka luetaan rajageminaation piiriin kuuluviksi. *Ison suomen kieliopin* (2004: 66–

67) mukaan nykyisessä puhutussa suomessa selviä rajageminaatiollisia muoto-ryhmiä ovat seuraavat:

1) Yks. 2. pers. imperatiivi	<i>tulet tänne, anna²² olla</i>
2) A-infinitiivi	<i>saako tullas sisään</i>
3) Verbin kieltomuodot (ei kondit.)	<i>en otak kahvia, en ottanem
maitoa, älä tulet tänne,
älkää tulkol lähelle,
ei tullakkaan, ei mentänes
sinne</i>
4) Tuote-nominien yks. nominat.	<i>sadel lakkasi, puoluettki</i>
5) Allatiivi	<i>meillet tulee vieraita</i>
6) 3. pers. possessiivisuffiksi -nsA ^x	<i>vaimonsak kanssa</i>
7) sti ^x -adverbit	<i>runsaastiv vettä</i>
8) nne ^x -adverbit	<i>sinnet tännem mentiin</i>
9) (i)tse ^x -adverbit (prolatiivi)	<i>sähkeitsej ja puhelimitse</i>
10) Yksittäisiä sanoja	<i>kiinniv veti, itserrakas</i>

Edellisten kategorioiden lisäksi teos mainitsee vielä joitakin alueellisia ja suppealalaisia tapausryhmiä (mts. 67), jotka jätän tämän tarkastelun ulkopuolelle, sillä omassa aineistossani niitä ei esiinny lainkaan. Tarkennettakoon, että *Ison suomen kieliopin* esittämä kategoria 4 eli *tuote*-nominien ryhmä käsittää sekä kantasuomen *k*-loppuiset (*pistek, estek* jne.) että *h*-loppuiset (*ahneh, hameh*) nominit (ks. Rapola 1966: 298, 321–322). Tosin Wiik (2006: 168) huomauttaa *tuote*-tyypin nominien kategoriasta seuraavaa: ”eräät sellaiset nominit, jotka yleiskielen perusteella näyttäisivät olleen alkujaan *k*-loppuisia (esim. *kaste_* ja *hame_*), ovatkin eteläpohjalaismurteista saatavan näytön perusteella olleet alkujaan *t*-loppuisia (*kastet*) tai *s*-loppuisia (*hames*)”. *Tuote*-nominien ryhmään tulee nykyäänkin uusia sanoja (esimerkiksi *levyke*). Luvussa 8 käsitelen omassa aineistossani esiintyviä rajageminaation muotokategorioita.

Nykyisessä puhutussa suomessa rajageminaatio voi toteutuessaan koskettaa kaikkia kantasuomen ajalta säilyneitä konsonanteja (*k, t, p, s, n, m, l, r, j, v*). Konsonantti *h* geminoituu edellä mainittuja konsonanteja vaihtelevammin. (Itkonen 1964: 36.) Vaihtelevasti geminoituvat myös vierasperäiset konsonantit.

Vokaalien edellä kantasuomen loppu-*k*:ta edustaa kato tai glottaaliklusiili (vokaalin alussa esiintyvän lujan alukkeen pidentymä), ja joissakin murteissa *k* on säilynyt (Itkonen 1964: 216). Tauoneton loppu-*k* edustuu aina katona lukuun ottamatta joitakin poikkeuksia murteissa (säilynyt -*k* tai sitä edustava -*t*) (mts. 193).

1.3.2 Terminologian kirjavuus

Ilmiöllä, jota tässä tutkimuksessa nimitän rajageminaatioksi, on fennistiikan tutkimusperinteessä monia muitakin nimityksiä. Ilmiöstä on käyty fennistiikassa keskustelua jo 1700-luvulta alkaen, jolloin se käsitettiin usein *aspiraatioksi*, klusiilin laukeamisen jälkeiseksi soinnittomaksi vaiheeksi tai ilmanpaineen aiheuttamaksi *h*-maiseksi lisä-äänteeksi (ks. esim. Wiik 1998: 75) *Aspiraatio* (tai *loppu-aspiratio*) oli siis käytössä terminä, jolla geminaattailmiöstä puhuttiin. *Aspiraatiota* käyttivät ainakin Becker (1824), Renvall (1840) sekä Collan (1847). Toinen vanhimmista nimityksistä oli *loppuhenkonen*, jonka taustana heijastuu samankaltainen ajattelu kuin *aspiraationkin*. 1950-luvulla Ikola puolestaan ehdotti nimitystä *jäännöslopuke*, koska ilmiö esiintyy sanan lopussa. Termin hyvänä puolena hän näki samankaltaisuuden fonetiikan termien kanssa (*luja lopuke*, *vieno lopuke* ja *henkäyslopuke*). Toisaalta termin määriteosa *jäännös* kertoo, ettei kyseessä ole fonetiikan käsite. (Ikola 1953: 431.) Suomen Akatemian kielilautakunta hyväksyi Ikolan ehdotuksen vuonna 1953 (*Virittäjä* 57: 431). Siitä huolimatta kouluopetuksessa vanha terminologia säilyi käytössä vielä pitkään.

Itkonen mainitaan kirjallisuudessa usein *loppukahdennus*-termin keksijäksi (sen puoltajiin hän kyllä kuului), mutta tosiasiaassa hän puhuu vuoden 1964 artikkelissaan sekä väitöskirjassaan loppu-*k*:n edustuksesta (Itkonen 1964a, 1964b: 225–232). Penttilä pyrki luopumaan kaikista aiemmista nimityksistä vuoden 1969 artikkelissaan ja ehdotti siinä ilmiön nimitykseksi *alkukahdennusta*. Penttilä mainitsi myös käsitteen *rajakahdennus*, jota hän ei kuitenkaan ehdottanut ensisijaiseksi ilmiön nimeksi. *Loppukahdennuksen* Penttilä taas olisi halunnut liittää toisenlaiseen sananrajaiseen ilmiöön, sporadisiin loppukonsonantin pidentymiin (*en_nole*, *taivaallinen_nautuus*). (Penttilä 1969a: 211–212.) Vuonna 1969 *Virittäjässä* käytiin kiivasta keskustelua geminaatioilmiön terminologiasta. Itkonen (1969a: 212–214) kannatti *loppukahdennus*-termiä muun muassa pedagogisin perustein. Ikola taas puolusti *Virittäjässä* aiemmin ehdottamaansa

jäännöslopuke-termiä (1969: 331–332). Keskustelua mutkisti lisäksi se, että toisinaan puhuttiin kokonaisesta geminaatasta (Penttilä), toisinaan taas geminaatan alkukomponentista eli morfofoneemista, joka realisoituu tietyissä tapauksissa seuraavan sanan alkukonsonantin kahdentumana (Itkonen ja Ikola) (ks. Karlsson 1973). Itkosen mielestä Ikolan *jäännöslopuke*-termi ei kattanut kaikkia mahdollisia morfofoneemin realisoitumia (Itkonen 1969b: 221–333). Penttilä päätti *Virittäjässä* käydyin keskustelun vertaamalla kyseessä olevaa ilmiötä italian samantapaiseen ilmiöön (*raddoppiamento sintattico* tai *rafforzamento iniziale*, ”syntaktinen kahdennus” tai ”alkukahdennus”). Hän keskittyi kirjoituksessaan ilmiön konkreettisiin esiintymiin eikä ottanut kantaa teoreettiseen morfofoneemikysymykseen kuten Itkonen ja Ikola. Lisäksi Penttilä arveli *alkukahdennuksen* olevan sopiva termi kouluopetukseen (Penttilä 1969b: 396–399.) Suomen Akatemian kielilautakunta päätti silti 1969 keväällä äänestyksen jälkeen suositella *loppukahdennus*-nimitystä yleiseen käyttöön. Sen rinnalla päätettiin pitää käytössä myös *jäännöslopuke*-termi.

Keskustelu geminaatioilmiön terminologiasta ei kuitenkaan loppunut vielä vuoteen 1969. Vuonna 1973 kysymykseen otti kantaa Karlsson, joka pyrki käsittelemään sitä teoreettiselta kannalta. Hän korosti ilmiön prosessinomaisuutta ja pyrki erottamaan säännön (itse prosessi) ja säännön laukaisijan (pohjafoneemi tai morfeemipiirre) toisistaan. Karlsson piti aiempien keskustelujen onnistuneimpana terminä *alkukahdennusta* ja suositteli itse *alkukahdentumista* tai vielä mieluummin *alkukonsonantin kahdentumista* (Karlsson 1973: 26.) Karlsson ja Lehtonen käyttivät ensisijaisista suosistuksistaan huolimatta vuoden 1977 tutkimusjulkaisussaan *alkukahdennus*-termiä. Lehtonen oli lisäksi jo aiemmin ottanut omalla tahollaan kantaa *aspiraatio*- ja *loppuhenkonen*-termien käyttöön (Lehtonen 1971b: 30). Terminologian kirjavuudesta kieli se, että Hakulinen on *Suomen kielen rakenne ja kehitys* -teoksensa vuoden 1979 painoksessa (sekä sitä seuraavissa muuttamattomissa painoksissa) pannut *loppukahdennus*-nimityksen lainausmerkkeihin (mts. 51–52) (huomio Jalavan 1982: 36). Kuitenkin niin Jalava (1982), Blomster (1996) kuin Ronkainenkin (1997) käyttävät pro gradu -tutkielmissaan nimenomaan *loppukahdennus*-nimitystä.

Puheena olevan ilmiön nimityksestä ei tiedeyhteisössä pariin-kymmeneen vuoteen käyty aktiivista keskustelua, kunnes Suomi otti kysymyk-

seen kantaa esittelemällä termin *rajapidennys*. Suomi korosti, että kahdennuksesta puhuminen on kielen rakenteen kannalta harhaan johtavaa. Sananrajaista foneettisesti pitkää konsonanttia ei hänen mukaansa voi kuvata kahden identtisen foneemin jonoksi. *Rajapidennys* puolestaan olisi Suomen mukaan neutraali nimitys kielen rakenteellisen kuvauksen kannalta. (Suomi 1996: 77–79.) Nimitys *rajageminaatio* on yleistynyt *Ison suomen kieliopin* (2004) julkaisemisen jälkeen. Keskustelu geminaatioilmiön nimityksestä jatkuu silti edelleen. Vuosien saatossa ilmiön muita nimityksiä ovat olleet ainakin *loppuhengähdys*, *jäännösluottamus*, *rajakahdennus*, *(jäännös)katke*, *erokke*, *katkosuluke*, *katko(ääne)* sekä *katkio* (Hakulinen & Ojanen 1976: 72; Ikola 1953: 431; Suomi 1996: 79).

Itse päädyn käyttämään pro gradu -työssäni *rajageminaatio*-nimitystä, sillä tarkoitukseni ei ole ottaa kantaa kysymykseen, onko geminoitumisessa kyse siitä, että edeltävän sanan *lopussa* esiintyy koko ilmiön aiheuttava abstrakti morfofoneemi vai pikemminkin siitä, että käytännössä geminoituva konsonantti on seuraavan sanan *alussa*. *Rajageminaatio* on lisäksi vakiintumassa fennistiseen keskusteluun. *Rajageminaatio*-termikin on ongelmallinen: se käsitetään usein pelkästään sananrajaiseksi ilmiöksi, vaikka sillä viitataan myös sanansisäiseen geminoitumiseen yhdyssanojen sisällä sekä geminoitumiseen liitepartikkelien ja tiettyjen adjektiivijohdinten edellä.

1.3.3 Rajageminaation syntyhistoriasta

Rajageminaatioon (tarkemmin sanottuna sananloppuiseen *k*-äänteeseen) on fennisteistä syvimmin perehtynyt Terho Itkonen teoksessaan *Proto-Finnic final consonants* (1964a) sekä samana vuonna *Virittäjässä* ilmestyneessä artikkelissaan (1964b). Itkonen (1964b) jakaa kielen äänneyhtymät *limitaaleihin* ja *ei-limitaaleihin sekvensseihin*. *Limitaalit sekvenssit* ovat äännejonoja, jotka voivat esiintyä vain morfien rajoilla, eivät sanojen sisällä. Toisaalta *ei-limitaalit sekvenssit* voivat esiintyä missä ympäristössä tahansa. (Mts. 227.) Esimerkiksi ilmaus *tytöt heittävät* sisältää sekvenssin *-t h-*, joka voi esiintyä nyky-suomessa vain morfien rajoilla, ei niiden sisällä (*limitaali sekvenssi*). Kielessä on kuitenkin pyrkimys limitaalien sekvenssien korvaamiseen ei-limitaaleilla sekvensseillä. Toisin sanoen muutos on pyrkinyt poistamaan kielestä sellaiset äännejonot, jotka ovat olleet mahdollisia pelkästään sananrajaisina (*-k t-*, *-k p-*, *-k m-*, *-k v-*, *-k h-*). Tilalle ovat tulleet foneettisesti läheiset, taajemmin esiintyneet (siis ei-limitaalit)

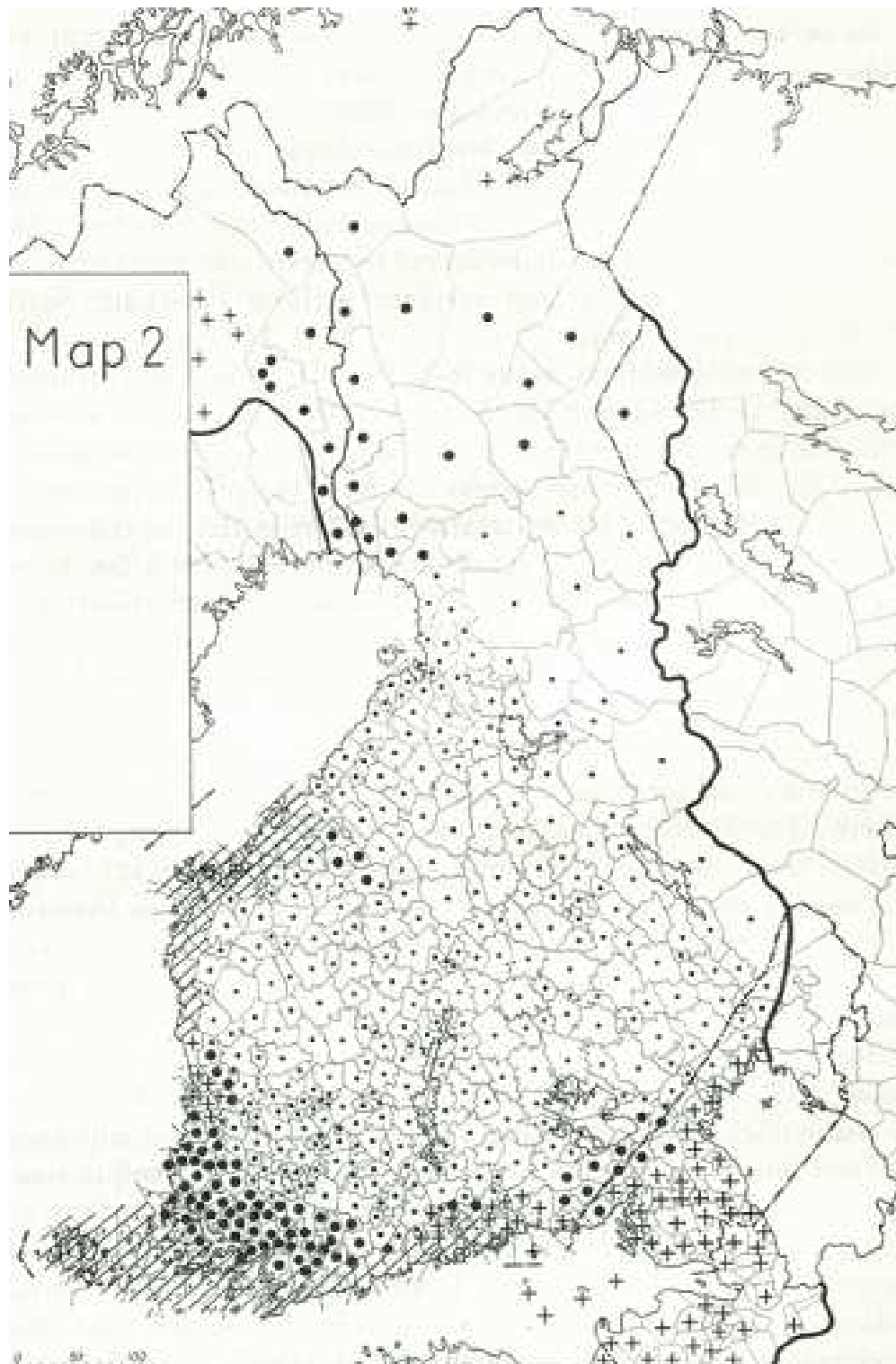
sekvenssit. Muutos eteni Itkosen mukaan kahdessa vaiheessa. Ensin sekvenssit *-k t-* ja *-k p-* korvautuivat geminaatioilla *-t t-* ja *-p p-*, jotka jo aiemmin olemassa olleen *-k k-*yhtymän kanssa muodostivat säännöllisen klusiilien geminaatiokaavan. Muut konsonantit seurasivat kaavaa analogisesti myöhemmin siitäkin huolimatta, että jotkin syntyneistä geminaatioista (*-v v-*, *-j j-* ja *-h h-* sekä suomen murteiden aikaisemmassa vaiheessa myös *-r r-*) olivatkin limitaaleja sekvenssejä – joskin niiden vähäinen esiintyvyys puheessa antoi niille geminaatiokaavan kehityksessä vain pienen painoarvon. Uusi järjestelmä oli yksinkertainen ja tuki kielen rakenteen optimointipyrkimystä. Tilannetta, jossa sananloppuinen *k* assimiloituu kaikkien konsonanttien kanssa, Itkonen nimittää *yleiseksi geminaattakaavaksi*. (Mts. 228.)

1.3.4 Sananloppuisen *k:n* alueellinen variaatio

Itkonen on selvittänyt perusteellisesti loppu-*k:n* alueellista variaatiota suomen murteissa. Edellisessä luvussa kuvasin Itkosen käsitystä yleisen geminaattakaavan synnystä. Kaava ei ole kuitenkaan yhtenäinen kaikissa suomen murteissa. Rajageminaation suhteen Itkonen jakaa suomen murteet kolmeen kategoriaan: *yleinen geminaattakaava*, *osittainen geminaattakaava* sekä *kato*. (ks. kartta 1 seuraavalla sivulla). (Itkonen 1964: 38.) Kuten edellisessä luvussa totesin, yleinen geminaattakaava tarkoittaa rajageminaatiota kaikkien konsonanttien yhteydessä. Osittainen geminaattakaava on kokoava kategoria, jonka sisällä esiintyy vaihtelua. Sen esiintymisalueiksi Itkonen määrittää laajan peräpohjalaismurteiden alueen, lounaismurteiden sekä Turun välimurteiden alueen, Someron ja Somerniemen, Länsi-Uudenmaan, muutaman Keski-Pohjanmaan eteläisen osan murteen sekä läntisten kaakkoismurteiden alueen (ks. myös Kettusen *Suomen murteet III A*: kartta 28). Omassa tutkielmassani en voi ulottaa tarkasteluani osittaisen geminaattakaavan yksityiskohtiin, sillä kaavan sisäinen alueellinen vaihtelu on pitäjä- sekä äänne- ja muotoryhmäkohtaista. Siten se pirstaloituu liian pieniksi yksityiskohdiksi, jotta niiden kuvaaminen olisi mielekästä tässä yhteydessä. Yleisluontoisena kuvauksena tyydyn toteamaan, että osittainen geminaatiokaava koskee klusiileja sekä *s*:ää. Muiden konsonanttien edeltä loppu-*k* on puolestaan kadonnut (*h* ja *f* geminoituvat vaihtelevasti). Osittainen geminaatiokaava edustaa siis kehitystä, joka on edennyt kauemmaksi alkuperäisestä loppu-*k:n* edustuksesta

kuin yleinen geminaatiokaava. (Variaation tarkka kuvaus ks. Itkonen 1964a: 95–145.)

Tässä luvussa esittämäni Itkosen kartat kuvaavat sananloppuisen *k:n* variaatiota suomen murteissa. Kuten seuraavan sivun kartasta 1 käy ilmi, loppu-*k:n* katoedustus vallitsee Itkosen mukaan Porin seudulla, Itä-Uudellamaalla, läntisissä peräpohjalaismurteissa, useimmissa kaakkoismurteissa sekä kaakkoishämäläisten murteiden Porvoon ja Iitin alaryhmien eteläisimmissä osissa. Näiden lisäksi Itkonen mainitsee myös metsäsuomalaisten alueet Ruotsin Värmlannissa. (Itkonen 1964a: 146–193; ks. myös Kettusen *Suomen murteet III A*: kartta 28). Katoalueilla loppu-*k:n* edustuksen kehitys on siis edennyt pisimmälle. Itkonen korostaa useasti, että kehitystä on ilmiselvästi vauhdittanut edellä mainittujen alueiden kaksikielisyys. Se on ollut katoalueen maantieteellisen sijainnin mukaan suomalais-ruotsalaista, suomalais-saamelaista, suomalais-norjalaista tai suomalais-venäläistä. (Itkonen 1964: 150–151, 154, 160, 172–173, 185–186, 192.)

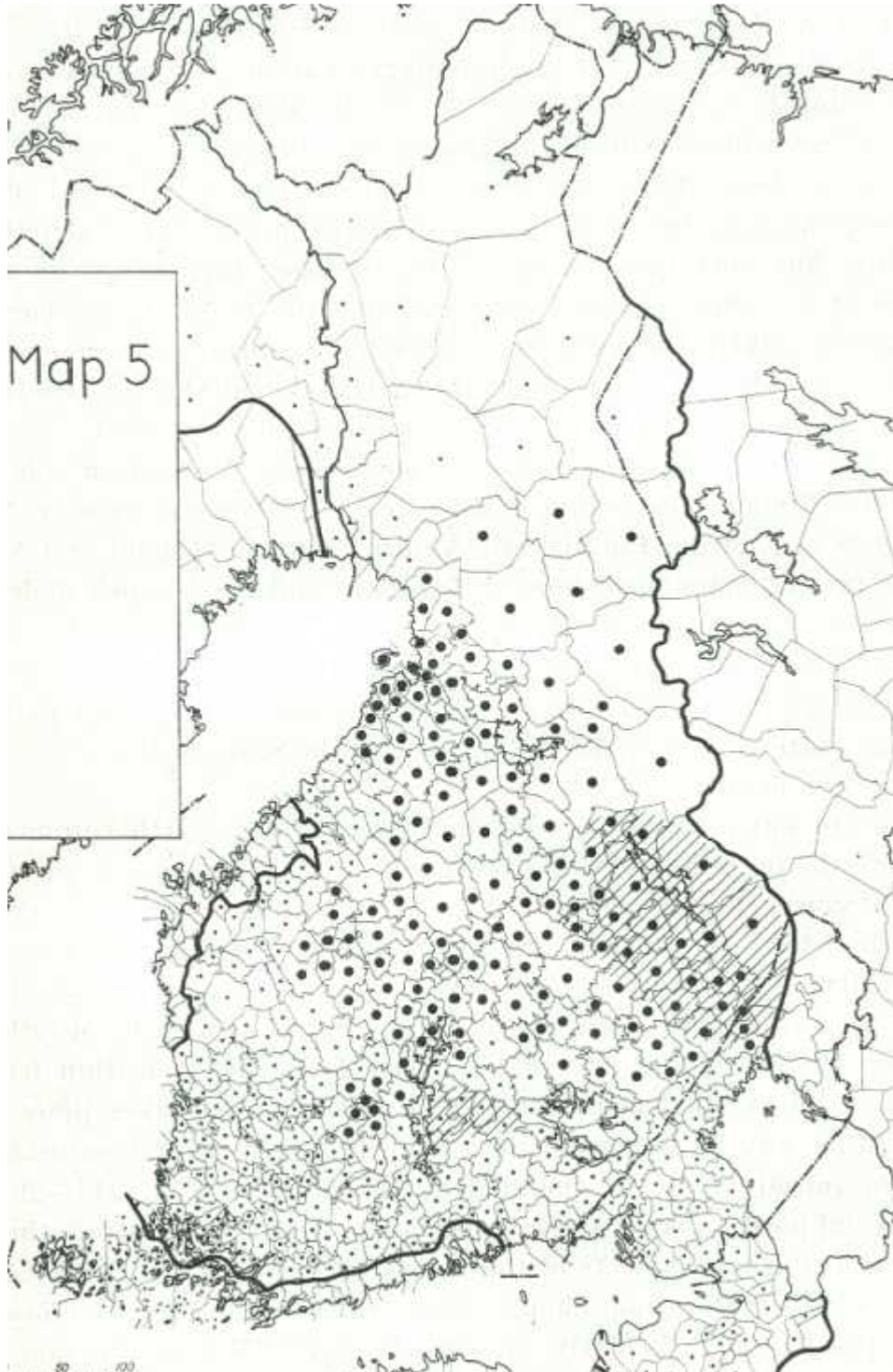

Kartta 1. Kantsuomen sananloppuisen *k*:n variaatio suomen murteissa konsonantinetisessä asemassa.

- = yleinen geminaattakaava
- ◐ = osittainen geminaattakaava
- + = loppu-*k*:n kato kaikkien konsonanttien edellä. (Kartta: Itkonen 1964a: 38.)

Seuraavalla sivulla esittämäni Itkosen kartta 2 kuvaa sananloppuisen *k*:n variaatiota vokaalinetisissä asemissa. Geminoitunutta glottaaliklusiiliedustusta esiintyy laajalti savolaismurteiden alueella ja lisäksi joidenkin keski- ja pohjoispohjalaisten murteiden alueilla (Itkonen 1964a: 259). Näissä murteissa vokaalialkuisen sanan alussa on sananrajaa signaloimassa tyypillisesti ns. *luja aluke* (kurkunpään puristussupistuma), joka geminoituu – toisin sanoen käyttäytyy sananalkuisten konsonantifoneemien tavoin – silloin, kun sitä edeltää jokin geminoitumisen laukaiseva muoto (Itkonen 1964b: 230; Hakulinen 1979: 52). Kartasta 2 käy ilmi, että itäisimmissä savolaismurteissa säilynyt *-k* ja glottaaliklusiili ovat vapaassa vaihtelussa keskenään. Muissa kuin edellä mainituissa murteissa loppu-*k*:n edustuksena on Itkosen mukaan kato. Toisaalta myös laajalla katoalueella *-k*:n säilymäedustus voi paikallisesti vaihdella kadon kanssa. Näin on tapahtunut joidenkin päijäthämäläisten ja eteläsavolaisten murteiden alueella.

Yksityiskohtaista tietoa sananloppuisen *k*:n murrealuekohtaisesta variaatiosta tarjoavat esimerkiksi seuraavat murteiden äännehistoriat: Ikola 1925: 41–59, 219–221; Laurosela 1913: 24–44, 139, 167–175; Leskinen 1963: 261–270, 274–276; Lindén 1942: 37–47, 130–131; Mielikäinen 1981: 256–262, 280–281; Ojansuu 1903: 5–9, 112–114; Ruoppila 1955: 82–85, 90; Turunen 1959: 120–127, 151–152; Virtaranta 1946: 346–361, 372–382. Mainitsemisani viitteissä kirjoittajat tarkastelevat sekä sananloppuisia *k*:ta että *h*:ta (joissakin tapauksissa myös loppu-*s*:ää).

Kartta 2. Kantsuomen sananloppuisen *k:n* variaatio suomen murteissa vokaa-
linetisessä asemassa.

- = (geminoitunut) glottaaliklusiili tai puristussupistuma (viivoite-
tulla alueella vapaassa vaihtelussa säilyneen *-k:n* kanssa)
- = kato (viivoitetulla alueella vapaassa vaihtelussa säilyneen *-k:n*
kanssa). (Kartta: Itkonen 1964a: 219)

1.3.5 Sananloppuisen *k:n* variaation tendenssejä

Rajageminaation edustuksessa on käynnissä muutos, joka on eri vaiheissa eri murrealueilla. Kieli pyrkii kehittyessään eroon rakennettaan monimutkaistavista morfeemipiirteistä, ja tällainen piirre on myös rajageminaatio. Alkukonsonantin pidennys voi siis jäädä vajaaksi tai olemattomaksi. Selvin tendenssi rajageminaation katoamiseen on länsimurteissa. (Karlsson 1983: 349–350.) Suomi (1996: 75) puolestaan arvioi muutoksen etenevän etelästä kohti pohjoista.

On todettu, että geminoituminen tapahtuu useammin liitepartikkelin yhteydessä kuin sananrajan yli. Lisäksi tietyt muotoryhmät ovat alttiimpia geminoitumisen toteutumiselle kuin toiset. Tavallisimmin geminaatio esiintyy *tuote-*nominien yhteydessä, imperatiivin 2. persoonan preesensissä sekä preesensin kieltomuodoissa (paitsi konditionaalissa). Geminoituminen on puolestaan harvinaisinta allatiivin ja *nsA^x*-possessiivisuffiksin yhteydessä. (Karlsson 1973: 25; 1983: 349–350; ks. kuitenkin Ronkainen 1997: 39.)

Sananloppuisen *k:n* variaatio on muuttunut fonologisesta morfologiseksi. Kun rajageminaatiossa alun perin kyse oli puhtaasti fonologisesta ilmiöstä, assimilaatiosta, toteutuu se nykyään muotoryhmittäisesti. (Karlsson 1973: 25; Karlsson & Lehtonen 1977: 81.) Oman tutkielmani yksi ydinkysymys on selvittää, mitkä kahdentumista aiheuttavat muotoryhmät maallikot havaitsevat helpoiten.

2 KANSANLINGVISTINEN TUTKIMUS

Pro gradu -työni tieteellisenä taustana on kansanlingvistinen tutkimuskäsitys. Kansanlingvistiikka (*folk linguistics*) tutkii tavallisten ihmisten (*ei-lingvistien*) kieltä koskevaa tietoisuutta ja havainnointia sekä kielellisiä asenteita. Hiidenmaan (2004: 12) mukaan on *kielestä* puhuminen on ihmisille yhtä luonnollista kuin *kielen* puhuminen. Tarkasteluni lähtee liikkeelle kielellisen asenteen käsitteestä ja etenee sitten kansanlingvistiikan historiaan kuvaten samalla kansanlingvististen metodien syntyä. Lopuksi kerron oman tutkielmani suhteesta kansanlingvistiseen metodiin.

Kielellisellä asenteella tarkoitetaan kielen varianttien ja varieteettien sosiaalista arviointia (Kristiansen 1997: 291). Pällin (1999: 124) mukaan asenne rakentuu mielipiteistä, mutta mielipiteet eivät suoraan ole asenteen representaatioita. Käyttäytymistieteissä asenteen katsotaan usein koostuvan kolmesta komponentista: *kognitiivisesta, evaluoivasta* sekä *konatiivisesta komponentista*. Kognitiivinen komponentti koskee tietoa tai uskomusta jostakin asiasta. Evaluoiva komponentti tarkoittaa tiedon tai uskomuksen arvioimista. Kognitiivinen ja evaluoiva komponentti muodostavat toimintavalmiuden. Ne siis näkyvät konatiivisena komponenttina – konkreettisenä käyttäytymisenä (esimerkiksi tilanteisena vaihteluna). (Agheyisi & Fishman 1970: 137–140; Pälli 1999: 125–126; Mielikäinen & Palander 2002: 88.)

Orpanan mukaan yksilöiden asenteisiin vaikuttaa kieliyhteisö. Hänen käsityksensä mukaan asenteet ovat yhteiskunnallisesti ja sosiaalisesti tuotettuja. Kieli sisältää valmiita tulkintoja, jotka kielenkäyttäjä hyväksyy – osin tiedostamattaan. Puhuja ei välttämättä edes mainitse, milloin hänen esittämänsä mielipide on hänen omansa ja milloin yhteisöltä omaksuttu. Mitä vahvempia yhteiset stereotypiat ovat, sitä selvempi on niiden vaikutus kielessä. (Orpana 1988: 140–142.) Orpanan mainitsema kieliyhteisön käsite on monien nykytutkijoiden mukaan kuitenkin ongelmallinen. Vaattovaaran mukaan jotkut tutkijat ovat kyseenlaistaneet *kieliyhteisö*-käsitteen kokonaan, sillä ”vain kielentutkijan näkökulma yhteisöön lähtee itsetarkoituksellisesti kielestä”. Ihmiset itse yleensä kokevat yhteisökseen pikemminkin sosiaaliset verkostonsa, joihin heillä on todellisia kontakteja. Nämä kontaktit eivät yleensä synny kielen vuoksi. (Vaattovaara 2009: 23–26.) Kalajan (1996) mukaan kieliasteet pitäisi määritellä sosiaalisesti,

jolloin ne olisivat arkipäivän sosiaalista toimintaa ja syntyvät ja muokkautuvat vuorovaikutuksessa. Ne ovat muuttuvia ja riippuvat tilanteista. (Mts. 209.)

Tutkimukseni teoreettisena pohjana olevan kansanlingvistiikan lähtökohtana on näkemys, että kielentutkijan ja maallikon kielikäsitteet eroavat toisistaan. Kun lingvisti hahmottaa kielen erilaisten varieteettien joukkona, maallikko puolestaan ajattelee kielen hierarkiaksi, jonka ylin porras on virheetön kieli abstraktiona ja jonka alemmilla portailla sijaitsevat murteet sekä ”virheellinen” kieli (Preston 2002: 62–66; Vaattovaara & Soinin-Stojanov 2006: 225).

Kansanlingvistiikassa uskotaan, että kielitieteilijä ja maallikko myös ilmaisevat mieliteitään kielestä eri tavoin. Heidän käytössään on siis erilaiset *metakielet*. Niedzielski ja Preston (2000: 302–314) ovat teoretisoineet metakielen kaksi tasoa, joilla maallikot liikkuvat puhuessaan kielestä. Metakielen ensimmäinen taso (*metalanguage 1*) sisältää maallikon käsitykset kielestä itsestään (mts. 302–307). Metakielen toinen taso (*metalanguage 2*) puolestaan liittyy kielenkäyttäjiin: Millaisia mielteitä jokin kieliyhteisö jakaa kielestä ja kielen käyttäjistä (mts. 307–314)? Niedzielski ja Preston korostavat, että niin maallikon kuin kielentutkijankin käyttämä metakieli on kielentutkimuksessa yhtä olennaista ja arvokasta. Kyse on ainoastaan metakielten erilaisuudesta (mts. 302). Tutkijan haasteena onkin selvittää, miten ja millaisin metodein maallikon metakieltä olisi tulkittava – ehkäpä esimerkiksi haastattelu tutkimusmetodina avaa mahdollisuuksia ei-lingvistin kieltä koskevien mielteiden ymmärtämiseen syvällisemmin kuin vaikkapa pelkät kysymyslomakkeet.

Kansanlingvistiikan vakiinnuttajana pidetään jo edellä mainitsemaani Dennis R. Prestonia, joka on kehittänyt alan tutkimusmenetelmiä sekä terminologiaa. Kansanlingvistiikkaan kuuluu myös kansandialektologia eli havaintodialektologia (*perceptual dialectology*), joka on Prestonin 1981 esittelemä tutkimussuuntaus. Se tutkii maallikkojen murrehavaintoja. (Palander 2001: 147.)

Vaikka Prestonia pidetäänkin yleisesti kansanlingvistiikan vakiinnuttajana, kansanlingvistisiä tutkimusideoita ja -menetelmiä on esiintynyt kielitieteen historiassa jo aiemmin. Hollantilainen A. Weijnen selvitti 1940-luvulla hollannin maallikkopuhujien murrekäsitteitä kyselymenetelmän avulla. Vastaajat kuvasivat käsityksiään oman murteensa ja muiden murteiden eroista ja

yhteisistä piirteistä. (Palander 2001: 147–148.) Vastausten perusteella Weijnen määritteli murrerajakartan ja kehitti niin sanotun pikkunuolimenetelmän (Palander 2001: 147–148; Preston 1989: 33). Weijnenin tutkimusten jälkeen samantapaisia menetelmiä alettiin soveltaa muuallakin, vaikka tutkijat eivät aina olleetkaan tietoisia toistensa työstä. Alun perin belgialainen Grootaers selvitti 1950-luvulla japanilaisten käsityksiä japanin murre-eroista. Maassa oli jo vuosisadan alusta asti yritetty päästä yhteisymmärrykseen japanin kielen murrealueiden jaottelusta, joten Weijnenin tapaan myös Grootaers otti avuksi tavallisten kielenpuhujien näkemykset murrealueiden rajanvedosta. (Palander 2001: 147–148.) Weijnen kuitenkin kritisoi myöhemmin Grootaersin kysymyksenasettelua: Grootaersin tutkimat maallikkojen käsitykset maantieteellisesti kaukaisten murteiden rajoista eivät ole luotettavia, ja tutkijan tulisi kysyä maallikoilta murteiden yhtäläisyyksistä erojen sijaan (Weijnen 1999: 131–132). 1960-luvulla myös Hoeningwald korosti, että kielitieteellisen tiedon keräämisessä olisi suositeltavaa kuunnella maallikkojen mielteitä kielestä (Preston 1989: 2).

1980-luvulta alkaen Preston on kehittänyt kansandialektologian metodeja eteenpäin. Vuonna 1989 ilmestyneessä *Perceptual dialectology* -teoksessaan Preston esitteli tutkimusmetodina mielikuvakartat (mts. 22). Hän tutki niiden avulla havaijilaisten opiskelijainformanttiansa mielteitä amerikanenglannin murrerajoista. Tutkimushenkilöille annettiin kartat, joissa näkyivät vain Yhdysvaltojen osavaltioiden rajat. Opiskelijat merkitsivät karttaan käsityksensä murrealueiden rajoista. Tulokseksi tuli havainto, jonka mukaan havaijilaiset erittelivät tarkimmin itseään lähinnä sijaitsevien alueiden murteita. (Palander 2001: 148.) Lisäksi Preston sai selville, että maallikkojen piirtämät murrerajat noudattelivat usein historiallisia tai poliittisia rajanvetoja, eivät siis lingvistisiä (Preston 1989: 25–36).

Mielikuvakarttojen lisäksi Preston on tutkinut amerikkalaisten käsityksiä korrektista ja miellyttävästä amerikanenglannin murteesta. Informanteina toimineet eteläindianalaiset ei-lingvistit saivat tehtäväkseen järjestää amerikanenglannin murteet paremmusjärjestykseen toisaalta miellyttävyyden ja toisaalta korrektiuden suhteen. Samojen alueiden murteet eivät kuitenkaan olleet aina yhtä aikaa miellyttäviä ja korrekteja. Tutkimusta toteuttaessaan Prestonin hypoteesina oli, että informantit pitäisivät oman alueensa puhuttua kieltä

vähemmän murteellisena kuin muiden alueiden kieltä. Tämä käsitys saikin tutkimuksesta vahvistusta. (Preston 1989: 51–52, 66–69, 71–73, 81–83; Palander 2001: 148.)

Yksi Prestonin kehittämä kansandialektologian tutkimusmetodi on murteentunnistustesti. Prestonin informanteina toimivat michiganilaiset ja indianalaiset kielenoppaat, jotka saivat kuunnellakseen yhdeksän amerikanenglannin murrenäytettä satunnaisessa järjestyksessä. Näytteet oli valittu edustamaan amerikanenglantia maantieteellisesti pohjoisesta etelään. Kuuntelijat yhdistivät kuulemansa näytteet valmiiksi nimettyihin paikkakuntiin. (Niedzielski & Preston 2000: 82–83; Palander 2001: 148.) Prestonin tapaan murteentunnistustestejä ovat teettäneet myös Williams, Garrett ja Coupland Walesissä. Heidän informanteinaan oli walesiläisiä nuoria sekä näiden opettajia. Tutkimushenkilöiden tehtävänä oli tunnistaa näytteiden puhujien kotiseutu. Tutkimuksen kohteena olivat murteentunnistamistaitojen lisäksi myös murreasenteet. (Williams ym. 1999: 345–358.)

Prestonin metodeihin pohjautuvaa kansanlingvististä tutkimusta tehdään nykyisin eri puolilla maailmaa. Esimerkiksi Prestonin toimittama *Handbook of perceptual dialectology* (1999), johon sisältyy mm. edellä mainittu Williamsin ym. artikkeli, esittelee kansandialektologisia tutkimustuloksia britti- ja amerikanenglannin tutkimuksen lisäksi myös Japanista, Saksasta, Ranskasta ja Turkista. (Palander 2001: 148–149.) Teoksen vuonna 2002 ilmestyneessä jatko-osassa *Volume 2* (toim. Long & Preston) kansandialektologisia tutkimustuloksia on mukana muun muassa espanjan, norjan, hollannin, italian, korean ja unkarin murteista. Angloamerikkalaisen maailman lisäksi kansandialektologia on saavuttanut erityisen vankan jalansijan Japanissa. (Palander 2001: 148–149.)

2000-luvun alussa Preston yhdessä Niedzielskin kanssa laajensi tutkimusalueitaan kansandialektologiasta kansanlingvistiikkaan teoksessa *Folk linguistics* (2000). Tutkimuksen kohteeksi ovat tulleet alueellisten erojen lisäksi myös sosiaaliset erot sekä kielenoppimiskysymykset. Teos käsittelee esimerkiksi afroamerikkalaisten puhumaa englantia (ns. AAVE-varieteetti) sekä maallikoiden käsityksiä lapsen kielenoppimisen mekanismeista. (Niedzielski & Preston 2000; Palander 2001: 149–150.)

Preston (1996: 40–41) erottelee neljä ulottuvuutta, joiden avulla tarkastellaan maallikoiden kieltä koskevia havaintoja. Ensimmäinen ulottuvuus *availability* suomennetaan joko *saatavuudeksi*, *pääsyksi*, *käsiteltävyydeksi* tai *helppoudeksi*. Tämä ulottuvuus kertoo siitä, käsitteleekö maallikko kielen ilmiötä omasta aloitteestaan vai kielentutkijan avustamana. Toinen ulottuvuus *accuracy* (*paikkansapitävyys*, *täsmällisyys*) merkitsee maallikon havainnon totuudenmukaisuutta. Kolmas ulottuvuus *detail* (*yksityiskohtaisuus*) tarkoittaa havainnon tarkkuuden astetta, ja neljäs ulottuvuus *control* (*hallinta*, *imitointikyky*) merkitsee nimensä mukaisesti kielenilmiön hallintaa; sitä, millä tavoin ei-kielitieteilijä pystyy tuottamaan tarkoittamansa puhutavan mukaista kieltä (toisin sanoen imitoimaan sitä). Ulottuvuudet suomeksi ovat kuvanneet sekä Mielikäinen (2005: 98) että Vaattovaara (2009: 31–32). Oman tutkimukseni kannalta käsittelen niitä uudestaan luvuissa 3 ja 5.

Yksi kansanlingvistiikan keskeinen käsite on Osgoodin *semanttinen differentiaali*. Se toimii asennetutkimuksessa työkaluna, jonka avulla johonkin ilmiöön kohdistuvaa asennetta pystytään mittaamaan. Semanttisessa differentiaalissa vastakohtaparit (esim. *ruma–kaunis*) asetetaan yhden moniaskelisen asteikon ääripäiksi. (Osgood ym. 1957: 76–188.) Kielenoppaat asettavat sitten tarkastelun kohteena olevan murrepiirteeseen siihen kohtaan asteikkoa, johon kokevat sen kuuluvan. Analysoin omaa aineistoani semanttiselta kannalta luvussa 10.

Mielikäisen mukaan ei-lingvistit puhuvat kielenilmiöistä joko kielenaineesimerkkien tai sanallisten kuvausten avulla. Kielenaineesimerkkeihin luetaan koko pitkä jatkumo, joka sisältää ”kaikki murteesta esitetyt jäljitelmät, kuten lauseet, lauseketjut, fraasit, muut kiteymät, sanat ja sananmuodot, sekä näitä pienemmät äänneainekset”. Sanalliset kuvaukset ovat selityksiä ja kuvailuja, jotka eivät sisällä kielenaineesimerkkejä. Ne voivat olla esimerkiksi kielitieteellisten termien käyttöä. (Mielikäinen 2005: 99.) Palaan kielenaineesimerkkeihin sekä sanallisiin kuvailuihin oman aineistoni valossa erityisesti luvuissa 3 ja 4.

Fennistiikassa on tutkittu kieliaseiteita jo ennen varsinaista kansanlingvistiikan alkua. Vuonna 1908 Ojansuu kirjoitti murteiden tunnistamisesta artikkelissaan ”Kansa murrehavaintojen tekijänä” seuraavasti:

Kielentutkimus – varsinkin äännehistoriallinen – on yleensä joutunut huonoon huutoon; sitä pidetään jonkinlaisena sanansaivartelulajina, joka on joidenkin tyhjäntoimittajien erikoisalana. Samoin on luullakseni jotenkin yleinen se käsitys, että kansa on hyvin vähän huvitettu kielellisistä ilmiöistä. Mutta niin ei ole asian laita. Päinvastoin saattaa tehdä sellaisen ilahuttavan huomion, että kansa kautta maan tuntee hämmästyttävän tarkasti naapuripitäjänsä kielimurteen äänneasun eroavaisuuden omastaan, sen sanastolliset erikoisuudet, vieläpä huomattavia puheenparsiaakin. Valitettavasti on tältä alalta koottu vähänlaisesti aineksia, mutta niistäkin vähistä voi helposti huomata, että kansan tekemät havainnot yleensä ovat tarkkoja ja että niistä on tieteellisellekin tutkimukselle hyötyä. (Ojansuu 1908: 9.)

Edellä siteeraamani Ojansuun artikkeli pohjautuu murrematkimukseen, joita ovat sittemmin käsitelleet myös Pirkko Leino (1968), Matti Punttila (1998, 2001) sekä Aila Mielikäinen (2005). Punttilan mukaan ”matkimuksen syyksi riittää se, että jokin piirre poikkeaa omasta”. Matkimukset ovat kiusoittelua, jonka avulla korostetaan naapurimurteen erikoisena tai huvittavana pidettävää piirrettä. Punttila kuitenkin huomauttaa, että rajageminaation puuttuminen on yksi sellaisista piirteistä, joista matkimuksia on niukasti. (Punttila 1998: 7–8.) Vuonna 1981 Mielikäinen selvitteli Nykysuomalaisen puhekielen murros -hankkeessa suomalaisten kielenoppaiden murreasenteita yhtenä osana tutkimusta. Suomalaisten kielelliset asenteet nousivat esiin myös ainakin Kaija Jonninen-Niilekselän (1982), Marjatta Palanderin (1982), Pirkko Nuolijärven (1986b), Kari Nahkolan (1987) sekä Marja Saanilahden (1988) tutkimuksissa.

Suomalainen kansanlingvistinen tutkimus on kuitenkin systemaattistunut varsinaisesti vasta 2000-luvulta alkaen. Kansanlingvistinen näkökulma on vahvasti esillä Marjatta Palanderin ja Anne-Maria Nupposen toimittamassa artikkelikokoelmassa *Monenlaiset karjalaiset* (2005). Johanna Vaattovaaran väitöskirjatyö *Meän tapa puhua* ilmestyi vuonna 2009. 2000-luvulla suomalaisissa yliopistoissa on tehty jo lukuisia pro gradu -töitä kansanlingvistisen metodin avulla, esim. Alpia (2003), Holopainen (2003), Honkimäki (2007), Hylkilä (2003), Kohonen (2005), Kokko (2010), Laurila (2008), Leipälä (2000), Törnqvist (2004), Wisur-Heikkilä (2000). Monet opinnäytetyöt koskevat Suomen itämurteita, ja koko suomalainen kansandialektologinen tutkimus on aluksi ollut itämurteisiin keskittyntä. Myös pääkaupunkiseudulla puhuttua kieltä on viime aikoina tarkasteltu kansandialektologisesta näkökulmasta (Vaattovaara & Soininen-Stojanov 2006). Vuonna 2007 Palander on koonnut artikkelissaan yh-

teen pääkaupunkiseudun sekä karjalaisnuorten käsityksiä. Laurila (2008: 6–7) pohtii pro graduun suomalaisen kansandialektologisen tutkimuksen erityispiirteitä: Hänen mukaansa suomalaiselle kansandialektologialle on tyypillistä keskittyminen tutkimusentekijän oman kotiseudun murteeseen useammin kuin suomen murteisiin yleensä. Lisäksi monissa tutkimuksissa kielenoppaat ovat nuoria. Suomalaiselle kansandialektologialle ominaista on pitkään ollut myös aineiston kerääminen lähes pelkin kirjallisin keinoin, ja ääniteaineistojen kerääminen on yleistynyt vasta aivan viime vuosina. Kokko (2010: 3, 4–5) puolestaan tuo pro gradu -työssään esiin näkökannan, jonka mukaan suomalainen kansanlingvistinen tutkimus on alkuaikoinaan ollut painottunutta lähes yksinomaan kansandialektologiaan.

Nykyinen kansanlingvistiikka pitää maallikkojen käsitysten huomiointia kielentutkimuksessa ensiarvoisen tärkeänä (Niedzielski & Preston 2000: 3–10). Myöskään Lappalaisen ja Vaattovaaran (2005: 101) mukaan kansanlingvististä näkökulmaa ei tulisi unohtaa nykyaikaisesta suomalaisesta variaationtutkimuksesta, sillä sen osuus kielen variaation selittämisessä on keskeinen. Vaattovaara (2005: 466) kirjoittaa *Handbook of perceptual dialectology II:n* (toim. Long & Preston 2002) kirja-arviossaan seuraavasti: ”Tämän lukupaketin jälkeen on tuskin mahdollista kyseenalaistaa paradigman oikeutusta – niin selvästi tulee osoitetuksi se, että kansan käsityksistä lähtevä dialektologia syventää ymmärrystämme kieliyhteisöjen sisäisestä ja välisestä dynamiikasta.” Vaattovaara ja Soininen-Stojanov (2006: 226) muistuttavat, että kansanlingvistiikan tarkoitus ei ole pyrkiä syrjäyttämään valtavirtaa edustavaa kielentutkimusta vaan päinvastoin peilata omia tuloksiaan perinteisen kielitieteen tutkimustuloksiin. Kokoavasti voidaan siis todeta, että kansanlingvistiikka ja kansandialektologia ovat vakiinnuttaneet asemansa tärkeinä osina kielitieteellistä tutkimusta.

Oman pro gradu -työni pohjana on kansanlingvistiikan perusajatus, jossa tutkija pyrkii kartoittamaan, analysoimaan ja tulkitsemaan ei-lingvistien käsityksiä kielestä. Työni ja tähänastisen (erityisesti suomalaisen) kansanlingvistisen tutkimuksen välillä on joitakin keskeisiä eroja: Keskityn työssäni yksittäisen kielenpiirteen hahmottumiseen maallikkojen mielessä rajaamatta vastaajien kotiseutua tai maantieteellistä aluetta, jolla kielenpiirre esiintyy. Tavallisesti suomalainen kansanlingvistiikka on pyrkinyt jäljittämään maallikkojen mielteitä tietyllä

alueella puhutusta kielimuodosta ja vertaamaan sitä muiden alueiden murteisiin. Usein tarkastelun kohteena on ollut haastateltavien oman kotiseudun murre (verrattuna muihin murteisiin). Myös aineistonkeruutapani (luku 1.2) eroaa totutusta kansandialektologisesta keruutavasta. En myöskään käytä tutkielmassani tavallisia kansandialektologisia metodeja kuten haastatteluja, kuuntelutestejä ja kartta-piirroksia. Eroista huolimatta tarkasteluni keskittyy tavallisten kielenkäyttäjien aitoihin mielteisiin kielestä.

3 RAJAGEMINAATION NIMITYKSET JA KUVAI- LEVA KÄSITTEISTÖ

Tässä luvussa kuvaan nimityksiä, joita verkkokeskustelijat aineistossani käyttävät rajageminaatiosta. Puhe on siis metakielestä, jonka avulla rajageminaatioon viitataan. Luvussa 2 kuvasin Prestonin (1996: 40–41) teoretisoimia ei-lingvistin kieltä koskevan tiedon tasoja (*availability*, *accuracy*, *detail* ja *control*). Aineistoni verkkokeskustelut tarjoavat oivallisen näkymän siihen, millä tavoin rajageminaatiota ilmiönä kuvataan. Tarkastelemiani verkkokeskusteluja ei olisi olemassa, mikäli rajageminaatio ei olisi keskustelijoille omaehtoisesti ”saatavilla” oleva ilmiö (*availability*). Toisaalta mikäli ilmiö olisi lähes kaikkien maallikoiden yleisesti havaitsema (kuten on vaikkapa persoonapronominien variaation laita murteista keskusteltaessa), aineistoa olisi olemassa runsaasti enemmän. Aineistooni sisältyy todenmukaisia havaintoja esimerkiksi rajageminaation tietyn edustuksen levikistä, mutta keskustelijat osuvat joskus myös harhaan, esimerkiksi silloin, kun he selittävät *loppukahdennus*-termin avulla nasaaliassimilaatiota (*accuracy*). Keskusteluissa havainnon tarkkuuden asteet vaihtelevat (*detail*): saatetaan esimerkiksi sanoa, että rajageminaatio puuttuu ”joistakin murteista” tai toisaalta mainita jokin yksittäinen kaupunki, jossa tietty edustus on vallalla. Rajageminaation hallintaa eli imitointikykyä (*control*) voi arvioida esimerkiksi keskustelijoiden tuottamien esimerkkien perusteella.

Luvussa 2 selvittelin alustavasti Mielikäisen (2005: 98–117) käsityksiä ei-kielitetilijöiden metakielestä. Edellisissä luvuissa käsiteltyjen kielenainesesimerkkien lisäksi he myös kuvailevat kieltä sanallisesti (mts. 99, 107–114). Tässä luvussa käsittelen omassa aineistossani esiintyviä, ei-lingvistien käyttämiä rajageminaatioon liittyviä määrittelyjä, kuvauksia ja termejä (ks. Mielikäinen 2005: 110–113).

Osa aineistoni ei-lingvistien käyttämän metakielen ilmauksista on fennistiikassa tunnettuja kieliopillisia termejä, osa taas keskustelussa tilapäisesti luotuja selityksiä tai jonkinlaisia ”kansanlingvistisiä termejä” (ks. Mielikäinen 2005: 111). Kartoitin aineistostani kaikki ne ”kansanlingvistiset termit”, kuvaukset ja määritelmät, joilla rajageminaatioon viitataan. Kuvauksia oli yhteensä 116. Luokittelin ne neljään eri kategoriaan. Luokitteluni perustuu ilmausten semantiikkaan. Olen tarkastellut aineistoani huolellisesti ja pyrkinyt

jakamaan ilmaukset ryhmiin sen mukaan, mikä on maallikoiden käsitys rajageminaation ”mekanismista”. Mieltävätkö he esimerkiksi, että kyseessä on konsonanttien ”kahdentuminen” vai sittenkin jonkinlainen äänivirran katko? Puheenvuorot ottavat kantaa sekä geminaatio- että katoedustukseen. Vaikka osa keskustelijoista viittaa kuvailuillaan katoedustukseen ja osa taas geminaatioon, olennaista on kiinnittää huomiota siihen mekanismiin, jolla he hahmottavat geminoitumisen tapahtuvan tai jäävän tapahtumatta. Aineistosta erottui selviä ryhmiä, jotka ovat näkyvillä taulukossa 1. Taulukon sarake **f** osoittaa kuvaustapojen absoluuttisia lukumääriä aineistossa. Sarake **%** kertoo niiden prosentuaalisen osuuden kaikista kuvaustavoista. Seuraavaksi käsittelemme taulukon ryhmiä erillisinä alalukuina.

Rajageminaation kuvaustapa	f	%
Tuplaus	69	59,5%
Katko	22	19,0%
Painotus	8	6,9%
Muut kuvaukset	17	14,7%
Kuvaukset yhteensä	116	100,0%

Taulukko 1. Rajageminaation kuvaustavat aineistossa.

3.1 ”Tuplaus”

Ensimmäinen ryhmä on nimeltään ”tuplaus”. Se käsittää luonnehdinnat, jotka liittyvät äänteiden kvantiteettiin. Niitä on aineistossa 69, ja esiintymät muodostavat lähes 60 prosentin osuuden kaikista luonnehdinnoista. Ne voivat koskea sekä loppu-*k:n* kato- että geminaatioedustusta. Tällaisia ovat esimerkiksi *tupla-konsonantti*, *kirjainten kahdentaminen*, *kaksi konsonanttia*, *pitkä konsonantti*, *ekstrakonsonantti* ja *1,5-kertainen konsonantti*. Sisällytin kategoriaan myös *kahdentumisen*. *Kahdentuminen* on sinänsä lähellä kielitieteellistä termiä *loppu-kahdennus* ja voisi olla myös fennistiikan termi (fennistiikan termeistä ks. luku 4, fennistiikan termejä ei ole mukana taulukossa 1), mutta semanttisuusperiaatteen mukaisesti olen liittänyt sen kategoriaan 1. Seuraavat esimerkit ovat poimintoja aineistosta:

1) *Esim. sanassa ÄäneKkoski tuo tavallaan tuplana ilmenevä k-kirjain. Joskus kuuluu jonkun sanovan kyseisen paikan ilman sitä tupla-koota. - -*

2) *sälekaihdin ihan yhdellä koolla. miten ihmeessä siihen kahta koota saisi tungettua?*

3) *Monissa murteissa ei pidennetä välikonsonanttia. - -*

4) *- - Siis sanat lääketiede tai täydekaakku lausutaan Kotkassa hieman toisin kuin muualla, puolikas t tai k ei kuulu lainkaan yhdyssanojen välissä. - -*

5) *Kyllähän se puheessa kuuluukin kahdentua (vrt. hernekeitto). Kirjoitettuna sitten liekö eikä liekkö. Eikä se kahdentuminenkaan ole oikeastaan kahta vaan 1,5 k:ta (koota? k-kirjainta?). - -*

Aineistoni osoittaa, että ei-lingvisteille on tyypillistä hahmottaa geminaatio tai loppu-*k*:n kato konsonanttien lukumäärän muuttumisena. Puheessa konsonantteja mielletään siis olevan yksi, kaksi tai puolitoista. Käsitys yhdestä ja kahdesta konsonantista puheessa juontanee juurensa kirjoitusjärjestelmäämme: kahden merkin jonon ajatellaan ikään kuin siirtyvän myös puheeseen – puhutaanhan äänteistäkin arkikielessä useimmiten nimenomaan kirjaimina. Käsitys puolitoistakertaisesta konsonantista sen sijaan ei saa suoranaista tukea kirjoitusjärjestelmästämmme. Olikin kiinnostavaa selvittää, mistä käsitys puolestatoista konsonantista on lähtenyt liikkeelle: perustuuko se kirjoittajien omakohtaisiin kuulohavaintoihin, vai onko käsitys syntynyt kouluopetuksen perusteella (sellaisenaan omaksuttuna tai oman tulkinnan perusteella)?

”Tuplakonsonanteista” tai ”-kirjaimista” sekä ”konsonanttien lisälystä” puhuvat niin ikään Palanderin ja Nupposen tarkasteleman aineiston kielenoppaat – tosin mainituilla ilmauksilla ei-lingvistit lienevät tarkoittaneet lähinnä yleisgeminaatiota (2005: 41). Samaan tapaan myös Mielikäisen (2005: 110) havaintojen mukaan monet maallikot puhuvat muun muassa ”kahdentamisesta”, ”kahdesta kirjaimesta” sekä ”tuplaamisesta”, kun he tarkoittavat geminaatiota.

Myös kielitieteellisessä keskustelussa olennainen on ollut kysymys, hahmotetaanko geminaatta kahden konsonantin jonoksi vai sen sijaan yhdeksi konsonantiksi, jonka kesto on pidentynyt. Lisäksi voidaan mitata sitä, onko geminoitunut konsonantti todella kahden yksittäisen konsonanttiyksikön mittainen. Karlssonin (1983: 348–350) mukaan pituus vaihtelee. Pidennyksen aste voi muuttua puhujan murretaustan, puhetilanteen sekä itse alkukonsonantin luonteen

mukaan (mts. 349). Karlssonin ja Lehtosen (1977:32) mukaan Iivosen vuonna 1976 tekemissä foneettisissa mittauksissa rajageminaatio ei ollut varsinaisen geminaatan veroinen. (Karlssonin ja Lehtosen lähteenä on ollut Iivosen Kielitieteen päivillä 1976 jakama moniste). Myös Suomi (1996: 78) kirjoittaa: ”- - pitkä konsonantti on foneettisessa mielessä aina vain ajallisesti yli tavallisen mitan venynyt yksi konsonanttiäänne, eli foneettisesti ei kahdennuksesta puhumiseen ole perusteita”. Suomi myös arvelee, ettei kahden konsonantin jono ole kielenpuhujan intuitiivinen tapa hahmottaa pitkää konsonanttia (mts. 78). Oma aineistoni antaa kuitenkin toisenlaisia viitteitä, mikä voi liittyä kouluopetuksesta saatuihin käsityksiin (ks. myös tämän työn luku 4). Kysymys konsonanttien ”määrän” hahmottamisesta saattaa myös liittyä edellä esittämäni kysymykseen maallikkojen mainitsemasta puolitoistakertaisesta konsonantista, jonka voisi ajatella vastaavan konsonantin pidentymää, siis ”vajaamittaista” geminaattaa. Kuulohavainnot – mikäli mielteet niihin perustuvat – ”puolitoistakertaisesta” konsonantista eli vajaasta geminaatista osuisivat siis jokseenkin oikeaan. Karlsson ja Lehtonen huomauttavat kuitenkin, ettei pituus liene samanlainen kaikissa lauseissa. He näkevät Iivosen mittaamille kestoeroille kolme mahdollista tulkintaa: 1) Toisiaan vasten oppositiivissa olevia konsonantin kestoasteita on kahden sijasta kolme. 2) ”Vajaan” geminaattapituuden saavuttava rajageminaatta on foneettinen pidentymä, jonka ei tarvitsekaan saavuttaa varsinaisen geminaatan kesto. 3) Keston vaihtelun määräävät lauseiden syntaktis-semanttiset erot. Kirjoittajat asettuvat itse kolmannen tulkinnan kannalle kuitenkin todeten, että lisätutkimukset aiheesta voivat muuttaa heidän käsitystään. (Karlsson & Lehtonen 1977: 32.)

3.2 ”Katko”

Aineistosta toinen selvästi erottuva kategoria on ”katko” (taulukko 1). Esiintymiä siinä on yhteensä 22. Kategorian osuus kaikista kuvauksista on 19 prosenttia. ”Katko”-kategoriaan olen käsittänyt kuuluviksi kaikki sellaiset kuvaukset, joissa joko rajageminaatioon tai loppu-*k*:n katoedustukseen viitataan seuraavanlaisin ilmauksin: ”katko”, ”tauko”, ”leikkautuminen”, ”väli” jne. tai vastaavasti ”yhteen sanominen”, ”pötköön lausuminen” ym. ilmaukset. Vaikka kuvaukset viittaavatkin eri edustuksiin, niistä käy kuitenkin ilmi, millaiseksi osa verkko-keskustelijoista mieltää rajageminaation mekanismin: semanttisessa mielessä

kyseessä on joko ”lausumisen katkaisu” tai ”yhteen lausuminen”. Seuraavat esimerkit ovat aineistostani:

1) - - *"Normaalit" sanoo sen silleen että tavallaan töksähtää siinä keskellä, tavallaan kuin ois kaksi eri sanaa, eli oikeastaan se on pyyhe(k)kumi, mut tosiaan kotkalaiset sanoo sen niin ihmeellisesti livauttaen pyyhekumi - pötköön...*

2) - - *Esim. "Koskaan täällä saa'(m) mitään!". "Tästä kukaan saa'(s) selvää!" Sanonta sisältää vielä yleensä sen, että varsinaisen verbin lopussa on loppuhenkilö, aspiraatio eli se leikkautuu kuin veitsellä, joka siitä varsinaisesti tekee sen kieltoilmaisun.*

3) *Tuo koon tuplaantuminen johtuu vain "keitto" sanan etupainotuksesta ja pienestä tauosta sanojen välillä. Ei se oikeasti tuplaannu, katso vaikka: hernekeitto
Että näin.*

Esimerkissä 3 on mukana kuvailuja kolmesta eri kategoriasta (taulukko 1): siinä mainitaan sekä ”tuplaantuminen”, ”painotus” että tässä kappaleessa puheena oleva ”tauko”. Mutta mistä syntyvät mielteet ”tauosta”, ”välistä”, ”katkosta” ja ”leikkautumisesta” tai vastaavasti ”yhteen pötköön lausumisesta”? Yksi selitys saattaa olla, että geminoituminen koskee useimmiten klusiileja (ks. luku 6), joiden ääntäminen perustuu ilmapirran katkaisuun (esim. Wiik 1998: 71–78). Kun klusiili esiintyy geminaattana, on sen umpivaihe pidempi ja mahdollisesti helpommin havaittavissa. Näin ollen geminaatiollinen edustus saatetaan havaita puheessa ”katkeavana”. Toisaalta missä tahansa muussakin äänteessä geminaatan pitkä kesto saatetaan käsittää jonkinlaiseksi hetkelliseksi paikoilleen juuttumiseksi – kuitenkin soinnillisten äänteiden geminoitumista on vaikeaa mieltää katkeavaksi, sillä ilmapirta niissä jatkuu alusta loppuun. Selitykselleni en ole kuitenkaan tois- taiseksi löytänyt tukea nykyisestä tieteellisestä kirjallisuudesta.

3.3 ”Painotus”

Kolmas aineistosta erottuva kategoria on ”painotus”. Esiintymät ja niiden osuus kaikista kuvauksista näkyvät taulukossa 1. Rajageminaatiosta puhutaan aineistossani ”painotuksena” kahdeksan kertaa. Kaikista kuvauksista painotus- kuvaukset muodostavat alle 7 prosenttia. Useimmiten aineistoni keskustelijat mainitsevat, *mitä* eri edustuksissa painotetaan toisistaan poikkeavasti. Seuraavat esimerkit ovat aineistostani:

1) - - *Ongelma alkoi, kun katsoin Inno-sisustusohjelmaa neloselta. Sen juontaja puhui omituisesti, kuin ulkomaalainen toisinaan tiettyjen sanojen suhteen. Hän ei painota laisinkaan tiettyjen sanojen päitä ennen seuraavan sanomista.* - -

2) *En tosiaankaan hönkäise verbin imperatiivin perään mitään loppuhenkäyshoota.*

Pikemminkin edellä olevissa tapauksissa painotan sanojen alkuja eri tavoin halutessani tuoda esille käskyn tai toteamuksen. Imperatiivissa painotan lausuessani sanan alkua KIsko ja toteamuksessa (paikan nimessä) sanon sanan painottamatta mitään: kisko (erisnimenä Kisko)

3) - - *en ole lähelläkään kielitieteilijää, mutta luulisin, että tässä on enemmänkin kyse tavasta, jolla suomen kielessä eräitä tavuja painotetaan kuin siitä, että lisätään konsonantteja sanoihin. sanassa 'tervetuloa' painotetaan 'tu'-tavua ja näin ollen kuulostaa kuin käytettäisiin kahta t:tä. jos sana sanotaan ilman painoa ja yhdellä teellä, se ei enää kuulostaa syntyjään suomenkielisen ihmisen puheelta.*
- -

Esimerkeissä arvioidaan siis loppu-*k*:n geminoitumisen tai kadon erilaisuuden perustuvan painotuseroihin. Mitä on paino maallikon metakielessä? Vaattovaara ja Soininen-Stojanov (2006: 239–240) käsittelevät prosodiaa kansanlingvistikannalta. He toteavat, että kansanlingvististä prosodian tutkimusta on toistaiseksi hyvin vähän. Siksi tutkijan on erittäin haastavaa arvioida, mitä ei-lingvistik tarkoittavat puhuessaan ”nuotista” tai ”painotuksista”. Näin on myös omassa aineistossani. Tässä tutkielmassa tydynkin ainoastaan toteamaan ”painotuksen” olemassaolon yhtenä oman aineistoni kategoriana. Olisi ehdottomasti kiinnostavaa selvittää tarkemmin, millaiseen ajattelutapaan ”painotusta” koskevat kuvaukset perustuvat niin omassa aineistossani kuin kansanlingvistikissä aineistoissa yleensä.

3.4 Muut kuvaukset

Aineistoni neljäs ryhmä on kategoria ”muut kuvaukset” (taulukko 1). Ryhmässä on 17 esiintymää. Ne muodostavat lähes 15 prosentin osuuden kaikista esiintymistä. Kategoria on sekalainen, ja siihen olen luokitellut kaikki sellaiset kuvaukset, jotka esiintyvät aineistossa vain kerran. Ne eivät semanttisesti liity toisiinsa tai kolmeen muuhun kategoriaan (”tuplaus”, ”katko” sekä ”painotus”) eivätkä toisaalta myöskään ole oikeassa yhteydessään käytettyjä fennistiikan termejä tai määritelmiä. Esiintymiä ovat muun muassa ”heijastuma”, ”geminaatoraja”, ”puhekielen loppukonsonantti” sekä ilmaus ”k-konsonantti yhdyssanan välissä lausutaan väärin”. Osa kuvauksista lähestyy fennistikistä terminologiaa. Vaikka kuvauksessa onkin mukana jokin fennistiikan termi, on se näissä esimerkeissä usein

liitetty sellaiseen asiayhteyteen, joka tuo ilmi fennistiikasta poikkeavan ajattelutavan. Tällaisia ovat esimerkiksi *äänteen lopun assimiloituminen seuraavaan sanaan* [vrt. äänteen assimiloituminen seuraavan sanan alkukonsonanttiin] sekä *ääntymätön jäännöslopukepiirre*. Kategorian suhteellisen suuri osuus kaikista termeistä ja kuvauksista kertoo, että selkeiden semanttisten ryhmien (tuplaus, katko ja painotus) lisäksi verkkokeskustelijoilla on myös erittäin monta muuta tapaa kuvata rajageminaatiota.

3.5 Yhteenveto: rajageminaation kuvaukset

Kaikki edellä olevat mielteet kertovat siitä, miten maallikot määrittelevät rajageminaatiota, millaiseksi he käsittävät ilmiön mekanismin sekä millaisin käsittein he siitä puhuvat. Samassakin puheenvuorossa voi näkyä useita ajattelutapoja, joten esimerkiksi ”tuplaus”, ”katko” ja ”painotus” eivät näytä aina sulkevan toisiaan pois (ks. esim. 3 alaluvussa 3.2). Jotkin toistuvat ilmaisut alkavat lähestyä kansanlingvististen termien asemaa, sillä ne toistuvat keskusteluissa usein (*tuplata*, *tuplaus*, *tuplaaminen*). Mielikäisen aineistossa tällaisia olivat erityisesti verbit *vääntää* ja *venyttää* sekä adjektiivi *leveä*. Myös *tuplata*-verbi esiintyi Mielikäisen aineistossa, jossa informantit kuvasivat geminaatiota. Kiteytyneet ilmaukset kuitenkin sisältävät useita merkityksiä. (Mielikäinen 2005: 110–113.) Aineistossani sama puheenvuoro voi myös sisältää niin maallikkomielteitä kuin fennististä terminologiaakin, jota käsittelem seuraavassa luvussa.

4 FENNISTIIKAN TERMINOLOGIA

Mielikäisen (2005: 110) mukaan koulutus vaikuttaa kielen havainnointiin ja kuvaamiseen, vaikka maallikoiden ja kielitieteilijöiden metakielet eroavatkin toisistaan. Edellisessä luvussa kuvattujen ei-lingvististen kuvausten lisäksi aineistoni sisältää paljon kielitieteellistä terminologiaa. Verkkokeskustelijoista osa on saatanut saada kielitieteellistä koulutusta. Tiettyjä termejä määritelmineen käsitellään peruskoulussa ja lukiossakin.

Taulukko 2 seuraavalla sivulla kuvaa aineistossani esiintyviä termejä esiintymämäärineen. Ennen taulukon tarkastelua selvitän hiukan niitä kriteerejä, joiden perusteella tietyt esiintymät ovat mukana taulukossa ja toiset puolestaan eivät. Mikäli jokin termi on esiintynyt samassa puheenvuorossa useita kertoja, olen laskenut mukaan vain yhden esiintymän. En ole laskenut mukaan kielitieteellisiä termejä sellaisissa tapauksissa, joissa kirjoittaja ”kiistää” niiden merkityksen olevan sama kuin ilmiön, jota tässä tutkimuksessa kutsun rajageminaatioksi. Edellä kuvatun kaltainen ”kiistäminen” näkyy alla esimerkissä 1:

1) *Eihän se nyt hyvänäika mikään aspiraatio ole! Jäännöslopuke, joka aiheuttaa seuraavan sanan ensimmäisen konsonantin kahdentumisen, on kyseessä. - -*

Seuraavan sivun taulukko 2 näyttää aineistossani esiintyvien kielitieteelliset termit sekä niiden osuudet aineistossa. Taulukon sarake **f** osoittaa termien absoluuttisia lukumääriä. Sarake **%** osoittaa kategorioiden prosentuaalisia osuuksia kaikista esiintymistä. Taulukkoon on koottu aineiston kaikki fennistiikan tuntemat nykyiset ja vanhentuneet termit, joilla verkkokeskustelijat viittaavat rajageminaatioon. Termejä on yhteensä 149. Ne ovat järjestyksessä yleisimmästä harvinaisimpaan *loppukahdennus, jäännöslopuke, loppuhenkonen, rajageminaatio, aspiraatio, alkukahdennus, rajapidennys* ja *rajakahdennus*.

Termi	f	%
<i>Loppukahdennus</i>	38	25,5%
<i>Jäännöslopuke</i>	33	22,1%
<i>Loppuhenkonen</i>	27	18,1%
<i>Rajageminaatio</i>	23	15,4%
<i>Aspiraatio</i>	17	11,4%
<i>Alkukahdennus</i>	7	4,7%
<i>Rajapidennys</i>	3	2,0%
<i>Rajakahdennus</i>	1	0,7%
Yhteensä	149	100,0%

Taulukko 2. Fennistiikan termit aineistossa.

4.1 *Loppukahdennus*

Keskustelujen tavallisin fennistinen termi on siis *loppukahdennus*. Siitä on 38 esiintymää – noin neljäsosa kaikista tapauksista (taulukko 2). Termiä käytti ja puolsi usein Itkonen (1964a ja b, 1969a ja b, 1972 a ja b). Kuten luvussa 1 (s. 15) totesin, Suomen Akatemian kielilautakunta päätti 1969 suositella *loppukahdennus*-termiä. Siitä lähtien termi on levinnyt myös tavallisten kielenpuhujien käyttöön ainakin kouluopetuksen kautta. E.A. Saarimaan *Kielenopas* käyttää vuoden 1971 painoksessa nimitystä *loppukahdennus* (vrt. vuoden 1947 painos, jonka rinnalla esitellään myös *jäännöslopuke* sekä ”loppuhenkonen”, jonka kirjoittaja on siis esittänyt lainausmerkeissä. Nykyisistä kielioppaista Panhelaisen lukiolaisille tarkoitettu *Kielenhuollon kivijalka* (painos vuodelta 2005: 5) esittelee *loppukahdennus*-termin yhdessä *jäännöslopukkeen* kanssa. Seuraavat esimerkit ovat poimintoja aineistostani:

1) *Loppukahdennus*. Yksi niistä harvoista tapauksista, joissa suomen oikeinkirjoitus "ei toimi".
tuleppa, muistakkin, ostammaitoo, mä lähemmenee... - -

2) *Mä taidan sit kuuluu siihen vähemmistöön joka ei tee noita loppukahdennuksia kauheesti. Mä sanon ihan vaan jauheliha. Kyllä mä pystyn elämään sen jauhellihankin kanssa 😊Mutta en jauhelihan.*

3) *Joku tuolla aiemmin sanoikin, että loppukahdennuksen puuttuminen on yleistä joissain länsimurteissa. Inno-ohjelman Marko on hyvä esimerkki.* - -

Loppukahdennus-termin yleisyys aineistossani lienee semanttisessa mielessä yhteydessä myös tämän työn alaluvussa 3.1 käsittelemiini ”tuplaus”-kategorian kuvauksiin, joihin luokittelin myös sellaiset mielteet kuin ”konsonanttien kahdentaminen”. *Loppukahdennus*-termi sisältää implikaation kahdesta konsonantista – onhan sen edusosana johdos numeraalista *kaksi*. Vaikka fennisti silti ajatteleekin, ettei rajageminaatiotapauksissa ole kyse kahden konsonantin jonosta vaan yhdestä kestoltaan pitkästä äänneestä, on syytä kysyä, millaisena tavallinen kielenkäyttäjä näkee termin *loppukahdennus*. Voisiko olla niin, että termi olemassaolollaan tukee monen ei-lingvistin käsitystä kahdesta peräkkäisestä konsonantista rajageminaatiotapauksissa – siis ”tuplauksesta”? Tähän kysymykseeni ei ole fennistisessä tutkimuksessa esitetty varmaa vastausta. Suomen (1996: 78) mukaan ei ole kielenpuhujan intuition mukaista hahmottaa geminaattaa kahden konsonantin jonoksi. Siitä huolimatta verkkokeskustelijat tuntuvat hahmottavan geminaatan juuri kahtena jonossa olevana konsonanttina. Olisi syytä tutkia, johtuuko käsitys suomen ortografiasta, jossa kaikkia muita geminaattoja merkitään kahdella konsonantilla, kouluopetuksesta sekä kielioppaista saaduista terminologisista vihjeistä – vai onko syynä sittenkin kielenpuhujien intuitio? Ainakin on todettava, että maallikot puhuvat ”tuplauksesta” myös tarkoittaessaan yleisgeminaatiota (esim. Mielikäinen 2005: 110), joten ”tuplaus”-termin olemassaolo ei varmastikaan riipu juuri *loppukahdennus*-termin olemassaolosta. *Loppukahdennus* voi silti osaltaan ylläpitää käsitystä ”tuplaamisesta” ja ”konsonanttien lisäämisestä”.

4.2 *Jäännöslopuke*

Aineistossani lähes yhtä yleinen termi kuin *loppukahdennus* on *jäännöslopuke*. Aineisto sisältää 33 *jäännöslopukkeen* esiintymää (taulukko 2). Ne muodostavat esiintymistä 22,1 prosenttia. *Jäännöslopuke*-termiä käytti erityisesti Ikola (1953, 1969: 331, 2001: 20–22), ja sen käyttö olikin Suomen Akatemian kielilautakunnan suositus vuodesta 1953 alkaen (myöhemmin rinnalle tuli muita suosituksia). 1900-luvun koulukäytössä olleista kielioppaista se esiintyy – yhdessä *aspiraation* kanssa – ainakin Hailan ja Isoniemen *Suomen oppikirjassa* (1954), josta käytössäni on vuoden 1955 painos (1955: 155). *Jäännöslopuke*-termi esiintyy yhdessä *loppukahdennuksen* kanssa Panhelaisen *Kielenhuollon kivijalka* -op-

paassa (2005: 5). Samanlainen ratkaisu on lukion oppikirjassa *Kieli ja kirjallisuus I* (Kirstinä ym. 1996: 254). Esimerkit 1–3 ovat poimintoja aineistostani:

1) *Suomen kielessä on ilmiö nimeltä jäännöslopuke. Joidenkin sanojen lopussa on muinoin ollut h tai k, joka sittemmin on tippunut sieltä pois mutta jonka vaikutuksesta seuraavan sanan alussa oleva konsonantti lausutaan "tuplana". Esim. sana "sadetakki" lausutaan "sadettakki".*

2) *Voisiko tämä olla murrejuttu? Kun meinaan en itsekään tunnista käyttäväni noita jäännöslopukkeita. Porin murteessa lyhennetään muutenkin kaikki sanat 🤔*

3) *Joissain sanoissahan se sanottu tuplakonsonantti kirjoitetaan kuitenkin vain kerran.*

Tämä ilmiö tunnetaan nimellä jäännöslopuke (mun suosikki-ilmioitä suomen kieliopissa 🤔) Löytyy esim. sydämestä ja tervetulleesta. Se ei tosin ole erityisen yleinen ilmiö, vaan lähinnä poikkeus..

Kuten esimerkiksi Karlsson ja Lehtonen huomauttavat (1977: 66), jäännöslopuke-termi ei erottele geminaation laukaisevaa morfofoneemia sekä itse geminaatioprosessia toisistaan. Useimmiten se silti toimii aineistossani synonyymina muille ilmiöön viittaaville käsitteille kuten *loppukahdennukselle*. Joissakin yksittäisissä tapauksissa verkkokeskustelijat ovat erottaneet jäännöslopukkeen muista merkityksensä perusteella muista termeistä (esim. 4):

4) *Siis loppukahdennushan ei ole sama kuin jäännöslopuke, vaan loppukahdennuksen aiheuttaa jäännöslopuke...*

4.3. Loppuhenkonen

Aineiston kolmanneksi yleisin termi on *loppuhenkonen*, joka esiintyy siinä 27 kertaa (taulukko 3). Esiintymiä on aineistosta 18,1 prosenttia. *Loppuhenkosta* on käyttänyt ensisijaisena terminä esimerkiksi E.A. Saarimaa kielioppaassaan *Huonoa ja hyvää suomea* (1930: 6–7). Seuraavat esimerkit kuvaavat *loppuhenkonen*-termin käyttöä aineistossani:

1) *Äng-äänteen lisäksi suomen kielessä on myös ainakin toinen ilmiö, jossa ääntäminen ja kirjoitus eivät vastaa toisiaan. Tätä ilmiötä kutsutaan ns. loppuhenkoseksi, joka on pääpiirteissään seuraavanlainen: Aiemmin alkuperäisissä tai hyvin vanhoissa suomen kielen kaksitavuisissa sanoissa, jotka loppuvat nykyään e-vokaliin, oli viimeisenä äänteenä h-kirjain. - -*

2) *Ei kai "sadetakissa" ole kyse astevaihtelusta? Eihän siitä ole heikkoa ja vahvaa astetta. Ainakin sitä e:hen päättyvien sanojen ja yhdyssanan osien sekä imperatiivi-ilmausten ääntämisen ohessa tapahtuvaa kahdentumista kutsutaan muistaakseni loppuhenkoseksi. Se on vänkä sana.*

3) *Yes! Meillä oli varmaan sama kirja kansakoulussa 60-luvulla. Siinä kerrottiin, että se mikä aloittajan mukaan siis puuttui hänen esimerkeistään, on aspiraatio eli loppuhenkonen.*

Esimerkki 1 on pitkä puheenvuoro, joka pyrkii sekä nimeämään että määrittelemään kirjoittajan tarkoittaman ilmiön. Keskustelija kommentoi ainoastaan *tuote*-tyypin nomineja. Myös puheenvuoro 2:n kirjoittaja nimeää *loppuhenkonen*-termin ja ulottaa tarkastelun koskemaan myös imperatiivia. Esimerkissä 3 kirjoittaja kommentoi itseään keskustelupuussa edeltävän keskustelijan aloituspuheenvuoroa, jossa tämä kertoo puheessa ilmenevästä mutta tekstissä näkymättömästä ”haamukirjaimesta” sekä muistelee nähneensä siitä maininnan vanhassa äidinkielen oppikirjassaan. Esimerkin 3 keskustelija nimeää ”haamukirjaimen” *aspiraatioksi* eli *loppuhenkoseksi* ja mainitsee termien lähteeksi 60-luvun kansakoulun äidinkielen oppikirjan. Kouluopetukseen viittaa myös seuraava esimerkki:

4) - - *Siis Porin seudulla, Kotkan seudulla ja luovutetussa Karjalassa puhutaan ilman konsonantin kahdennusta tai loppuhenkosta, millä nimellä sitten olemmekin sen koulussa oppineet.*

Esimerkin 4 kirjoittaja käyttää termiä *loppuhenkonen* mutta toteaa myös vaihtoehtoisten termien olemassaolon. Näiden esimerkkien lisäksi *loppuhenkonen*-termi on yhden kokonaisen keskustelupuun otsikkona ja aiheena. Keskustelijat käyttävät sitä keskustelupuun alusta loppuun asti, vaikka moni heistä mainitseekin muiden termien olevan nykyisessä fennistiikassa suositeltavampia (esimerkki 5):

5) - - *Koska loppuhenkonen esiintyy pikemminkin kahden sanan rajalla kuin yhden lopussa, osuvin nimitys sille on mielestäni rajageminaatio. - -*

4.4. *Rajageminaatio*

Aineistoni esiintyy taajaan myös termi *rajageminaatio* (taulukko 3). Sen esiintymiä on 23. Esiintymät muodostavat 15,4 prosenttia tapauksista. *Rajageminaatio*-termi esiintyi ainakin jo vuonna 1977 Nuutisen artikkelissa (*Virittäjä* 1977: 89–89) ja on yleistynyt *Ison suomen kieliopin* (2004) julkaisemisen jälkeen. Olen poiminut seuraavat esimerkit aineistostani:

1) *Sanassa jauhe on myös rajageminaatio. Kuten myös sanoissa sade ja terve.*

2) No nyt selvisi, että kyseinen ilmiö on hienosti sanottuna rajageminaatio. Lähteen mukaan "kaakkoismurteissa sekä paikoin lounaisissa ja kaakkoishämäläisissä murteissa rajageminaatiota ei juuri esiinny". Tämä tarkoittanee suunnilleen sitä, että hernekeitto äännetään yhdellä k:lla Karjalassa, Lahden tienoilla ja paikoitellen Varsinais-Suomessa.

3) Katsoin Isosta suomen kieliopista, enkä pikavilkaisulla löytänyt mitään määritelmää tuote-tyyppisille nomineille, ainoastaan kaksi esimerkkiä: sade ja puolue. Ko. opus käyttää ilmiöstä muuten nimeä rajageminaatio.

4) - - (Mää kirjoitin tähän ensin rajageminaatiosta, mutta hokasinkin sitten, että siitä ei ookkaan kyse ny. Rajageminaatio nääs meinaa sitä ilmiötä, kun sanarajalla kuuluu kaks konsonanttia yhden sijaan niinku hernekkaitossa ja monissa liiteppartikkeleissa, vaikka oleppas.)

Puheenvuorossa 3 kirjoittaja on käyttänyt lähteenään *Isoa suomen kielioppia*. Kommentti 4 puolestaan on ote humoristisesta blogikirjoituksesta, jonka aiheena on sananrajainen assimilaatio Tampereen seudun murteessa. Kirjoittaja kertoo ensin kutsuneensa ilmiötä rajageminaatioksi mutta huomanneensa lopuksi assimilaation olevan tarkoituksenmukainen termi.

4.5. *Aspiraatio*

Aineistossa termi *aspiraatio* esiintyy *rajageminaatio*-merkityksessä 17 kertaa (taulukko 3). *Aspiraation* prosentuaalinen osuus kaikista fennistiikan termeistä on 11,4 %. *Aspiraatio*-termillä on kuitenkin ollut kielitieteessä useita merkityksiä (ks. tämän työn alaluku 1.3.2), mikä aiheuttaa sekaannusta myös verkkokeskusteluissa. *Rajageminaation* merkityksessä sitä on käyttänyt ainakin vielä vuonna 1947 E.A. Saarimaa *Kielenoppaassaan*. Nykyfennistiikassa sitä ei käytetä enää merkityksessä *rajageminaatio*. Siitä huolimatta termi elää verkkokeskusteluissa. Seuraavista aineistoni esimerkeistä näkyy, millä tavalla *aspiraatio*-termiä keskusteluissa on käytetty:

1) *Jaa-a. Mikäköhän siinä nyt olisi epäselvää. 😊 Jos tiedät, mikä suomen aspiraatio lausuttaessa "tule pois" on, voit helposti huomata, miten Tolkienin teksti "apsenet tien" muistuttaa sitä.*

2) *Toi hernekeitto/hernekeitto on ns. aspiraatio-virhe, mikä on siis yhdyssanois ja samaa käskymuodon jälkee. Eli tuu tänne kuulostaa muual tuuttänne ja nii ees päin.*

3) *Tuo, mistä kirjoitat yllä, on suomen kielelle tyypillinen aspiraatio eli loppuhenkonen. Sitä ei edes kaikissa murteissa ilmene. Esimerkiksi laatokankarjalaiset sanoivat lapsilleen surutta "elä mene sinne!" sen sijaan, että olisivat sanoneet "elä menes sinne!". Aspiraatio esiintyy monissa yhteyksissä eikä vain imperatiivissa. (Esimerkiksi: Minnem matka? Kolmekkymmentä, j.n.e....) - -*

Aspiraatio-termin käytössä huomioni kiinnittyy siihen, että 17 esiintymästä seitsemässä se esiintyy yhdessä *loppuhenkosen* kanssa kuten esimerkissä 3 edellä. Termien esiintyminen yhdessä voisi viitata siihen, että ne on mahdollisesti mainittu yhdessä joissakin äidinkielen oppikirjoista tai kielioppaista. Saattaa myös olla, että verkkokeskustelijoilla on ollut koulukirja tai kieliopas ulottuvillaan myös puheenvuoroja kirjoittaessaan.

4.6. *Alkukahdennus*

Taulukosta 3 käy ilmi, että *alkukahdennus*-termi on aineistossani käytössä seitsemän kertaa. Esiintymien osuus kaikista tapauksista on 4,7 prosenttia. Käsitettä ehdotti alun perin Penttilä (1969a ja b), ja sen käyttöä ovat myöhemmin puoltaneet erityisesti Karlsson (1973) ja Lehtonen (1971) erikseen sekä yhdessä (1977a ja b). Käsite ei kuitenkaan koskaan ole vakiintunut ainakaan yksinomaiseksi esimerkiksi kouluopetukseen. Seuraavat esimerkit valaisevat alkukahdennuksen käyttöä verkkokeskusteluissa.

1) *Aspiraatio on kai tässä yhteydessä sama ilmiö kuin jäännöslopuke eli loppukahdennus eli alkukahdennus, jota kuvataan suomen fonetiikkaa -sivuilla - -*

2) - - *Rajageminaation tavallisempi ja perinteisempi nimitys on loppukahdennus; muita käytettyjä nimityksiä ovat alkukahdennus, rajakahdennus ja rajapidennys.*

Kuten myös edellä olevista esimerkeistä 1 ja 2 käy ilmi, aineistossani termi *alkukahdennus* ei koskaan esiinny ainoana tutkimani ilmiön nimityksenä. *Alkukahdennus* on aina esitetty vaihtoehtoisena terminä tässä luvussa edellä esittelemieni termien rinnalla. Lähes kaikista *alkukahdennuksen* sisältävistä puheenvuoroista käy ilmi, että kirjoittajilla on taustanaan tieteellistä tietoa puheena olevasta ilmiöstä joko koulutuksen tai jonkin tieteellisen lähteen perusteella.

4.7. Muut termit

Kuten taulukosta 3 näkyy, aineistossani esiintyy edellä luettelemieni kieli-tieteellisten termien lisäksi vielä muutamia yksittäisesiintymiä termeistä

rajapidennys sekä *rajakahdennus*. *Rajapidennys* on ainakin Suomen ehdotus (1996: 79; Suomi ym. 2006: 183–185). *Rajakahdennusta* käytti tiettävästi ensimmäisenä Penttilä (1959: 212), joskin vasta toissijaisena ehdotuksenaan. Seuraavassa aineistossa poimitussa esimerkissä esiintyvät sekä *rajakahdennus* että *rajapidennys*:

1) *Rajageminaation tavallisempi ja perinsempi nimitys on loppukahdennus; muita käytettyjä nimityksiä ovat alkukahdennus, rajakahdennus ja rajapidennys.*

Rajapidennys ja *rajakahdennus* esitellään aineistossa aina vaihtoehtoisina nimityksinä *rajageminaatiolle* (kuten edellä esimerkissä 1). Ne eivät siis milloinkaan esiinny aineistossa ensisijaisina termeinä.

4.8 *Glottaaliklusiili ja laryngaaliklusiili*

Aineistossani verkkokeskustelijat puhuvat myös *glottaali-* ja *laryngaaliklusiilista* (eivät mukana taulukossa 3). Näiden termien määrä on kuitenkin niin pieni, ettei niiden taulukointi ole mielekäästä. *Glottaaliklusiili* mainitaan aineistossani fennistiikan kannalta oikeassa asiayhteydessään 12 kertaa. *Laryngaaliklusiili* mainitaan kahdesti. Liitän molemmista yhden aineistostani poimitun esimerkin:

1) *Ai niin, mikäli edellisestä viestistäni ei käynyt ilmi, niin siis "anna olla"- ja Äänekoskitapauksessa kysymys on siis samasta ilmiöstä, joka ON siis loppukahdennus. Se voi vaan esiintyä kahdella tavalla, siis glottaaliklusiilina TAI siten, että konsonantti kahdentuu, kuten Äänekoskessa! Puh! Oli nyt pakko selittää loppuun. Ei monesti tuu eteen kysymyksiä, joihin selitys löytyy mun erityisalasta :)*

2) - - [kommentoi ilmaisua *anna olla*] *?merkitsee laryngaaliklusiilia, ja sehän siinä välissä on. (Jäänteenä jostain entisestä äänneestä... Miten imperatiivin kielihistoria meneekään?) Kahdentuneena? Ainakin kaksi merkkiä olet kirjoittanut. :)* - -

Kun verkkokeskustelijat puhuvat *glottaali-* tai *laryngaaliklusiilista*, on puheenvuoroista usein pääteltävissä, että heillä on aiheesta tieteellistä taustatietoa. Erityisesti esimerkin 2 viittaus kielihistoriaan voi tarkoittaa, että kirjoittaja on tutustunut siihen esimerkiksi korkeakouluopinnoissaan.

Toisinaan verkkokeskustelijat käyttävät termejä *laryngaaliklusiili* ja *glottaaliklusiili* synonyymisesti *rajageminaation*, *loppukahdennuksen*, *jäännösloppukkeen*, *loppuhenkosen* ym. nimitysten kanssa. Kyseessä ovat siis fennistiikan

termit, mutta niitä on käytetty fennistiikan kannalta väärässä asiayhteydessä (ks. Prestonin ”accuracy” 1996: 40–41). Tämä näkyy vaikkapa seuraavissa esimerkeissä, joissa keskustelijat kommentoivat *huonekalu*-lekseemin ääntämistä:

3) - - *On aivan yhtä hyvää suomea ääntää yhdyssanat ilman niiden välissä esiintyvää glottaaliklusiilia kuin sen kanssakin.* - -

4) *Paiitsi kun Innon Marko sanoo sen ni ei paljoo laryngaaliklusiilit rokkaa.* - -

Samaan tapaan kaksi eri keskustelijaa käyttää fennistiikalle vierasta nimitystä *alif* ~ *alef*, jonka merkitys vastaa myös *glottaaliklusiilia*. Aineistossani sitä käytetään kuitenkin molemmilla kertaa merkityksessä *rajageminaatio* kuten esimerkissä 5:

5) *Mikä alif?*

Suomen kielen teorisoinnissa sitä on kutsuttu nimellä aspiraatio eli loppuhenkonen.

Edellä mainitut esimerkit ovat yksittäistapauksia. Glottaaliklusiilista rajageminaatiomerkityksessä puhutaan aineistossa kolme kertaa, laryngaaliklusiilista kaksi kertaa. Vaikka esiintymiä on vähän, ne tarjoavat mielenkiintoista tietoa siitä, millä tavoin rajageminaatio ilmiönä hahmotetaan.

5 MIELTEET ALUEELLISESTA VARIAATIOSTA

Aineistoni 392 puheenvuorosta 61 kiinnittää jollakin tapaa huomiota rajageminaation alueelliseen variaatioon. Saman puheenvuoron sisällä voidaan mainita useampi alue, ja eri aluemainintoja aineistossa on yhteensä 83. Puheenvuoroista neljä on hyvin geneerisiä ja käsittelee suomen murteita yleensä (esimerkit 1 ja 2). Geneerisiä mainintoja on myös sellaisissa puheenvuoroissa, joissa on samalla täsmällisempiä havaintoja (esimerkki 3).

1) - - *Samaan kategoriaan menee myös tuo hernekeitto ja konepelti. Joissain päin suomea ne lausutaan noin kuin esität ja toisaalla taas ilman kaksoiskonsonanttia.* - -

2) *Samoin on kuitenkin esim. jäännösloppukkeenkin ääntymisen kanssa, kaikilla paikoin se ei äänny lainkaan.* - -

3) - - *Se on kuitenkin ihan totta, ettei kaikissa murteissa loppukahdennusta tapahdu, ei omassa kotkan murteessanikaan.*

Mielikäinen toteaaakin, että ei-lingvistit puhuvat joskus murteiden erilaisuudesta hyvin yleisluontoisesti. Luvussa 2 kuvasin lyhyesti Prestonin teoretisoimia kielestä puhumisen ulottuvuuksia, joista tässä tapauksessa on kyseessä *saatavuus* (*availability*) (Preston 1996: 40–41). Edellä esittämieni puheenvuorojen diskurssi ei ulotu kovin täsmällisiin havaintoihin kielestä, vaikka murteet puheenaiheeksi ovat päätyneetkin. Toisaalta voidaan huomauttaa, että omassa aineistossani puhutaan yksittäisestä kielenpiirteestä, mikä jo lähtökohtaisesti täsmentää havainnointia enemmän kuin esimerkiksi Mielikäisen haastattelusta poimitussa esimerkissä: siinä kielenopas kertoo tavanneensa työasioissaan eri puolilta Suomea kohtaisin olevia ihmisiä, jotka kaikki puhuvat keskenään *eri tavalla*. Hän ei kuitenkaan täsmennä, mitä piirteitä havainnot koskevat. (Mielikäinen 2005: 108–109).

Astetta tarkempia havaintoja esiintyy niissä yksittäisissä aineistoni puheenvuoroissa, joissa viitataan rajageminaation variaatiosta puhuttaessa esimerkiksi ”länsimurteisiin”:

4) *Joku tuolla aiemmin sanoikin, että loppukahdennuksen puuttuminen on yleistä joissain länsimurteissa.* - -

Melkein puolet (35) kaikista aineiston 80:stä loppu-*k:n* alueellista edustusta koskevasta maininnasta liittyy kuitenkin jonkin tietyn paikkakunnan, useimmiten kaupunkikeskuksen puhekieleen. Kaupungin nimi auttaa siis paikallistamaan pu-

hujan mielessä olevan murrealueen. Murrealueiden hahmottamisessa käytetyt kaupunkien nimet Pori ja Kotka saattavat jonkun keskustelijan mielessä tarkoittaa Poria ja Kotkaa ympäristökuntineen, kun taas toisen mielessä nimitykset voivat viitata ainoastaan kyseisiin kaupunkeihin. Seuraavat aineistostani poimitut esimerkit edustavat alueellisen variaation hahmottamista nimenomaan kaupunkien nimeämisen avulla:

5) *Monissa murteissa ei pidennetä välikonsonanttia. Esim. **Porissa** ja **Raumalla** sanotaan tuollaiset sanat, kuten kirjoitetaan.*

*sadetakki
hernekeitto
tule tänne
jne.*

6) *Mun yks työkaveri on **Haminasta** ja se puhuu just silleen yhdellä konsonantilla tuontapaiset sanat. Ja yksi koiratuttu on **Kotkasta** ja puhuu samalla lailla.*

Mielikäisen ja Palanderin mukaan ”kaupungit ovat -- nousseet liikkuville nykyihmisille tärkeiksi alueellisen hahmotuksen perusteiksi”. Lisäksi nykyään erotellaan jonkinasteisia kaupunkipuhekieliä kuten *Stadin slangi* ja *Tampereen murre*. Toisaalta joidenkin maakuntien nimitykset pysyvät sitkeästi käytössä: esimerkiksi Kuopiossa ajatellaan puhuttavan ”savoa”, ei yleensä Kuopion murretta. (Mielikäinen & Palander 2002: 93.) Seuraava oman aineistoni esimerkki osoittaa, miten kaupunkien ja toisaalta laajempien alueiden nimet esiintyvät maallikkomielleissä ongelmitta toisiinsa rinnastettuina:

7) *Minä en ole koskaan kuullut kyseistä ilmiötä **helsinkiläisten** puheessa. **Porin seudulla** tuo ääntämistapa on ainoa käytössä oleva. Esimerkiksi Neumannin tunnisti aikoinaan **porilaiseksi** laulusta ”Sinä ja minä liikennevaloissa”. Lisäksi olen kuullut, että sama ilmiö esiintyy myös **Kotkan seudun murteessa**. **Karjalan evakkojen** olen kuuullut myös näin puhuvan, samoin suomenruotsalaisten, muistanette Marko Bjuströmin ”tervetuloa” tv:ssä.*

Palander käsittelee artikkelissaan maallikkojen diskurssiin jossakin määrin jo vaikiintuneita murteiden alueellisia nimityksiä. Maallikkojen ja kielentutkijoiden murrealueiden nimitykset eroavat merkittävästi toisistaan. Lisäksi on havaittavissa, että myös maallikoiden murrenimityksissä on alueellista vaihtelua: itseä maantieteellisesti lähimpänä olevia alueita jaotellaan tarkemmin kuin etäisempiä alueita. (Palander 2007: 24–55, Mielikäinen & Palander 2002: 91–93.) Niistä alueista, joihin sananloppuisen *k:n* katoedustus omassa aineistossani maallikkojen mukaan ylivoimaisesti selvimmin liittyy (Pori ja Kotka ympäristöineen,

kaakkoismurteet), oli Palanderin tutkimuksen maallikkovastaajilla melko niukasti mainintoja kaakkoismurteita lukuun ottamatta: Palanderin aineiston pohjoiskarjalaiset, eteläkarjalaiset ja pääkaupunkiseutulaiset informantit eivät maininneet Porin murretta tai Satakuntaa lainkaan erillisenä murrealueena. Myös Kotkaa vastaava Kymi esiintyi vain ”naapurien” eli eteläkarjalaisten maininnoissa (mts. 27). Kokon pro gradussa Lounais-Suomen murrealueista oli useimmin mainittu Turku ja Rauma. Pori mainittiin vain kahdesti täysin omana murrealueenaan. Joissakin vastauksissa se mainittiin yhdessä muiden kaupunkien kanssa (kuten *Pori–Rauma, Turku–Pori*). (Kokko 2010: 61.) Kymen alueen murre sai Kokon tutkimuksissa vain yksittäisiä mainintoja (mts. 66, 78).

Tässä yhteydessä tuon esille haasteen, joka liittyy olennaisesti oman työni tutkimusmenetelmään. Kielentutkijan ja maallikon metakielet eroavat toisistaan, vaikka heidän puheenaiheensa onkin sama (Niedzielski & Preston 2000: 302). Kielentutkija tietää murrealueen tai pitäjän tarkkuudella, millainen on esimerkiksi sananloppuisen *k:n* edustus suomen murteissa. Maallikko puhuu toista kieltä: kuten edellä totesin, maallikko mainitsee pitäjän sijaan usein esimerkiksi kaupungin nimen. Ja kun maallikko puhuu kielentutkijan tunteman murrealueen sijasta maakunnasta, on alue määritelty erilaisin kriteerein. Maallikko voi puhua lisäksi alueista, joiden maantieteelliset rajat eivät ole tarkkoja. Tällaisia ovat esimerkiksi *länsirannikko* tai *kaakonkulma*. Mihin maallikko tällöin tarkalleen ottaen viittaa? Tarkoittaako hän *Pohjanmaalla* Etelä-Pohjanmaata, koko sitä maantieteellisesti laajaa aluetta, johon kielentutkija liittää Etelä-, Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan murteet vai kenties jotakin muuta aluetta (ks. Honkimäki 2007: 10)? Entä missä kenenkin mielestä on Karjala (ks. Palander & Nupponen 2005: 15–55)?

Omaa aineistoani ei ole kerätty systemaattisesti yhtenäiseltä informanttijoukolta, jolle olisi esitetty samat kysymykset. En ole myöskään voinut piirittää karttoja, joissa informanttini osoittaisivat, miten he rajaavat ne alueet, joista puhuvat. Toisaalta silloinkin, kun karttaa on käytetty rajaamisen apuvälineenä, ei puheessa mainittavien alueiden rajaaminen kartalle ole aina maallikolle helppoa – erityisesti, jos kartta on epäselvä, täysin tyhjä tai jos sen pohjana kuntarajojen sijaan on fennistisessä murteentutkimuksessa perinteisesti käytetty mutta maallikolle usein vieras pitäjäjako (Kokko 2010: 17–18). Tällaiset ongelmat asettavat

kielentutkijan tulkinnan keskeiseen asemaan. Tutkijan on kokemuksensa ja parhaan kykynsä mukaan pyrittävä analysoimaan ja tulkitsemaan maallikoiden mielteitä siten kuin nämä ovat ne tarkoittaneet.

Tarkastelen seuraavaksi hiukan lähemmin eri alueiden saamien mainintojen frekvenssejä keskusteluaineistossa. Aineiston 84 maininnasta selvästi suurin osa, 68 mainintaa, käsittelee loppu-*k*:n katoedustusta. Loput 16 mainintaa koskevat geminaatioedustusta. Kuvaan aineistossani esiintyvät mielteet katoedustuksen levikistä taulukossa 3. Taulukosta on kokonaan jätetty pois geneerinen kategoria ”jotkin murteet” (ks. edellä), joka sisältää kuusi mainintaa. Katoedustuksen levikkiä kommentoivia puheenvuoroja on näin ollen mukana taulukossa 62.

Käsitys murrealueesta	f	%
Kotka, Hamina	23	37,1%
Pori, Rauma, Nakkila	12	19,4%
Karjala, kaakkoismurteet, Kannas	10	16,1%
Turku, Lounais-Suomi, Varsinais-Suomi	5	8,1%
Länsimurteet, länsirannikko	5	8,1%
Helsinki, Vantaa	4	6,5%
Pohjanmaa	2	3,2%
Lahti	1	1,6%
Yhteensä	62	100,0%

Taulukko3. Verkkokeskustelijoiden käsitykset loppu-*k*:n katoedustuksen levikistä.

Taulukossa 3 esitän verkkokeskustelijoiden käsityksen loppu-*k*:n katoedustuksen levikistä yleisyysjärjestyksessä. Sarake **f** osoittaa mainintojen lukumäärää, ja sarake **%** kertoo mainintojen prosentuaalisen osuuden kaikista maininnoista. Olen tulkinnut yhdeksi kategoriaksi Kotkan ja Haminan (sekä muutamia muita alueita niiden välittömästä läheisyydestä). Vaikka alueet kuuluvatkin eri päämurrealueisiin, ne ovat verkkokeskustelujen perusteella hyvin yksiselitteisesti liitettä-

vissä yhteen informanttien mielteissä. Ne myös sijaitsevat maantieteellisesti vieri vieressä. Lisäksi ne ovat loppu-*k*:n suhteen samalla kannalla. Kotkan seutu näyttää verkkokeskusteluissa olleen selvästi tavallisin esimerkki sananloppuisen *k*:n katoeduksesta (23 mainintaa). Esiintymien osuus kaikista maininnoista on 37,1 prosenttia. Jonkin verran keskusteluesiintymien määrää kasvattaa se, että monessa keskustelussa puhutaan television *Inno*-sisustusohjelman juontajan, alun perin kotkalaisen Marko Paanasen, puhetavasta. Paanasen puhe näyttääkin usein toimineen lähtölaukauksena koko rajageminaation nousemisessa verkkokeskustelujen aiheeksi. (Ks. luku 7.)

Myös Porista ja Raumasta puhutaan keskusteluissa useita kertoja yhtenä kokonaisuutena. Niiden asema on kuitenkin mutkikkaampi: ne kuuluvat eri päämurrealueisiin (Kettunen 1930 a ja b) eivätkä edes sijaitse aivan vierekkäin. Lisäksi ne ovat loppu-*k*:n suhteen eri kannalla. Pori kuuluu täyden kadon alueeseen, kun taas Raumalla vallitsee osittaisen geminaation kaava (Itkonen 1964a: 38; kartta 1 s. 12). Noudatan kuitenkin tässä laskelmassa sitä käsitystä, joka minulle on syntynyt tarkastellessani nimenomaan oman aineistoni keskustelupuheenvuoroja: Pori ja Rauma liitetään oman aineistoni puheenvuoroissa usein yhdeksi alueeksi. Tämä käsitys tulee yhtenä muiden joukossa esiin myös Kokon pro gradussa, mutta hänenkin aineistossaan maallikkojen käsitykset ovat kirjavia (Kokko 2010: 62). Porin ja Rauman seutu mainitaan omassa aineistossani esimerkkinä loppu-*k*:n katoeduksesta 12 kertaa. Nämä tapaukset muodostavat lähes viideosan osuuden kaikista tapauksista.

Kolmanneksi suurin ryhmä on ”Karjalan murre”. Karjalakategoriaan kuuluviksi olen luokitellut kymmenen mainintaa loppu-*k*:n katoeduksesta; prosentuaalisesti mainintojen osuus on 16,1 % kaikista maininnoista. Aineistossa aluetta kutsutaan myös kaakkois- sekä kannakselaismurteiden alueeksi. Verkkokeskustelijat tuntuvat liittävän ”Karjalan” nimenomaan sodassa itärajan taakse jääneeseen Karjalaan. Esimerkiksi Lappeenrantaa tai Joensuuta ei mainita aineistossani kertaakaan. Onkin totta, että täydellinen katokanta on vallinnut nimenomaan kannakselaismurteissa (Itkonen 1964a: 38; kartta 1 s. 12). Palanderin ja Nupposen (2005: 19) aineistossa nimitys *kaakkoismurteet* oli selvästi opittu koulussa. Ei-lingvistien diskurssissa ”Karjala” on kuitenkin tavallisin nimitys. Kettusen (1930 a ja b) *viipurilaismurteita* ei aineistossani mainita.

”Karjala”-termin yleisyydestä kertoo myös seuraava aineistostani poimittu esimerkki, jossa keskustelija ikään kuin suomentaa oppimansa viralliset murrenimitykset itsensä ja muiden keskustelijoiden kannalta ”ymmärrettävämpiin” asuihin:

8) *No nyt selvisi, että kyseinen ilmiö on hienosti sanottuna rajageminaatio. Lähteen mukaan "kaakkoismurteissa sekä paikoin lounaisissa ja kaakkoishämäläisissä murteissa rajageminaatiota ei juuri esiinny". Tämä tarkoittanee suunnilleen sitä, että hernekeitto äännetään yhdellä k:lla **Karjalassa, Lahden tienoilla ja paikoitellen Varsinais-Suomessa.***

Edellinen esimerkki sisältää maininnan myös lounaismurteista, jotka ovatkin aineistoni neljänneksi suurin kategoria. Esiintymiä on viisi. Niiden osuus on tapauksista 8,1 prosenttia. Esiintymistä kaksi täsmentyy Turkuun, joka myös Mielikäisen ja Palanderin (2002: 92–93) tutkimuksissa toimii usein murrealueen nimityksenä. Tällaisena toimii omassa aineistossani kerran myös Varsinais-Suomi (ks. esimerkki 8 yllä) toisin kuin Mielikäisen ja Palanderin tutkimuksissa (mts. 93). Loppu-k:n katoedustuksen paikantuminen Turkuun ympäristöineen voi tuntua erikoiselta, koska tosiasiasa seutu kuuluu osittaisen geminaatiokaavan alueisiin (Itkonen 1964a: 38; kartta 1 s. 12). Mikäli osittainen geminaatiokaava riittää kiinnittämään maallikkojen huomion rajageminaation valtaedustuksesta poikkeavaan edustukseen, voi kysyä, miksi aineistossa ei ole ainuttakaan mainintaa esimerkiksi peräpohjalaisista murteista? Niin ”Turku” kuin ”Lappi” ovat esimerkiksi Palanderin (2007: 27) aineistossa tunnetuimpien murrealueiden joukossa. Tähän kysymykseen vastaaminen vaatisikin perusteellista selvitystä sekä laajempaa tutkimusaineistoa kuin omani.

Seuraava luokittelemani kategoria on ”länsimurteet”, jotka ovat saaneet viisi mainintaa (yksi maininnoista koskee länsirannikkoa). On täysin mahdollista, että keskustelijat viittaavat näillä nimityksillä Turun seudun murteeseen. Yhtä mahdollinen on myös Porin seutu. (Pois ei voida sulkea myöskään Pohjanmaata, joka silti suurelta osin kuuluu täyden geminaattakaavan alueeseen.) Saattaa olla, että ei-lingvistien mielessä loppu-k:n edustus koetaan yhtenäiseksi sekä Turun että Porin alueella, vaikka tosiasiasa niiden kannat eroavat toisistaan. Käsitystä alueen yhtenäisyydestä saattavat tukea monen muistissa olevat vanhat läänirajat, joiden mukaan Turku ja Pori kuuluivat samaan lääniin. Olen kuitenkin säilyttänyt *länsimurteet* omana kategorianaan, sillä ilman perusteellisempaa tut-

kimusta on mahdotonta tietää, mitä alueita aineistoni verkkokeskustelijat niillä tarkoittavat.

Myös pääkaupunkiseutua arvioidaan katoedustusalueeksi neljässä puheenvuorossa (6,5 % kaikista maininnoista). Loppu-*k*:n edustumisesta pääkaupunkiseudulla on tietoa Jalavan pro gradu -työssä (1982), jonka aineisto on Helsingistä. Jalavan mukaan edustus on hyvin vaihtelevaa: loppu-*k*:n kato ei ole Helsingin puhekielessä lainkaan harvinainen (mts. 122). Helsingin asema onkin mielenkiintoinen, sillä puhekieli siellä on saanut vaikutteita lukuisilta eri suunnilta. Sen perustana ovat yhtäältä olleet muuttajien mukanaan tuomat kansanmurteet, toisaalta kirjakieli ja toisaalta ruotsin kieli (esim. Paunonen 1993: luku 4; 1995a: 2–23). Katoääntämystä on siis esiintynyt katoalueilta muuttaneiden kielessä. Ruotsinkieliset ovat voineet suomea ääntäessään jättää geminaation ääntämättä. Lisäksi voi olla niin, että katoedustus liitetään pääkaupunkiseudun kieleen osin siksi, että toisinaan pääkaupungin kieltä pidetään ylihuoliteltuna ja kirjakielisenä. (Vaattovaara & Soininen-Stojanov 2006: 242–243; Paunonen 1995a: 2–23). Geminaation ääntämättä jättäminen saatetaan siis liittää juuri sivistyneistön puristiseen, ylihuoliteltuun kieleen, johon myös ruotsin kieli on vaikuttanut (Paunonen 1992: 140). Geminoitumaton ääntämyshän on tyypillinen kaksikielisille alueille, jollainen Helsingin on (Itkonen 1964a: 150–151, 154, 160, 172–173, 185–186, 192). Edellä mainittuihin tekijöihin voisi viitata ainakin omasta aineistostani poimittu esimerkki 9:

9) *Monien uutistenlukijoiden ynnä muiden julkipuhujien loppuhenkoseton ääntämistapa kuulostaa tšekäläisten korvissa "hyperkorrektilta helsinkiläisyydeltä" tai -venäläisittäin murtavalta.*

Esimerkissä 9 kirjoittaja puhuu ”hyperkorrektista helsinkiläisyydestä”. On tulkittavissa, että hän tarkoittaa edellä kuvaamaani, Helsingissä todella esiintynyttä kielimuotoa (esim. Paunonen 1993: 25–28), jossa ääntäminen seuraa tarkasti kirjoitettua kieltä. Tämänkin kysymyksen perusteellisempi selvittäminen vaatisi laajemman kansandialektologisen aineiston tarkastelua. Palaan kysymykseen luvussa 6.

Kaksi mainintaa (3,2 % maininnoista) katoedustuksesta sijoittuu Pohjanmaalle. Mielikäinen & Palander (2005: 93) arvelevat *pohjalainen*-nimityksen viittaavan ei-lingvistien kielenkäytössä yleensä nimenomaan Etelä-Pohjan-

maahan. Itkosen mukaan Etelä-Pohjanmaa on yleisen geminaatiokaavan kannalla, mutta Keski-Pohjanmaan eteläosassa on pieni neljän pitäjän alue, jossa vallitsee osittainen geminaatiokaava (Itkonen 1964a: 38; kartta 1 s. 12). Aineistoni esimerkeistä kerrottakoon, että toinen kirjoittajista mainitsee itse olevansa pohjalainen ja ääntävänsä [liitepartikkeli] mutta kuitenkin [täytekkaku]. Aineistoni toisessa maininnassa toinen kirjoittaja kertoo myös olevansa kotoisin Pohjanmaalta ja ääntävänsä [pyyhekumi]. Kahden maininnan perusteella ei kuitenkaan voi vielä luoda yleistyksiä, jotka kertoisivat ei-lingvistien useimmiten mieltävän Pohjanmaan katoalueeksi. Aineistossani on ristiriitaisen yllä kuvatun esimerkin lisäksi joitakin muita vastaesimerkkejä, joita käsittelen seuraavalla sivulla.

Yksi Lahteen (kirjoittajan sanoin ”Lahden tienoille”) sijoittuva katoedustusmaininta näkyy aiemmin tässä luvussa esittämässäni esimerkissä 8. Esimerkistä käy ilmi, että maininta perustuu keskustelijan tulkintaan: Hän on löytänyt mainitsematta jättämästään lähteestä tiedon, jonka mukaan katoedustusta esiintyy kaakkoishämäläisissä murteissa. Kirjoittaja sitten arvelee Lahden seudun edustavan kaakkoishämäläisiä murteita, mikä onkin totta. Kaakkoishämäläisten murteiden Hollolan ryhmä, jonne Lahtikin sijoittuu, on kuitenkin yleisen geminaatiokaavan kannalla, kun taas kaakkoishämäläisten murteiden katoedustus sijoittuu Iitin ja Porvoon alaryhmiin (Itkonen 1964a: 38; kartta 1 s. 12).

Kuten edellä nähdään, aineistostani käy selvästi ilmi, että verkko-keskustelijoiden mielteissä tunnusmerkkipäiseksi koettu sananloppuisen *k:n* katoedustus liittyy kiinteimmin juuri kaakkoishämäläisiin murteisiin, lounaisiin välimurteisiin, kaakkoismurteisiin ja lounaismurteisiin. Kaikilla näistä alueista esiintyykin joko loppu-*k:n* osittaista tai täyttä katoa, joten mielteiden voidaan ajatella melko hyvin vastaavan suomen murteiden todellista edustusta. Peräpohjalaisia murteita ei aineistossa tosin mainita.

Aineistossani keskustellaan myös geminaatioedustuksen alueellisesta variaatiosta. Mainintoja on yhteensä 16, eivätkä ne kasaannu selvästi millekään murrealueelle. Näin ollen mainintojen esittäminen taulukkomuodossa ei ole mielekäästä. 11 mainintaa kommentoi geminaatioedustusta jollakin tietyllä murre-

alueella. Viisi mainintaa puolestaan koskee suomen murteita yleensä (esimerkki 10):

10) *Joo, ei missään päin Suomessa sanota "mietipäs", vaan se sanotaan "mietippäs", koska suomen kieleen kuuluu loppukahdennus.* - -

Pääkaupunkiseudun säilymäedustuksesta on kolme mainintaa. Yksi niistä asettaa vastakkain porilaisen ja vantaalaisen puheenparren rajageminaation osalta. Kaksi niistä sisältyy keskustelupuhun, jossa yksi kirjoittaja ensin arvelee katoedustusta helsinkiläisyydeksi. Kyseiset kaksi puheenvuoroa ovat siis vasta-argumentteja niitä edeltävää kommenttia kohtaan. Aineistossa on lisäksi kaksi säilymää koskevaa mainintaa, jotka liittyvät Pohjanmaahan. Toisessa niistä kirjoittaja esittää arviomansa, jonka mukaan geminaatio on kuultavissa sellaisilla alueilla, joilla puhutaan murretta erityisen ”leveästi” – esimerkiksi Pohjanmaalla. Toinen taas on jo edellisellä sivulla kuvaamani puheenvuoro, jossa pohjalaiseksi itsensä määrittelevä kirjoittaja esittää kielentutkijan näkökulmasta ristiriitaisesti ääntävänsä [liitepartikkeli] mutta [täytekkaakku]. Kymenlaaksoa koskee kaksi mainintaa, mikä tietysti on ristiriidassa niiden edellä esittämieni aineiston arvioiden kanssa, jotka pitävät Kotkan seutua suorastaan yhtenä katoedustuksen tyysijoista. Arvelen tämän johtuvan siitä, että loppu-*k:n* edustus on erilainen Etelä- ja Pohjois-Kymenlaaksossa. Kirjoittaja saattaa siis perustaa havaintonsa yleisen geminaatiokaavan kannalla olevan Pohjois-Kymenlaakson edustukseen. Loput neljä mainintaa säilymäedustuksesta ovat yksittäisiä ja koskevat Loimaata, Hämettä, Jyväskylää ja Nurmijärveä.

Aineistostani käy ilmi, että verkkokeskustelijat kokevat tunnusmerkkiseksi ja puheenaiheen arvoiseksi nimenomaan loppu-*k:n* katoedustuksen, kun aiheesta puhutaan alueellisen variaation näkökulmasta. Geminaatioedustusta pyritään paikantamaan suomen murteisiin huomattavasti harvemmin kuin katoedustusta, ja geminaatioedustuksen paikannuspyrkimyksiä esitetään nimenomaan silloin, kun katoedustuksesta on jo edellä puhuttu. Puheenvuorojen keskittyminen nimenomaan katoedustuksen kommentointiin liittyyne luvuissa 2 ja 10 käsittelemääni maallikkojen käsitykseen ”oikeasta” ja ”väärästä” kielestä – puheenaiheiksi ja ärsytyksen aiheiksi noussevat herkimmin ne variantit, jotka edustavat ”poikkeavaa”, toisin sanoen ”vääriä” kieltä.

Aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että kommenttien taustalla ovat usein keskustelijoiden omat havainnot variaatiosta. Varianttien eroavaisuudet on tiedostettu, kun on oltu tekemisissä muualta kotoisin olevien ihmisten kanssa:

11) *Moodie: Tiedän mitä tarkoitat. Mun yks työkaveri on Haminasta ja se puhuu just silleen yhdellä konsonantilla tuontapaiset sanat. Ja yksi koiratuttu on Kotkasta ja puhuu samalla lailla. - -*

Esimerkissä 11 verkkokeskustelija kertoo omista kuulohavainnoistaan. Kirjoittaja ei tässä tapauksessa ole käyttänyt tietolähteenään esimerkiksi oppikirjaa (vrt. luku 4, jossa kollektiivisen murretietouden osuus korostuu). Ei-lingvistien henkilökohtaisten kontaktien vaikutus kielikäsitteisiin nousee keskeiseen asemaan myös esimerkiksi Kokon pro gradussa, joka vertailee kahden ikäryhmän raahelaisia puhujia. Kokon hypoteesina oli, että nuorten ja aikuisten kielikäsitteet poikkeavat toisistaan. Hypoteesi saikin tutkimustuloksista vahvistusta: aineiston aikuisvastaajat esimerkiksi nimesivät useampia murrealueita kuin nuoret vastaajat. Aikuisille oli elämänsä aikana ehtinyt kertyä enemmän tietoa murteista kuin nuorille. Heidän murretietämyksensä perustui sekä omakohtaisiin kokemuksiin että kollektiiviseen, opittuun tietoon murteista. (Kokko 2010: 8, 154–158)

6 MIELTEET SOSIAALISESTA VARIAATIOSTA

Keskustelijat liittävät sananloppuisen *k:n* eri edustukset myös tiettyihin sosiaaliin ryhmiin. Tarkemmin sanottuna sosiaalista variaatiota koskevat keskustelut koskevat yksinomaan loppu-*k:n* katoedustusta. Sosiaaliset ryhmät nousevat esiin aineistoni perusteella. Mainintoja on aineistossa 21, ja jotkin niistä sisältyvät samaan puheenvuoroon. On huomautettava, että käytössäni ollut aineisto on kohtalaisen pieni, ja tutkimuksen tulokset olisivat luotettavampia suuremman aineiston valossa. Pienestäkin aineistosta on silti nähtävillä ainakin selviä tendenssejä katoedustuksen herättämistä mielteistä. Tarkastelen käsityksiä ryhmäkohtaisesti seuraavan sivun taulukon 2 avulla.

Käsitys puhujan sosiaalisesta taustasta	f	%
ei-äidinkielineen suomenpuhuja	11	52,4%
hienostelija	5	23,8%
uutistenlukija, julkisuuden puhuja	3	14,3%
homoseksuaali	2	9,5%
Yhteensä	21	100,0%

Taulukko 4. Verkkokeskustelijoiden käsitykset loppu-*k:n* katoedustuksen suhteesta puhujien sosiaaliseen taustaan.

Taulukko 4 kuvaa keskustelijoiden käsityksiä sananloppuisen *k:n* katoedustuksen sekä puhujan sosiaalisen taustan yhteydestä. Sarake **f** osoittaa mainintojen lukumäärän ja sarake **%** mainintojen prosentuaalisen osuuden kaikista maininnoista. Taulukosta 4 käy ilmi, että katoedustus herättää keskustelijoissa mielteen useimmiten ei-äidinkielisestä suomen kielen puhujasta (11 mainintaa). Mielle tulee esiin maininnoista yli 52 prosentissa. Toiseksi yleisin mielle liittyy hienosteluun (viisi mainintaa, 23,8 %). Kolmanneksi ryhmäksi erottuvat uutistenlukijat ja julkisuuden puhujat (kolme mainintaa, 14 %). Neljäs ryhmä on homoseksuaalit, joista tosin on vain kaksi mainintaa (9,5 %). Näiden lisäksi muita mielteitä ei aineistossani esiintynyt.

6.1 Ei-äidinkieliset suomenpuhujat

Seuraavat aineistostani poimitut esimerkit osoittavat, millaista diskurssia verkossa on käyty loppu-*k:n* katoedustuksen yhteydestä suomenpuhujien äidinkieleen.

1) - - *Karjalan evakkojen olen kuuullut myös näin puhuvan, samoin suomenruotsalaisten, muistanette Marko Bjuströmin "tervetuloa" tv:ssä.*

2) *Aspiraatio sinänsä on mielenkiintoinen ja ilmeisesti todella hankala oppia (jos suomi ei ole äidinkieli). Esim. monet äidinkielenään ruotsia puhuvat, mutta muuten suomen täydellisesti hallitsevat eivät koskaan saa niitä aivan oikein lausuttua.*

3) *Mua muuten (ylläri ylläri) ärsyttää niin paljon Innon Markon puuttuvat jäännöslopukkeet, etten voi katsoa ko. ohjelmaa. Folke West on samanlainen (sanotaan: samallinen). Ruotsinkielisillä on monesti tämä ongelma, mutta en tiedä onko Markon äidinkieli ruotsi. Folken on, joten annettakoon se hänelle anteeksi.*

4) *Yritin tässä lausua hernekeittoa, ilman ylimääräistä k:ta, niin kuulosti ulkomaalaisen lausumalta...*

5) *Loppukahdennus. On murteita, joissa tuota ei niin esiinny. Tulee vähän viromainen fiba.*

6) *Vain joku hupsu virolainen lausuu seuraavasti kehottaessaan jotakin henkilöä menemään kotiinsa: "Mene kotiisi." Äidinkielenään suomea puhuva sanoo: "Menek kotiisi."*

7) *No ärsyttää! Konsonanttien loppukahdentuminen kun vain kuuluu puhuttuun suomeen (esim. hernekeitto, vaatekkaappi) ja sen pois jättäminen on hoonoa soomea. Niin ja kyseessä ei kuitenkaan ole glottaaliklusiili, koska äänihuulet eivät sulkeudu (kuten esim. sanassa murre-ero).*

Esimerkeistä näkyy, että katoedustusta käyttävään puhujaan liittyy mielteitä joko ei-äidinkielisestä suomenpuhujasta yleensä tai spesifisemmin jotain tiettyä kieltä, muuta kuin suomea, äidinkielenään puhuvasta puhujasta. Huomattakoon, että mukana laskelmissani ovat myös sellaiset ilmaukset kuin esimerkissä 7, joissa ei-äidinkielisen puhujan kielimuotoon viitataan matkimuksen (esim. ilmaus *hoonoa soomea*) avulla. On varmasti totta, että geminaatio ei toteudu ei-äidinkielisen suomenpuhujan puheessa yhtä usein kuin äidinkielisen. Wiik kirjoittaa seuraavasti: ”Ihmisten, joiden äidinkieli on muu kuin suomi, on ollut vaikea oppia tietämään, milloin kyseistä loppukahdennusta olisi käytettävä, milloin ei. Vaikeus näkyy nykyisten suomenruotsalaisten puheesta: moni suomenruotsalainen, joka osaa lähes täydellisesti suomea, jättää loppukahdennukset systemaattisesti pois. Kyseinen suomen ilmiö on niin erikoinen, että saman vaikeuden kohtaavat kaikki suomea vieraana kielenä puhuvat, myös mm. venäläiset” (Wiik 2006: 167–168; ks. myös kaksikielisten alueiden rajageminaatiosta Itkonen 1964a: 150–151, 154, 160, 172–173, 185–186, 192). Ilmiöön joudutaan myös varta vasten kiinnittämään

huomiota opetettaessa ulkomaalaisille suomea, joten kovin itsestään selvää geminaation havaitseminen ei voi ei-äidinkieliselle suomenpuhujalle olla. Hintikan ja Hämäläisen (1994: 137) mukaan esimerkiksi ulkomaalaisten opetuksessa tulisi suhtautua toisin ajatukseen, jonka mukaan ”suomea äännetään niin kuin kirjoitetaan”. Mikäli myytin ylläpitämistä jatketaan, voi esimerkiksi koko rajageminaatioilmiö jäädä ulkomaalaistaustaisen suomenpuhujan hallitsemattomiin (tai ainakaan hänelle ei synny siitä systemaattista käsitystä, vaikka Hintikan ja Hämäläisen mukaan ”tarkkakorvaiset opiskelijat ovat opintojen aikana siihen yleensä kiinnittäneet huomiota”) (mts. 145). Kirjoittajat esittävätkin artikkelissaan joukon sopivia harjoitustehtäviä, joiden avulla ulkomaalaiset puhujat voisivat opiskella suomen kielen kvantiteettieroja, muun muassa rajageminaation toteutumista (mts. 156–158). Olisi kiinnostavaa tutkia, missä määrin aineistossani esiintyvät havainnot rajageminaation puuttumisesta ei-äidinkielisten suomen puhujien puheesta pitävät paikkansa. Entä onko olemassa esimerkiksi joitakin muotoryhmiä, joissa ei-äidinkieliset suomenpuhujat suosivat geminaatioääntämystä enemmän kuin toisissa? Lisäksi olisi mielenkiintoista kartoittaa tarkasti, miten laajasti aihetta käsitellään S2-kielenopetuksessa, niin oppitunneilla kuin oppikirjoissakin. Ainakin Lieko (1992: 96–101) paneutuu ulkomaalaisille tarkoitettussa fonetiikan ja fonologian oppaassaan rajageminaatioon melko perusteellisesti esitellen geminaation mekanismien sekä geminoituvat äänteet ja muotoryhmät. Tämän tutkielmani yhteydessä en voi kuitenkaan syventyä edellä esittämiini kysymyksiin, vaan ne jäävät seuraavien tutkimusten aiheiksi.

Entä vaikuttaako suomenoppijan äidinkieli rajageminaation hallitsemiseen? Omassa aineistossani mainitaan erikseen äidinkieleltään ruotsin-, venäjän- ja vironkieliset puhujat, joiden puhumassa suomessa geminoitumattomuutta uskotaan esiintyvän. Kuten totesin edellisellä sivulla, mielteet ruotsia äidinkielenään puhuvien suomenpuhujien loppu-*k*:n kadosta osunevat aivan oikeaan. Verkkokeskustelijoiden havainnot saavat siis tukea tieteellisistä havainnoista. On myös kiinnostavaa, että aineistoni perusteella suomalaiset puhujat ovat ainakin jollakin tasolla havainneet rajageminaation puuttumisen viron kielestä. Junttila (2007) tutki pro gradu -työssään suomalaisten ja virolaisten opiskelijoiden asenteita toistensa kieliä kohtaan. Junttilan tutkimuksessa kyselylomakkeeseen vastanneet suomalaiset ja virolaiset kielenoppaat eivät kuitenkaan

olleet kiinnittäneet mitään huomiota rajageminaatioon (tai ainakaan Junttila ei sitä mainitse), joten kaikkein helpoiten tiedostettavien piirteiden joukkoon se ei kuulu – tai sitten vastaajat eivät ole sitä eksplikoineet esimerkiksi kyselylomakkeen muodon vuoksi. Siitä huolimatta omassa aineistossani juuri loppu-k:n katomuodot yhdistettiin joskus virolaisten puhumaan suomeen.

6.2 Hienostelijat

Toiseen ryhmään eli hienosteluun (taulukko 4) kuuluviksi olen tulkinut seuraavat viisi puheenvuoroa (alle 24 % kaikista kommentteista):

1) *Ja huvitti tuo "päällekkäin". Mietin eka et mikä Innon Markon juttu, mut sit ku ite sanoin ääneen sen Markon tyyliin, ni tajusin heti mitä tarkoittit :) Markon tyyliin sanoa jotku sanat on vähän hassu, ja välil oon miettinytkin, et olisko sen äidinkieli joku muu, mut toisaalta se käyttää niin paljon semmosia tilkesanoja, joita ei ehkä käyttäis muut ku äidinkielenään suomea puhuvat. Sil on vähän semmonen **hienostopuhetapa**, eli jos se sanois vaik et "puhetapa" tai "täytekkaku", ni se sanois ne just noin ku kirjojetaan, eikä niinku suomalaiset yleensä, et "puhettapa" tai "täytekkaku". Ymmärsiköhän kukaan? :)*

2) *Olen huomannut, että **henkilö, joka yrittää puhua oikein huoliteltua kieltä (pikkupoliitikot ym. tärkeilijät)** käyttää juuri tuota " hienommalta" kuulostavaa lausumistapaa.*

3) - - *Esim. sanassa ÄäneKkoski tuo tavallaan tuplana ilmenevä k-kirjain. Joskus kuulee jonkun sanovan kyseisen paikan ilman sitä tupla-koota. Luulee kai olevansa **hienokin ihminen**..*

4) - - *Laajahkon murrekirjon läpikäyneenä sanoisin, että noin puhuu **omaa murrettansa häpeilevä ihminen, joka yrittää olla "paavillisempi kuin paavi itse"**, tai sitten **oikeakielisyyksesustelua kritisoiva kielen taitaja**.*

5) *Myös lukusanan "kolme" loppuun kuuluu loppuhenkonen. Kolmetoista on siis kolme'toista, kuulostaa kolmettoista. Monien uutistenlukijoiden ynnä muiden julkipuhujien loppuhenkoseton ääntämistapa kuulostaa tšekäläisten korvissa "**hyperkorrektilta helsinkiläisyydeltä**" tai - venäläisittäin murtavalta.*

On vaikea arvioida varmasti, mistä keskustelijoiden mielikuva hienostelusta tai hyperkorrektiudesta juontaa juurensa. Selitys voi nivoutua sekä ei-äidinkielen puhujan puheeseen että suomen kielen ortografiaseikkoihin seuraavasti: 1800-luvulla osin myös ruotsia äidinkielenään puhunut Suomen sivistyneistö käytti puhutun suomen kielen mallina kirjoitettua suomea (Paunonen 1995: 16–19). Äidinkielen suomenpuhujat ovat siten voineet liittää – ja liittävätkin edelleen – rajageminaation katoedustuksen ”yläluokkaiseen” suomen puhumiseen. Jalavan (1982) pro gradu -tutkielmassa vertailtiin sörnäisläisten ja töölöläisten puhujien

rajageminaatiotapauksia kolmessa eri sosiaaliryhmässä. Tutkimuksesta ilmeni, että töölöläiset ensimmäiset sosiaaliryhmän vanhat miehet suosivat katomuotoja useammin kuin muut puhujaryhmät (Jalava 1982: 120). Jalava arvioi myös vanhojen töölöläismiesten pitävän katomuotojen käyttöä hienompana edustuksena kuin säilymää (mts. 127).

6.3 Uutistenlukijat ja julkisuuden puhujat

Kolme keskustelijaa liittää sananloppuisen *k:n* katoedustuksen uutistenlukijoiden kielimuotoon tai muuhun ”viralliseen” julkisuuden kieleen. Nämä maininnat voivat keskustelijoiden mielteissä kietoutua yhteen edellisessä luvussa puheena olleisiin käsityksiin ”hienosta kielestä” sekä ”kirjakielen puhumisesta”, mutta tulkitsen kuitenkin uutistenlukijat omana ammattikuntanaan erilliseksi tarkastelun kohteeksi. Edellisellä sivulla esittämäni hienosteluun liittyvä esimerkki 5 valaisee samalla myös uutistenlukijoiden kieltä koskevaa keskustelua. Myös seuraava esimerkki on aineistostani:

1) *Nythän asia on selvitetty, rajageminaation takia sana äännetään hernekeitto, mutta kirjoitetaan hernekeitto. Siis äännetään sana eri lailla kuin kirjoitetaan, kuten englannin kielessä.*

Nyt selvisi myös toinen asia, ne maailman tyhimmän kuuloiset uutistenlukijat yms. viralliset puhujat ääntävät nämä sanat VÄÄRIN. Eli valitusta vain MTV3:lle.

Uutistenlukijoiden työssään käyttämä kieli on luonteeltaan lukupuhuntaa (ks. Paananen 1996: 522). Valon (1994: 82) mukaan radion uutistenluku on Suomessa ”äänellisiltä piirteiltä tunnistettavaa ja muista radioviestinnän tilanteista erottuvaa”.

Onko totta, että uutistenlukijoiden puheessa rajageminaatio toteutuu harvemmin kuin puheessa yleensä? Ronkainen (1997) tarkastelee pro gradu -tutkielmassaan loppu-*k:n* eri edustusten frekvenssejä nimenomaan television uutistenlukijoiden puheessa. Hänen mukaansa uutistenlukijoiden kieli on rajageminaation kannalta erityisen kiinnostava tutkimuskohde, sillä se on luonteeltaan (jo edellä kuvaamaani) ääneen luettua kirjoitusta. Ronkaisen mukaan ”kahden teisten muotojen säilyminen puhutussa suomessa on pelkästään puheen varassa, koska niille ei ole tukea kirjoitetusta kielestä”. (Mts. 1.)

Valon mukaan radiotoimittajia neuvotaan työssään puhumaan elävästi, ei-paperinmakuisesti, helposti ja ymmärrettävästi. Puheen tulisi olla myös

norminmukaista. Sen pitäisi olla samaan aikaan virheetöntä mutta vapaasti luodun kuuloista, sujuvaa sekä täsmällistä. (Valo 1994: 83.) Ronkainen ei löydä radio- tai tv-toimittajien puhetta käsittelevästä kirjallisuudesta mainintoja siitä, että toimittajia jollakin tapaa ohjattaisiin erityisesti rajageminaation käytössä. Uutistenlukijat itse kuvaavat työnantajansa odottavan heiltä selkeää, tarkkaa, helppotajuista ja oikeaa kieltä. (Ronkainen 1997: 23.) Hänen tuloksissaan uutistenlukijoiden geminaatalliset muodot ovat enemmistönä 1. infinitiivissä, indikatiivin kielto- muodoissa, allatiivissa, *e*-nomineissa ja *-sti*-partisiipeissa. (Mts. 69). Geminoituminen tapahtui yli puolessa tapauksissa silloin, kun jäännösloputta seuraava äänne oli klusiili, sibilantti, *f* tai *h* (mts. 67). Ronkainen toteaa tulostensa olevansa melko lähellä Helsingin puhekielen rajageminaatiota tutkineen Jalavan tuloksia (Jalava 1982: 120). Eroja niihin Ronkainen löytää lähinnä *s*:n ja *h*:n geminoitumisesta. (Ronkainen 1997: 68).

On erittäin vaikea arvioida, miksi geminoitumattomat muodot yhdistyvät maallikkojen mielessä uutistenlukijakieleen, jos tosiasiaassa uutistenlukijoiden geminaattafrekvenssit vastaavat melko tarkasti Helsingin puhekielen edustusta. Nuolijärven ja Tiittulan (2000: 223, 229) mukaan television katsojat eivät nimittäin kiinnitä huomiota eteläsuomalaisen yleispuhekielen variantteihin – joskaan heidän tarkastelussaan ei ole uutistenlukijoiden kieli. Yksi mahdollisuus on, että maallikot tuntevat uutispuheen rekisterin niin hyvin, että he osaavat asettaa sille tiettyjä (osin tiedostamattomiakin) odotuksia. Tähän viittaisi ainakin Valon (1994: 82) käsitys uutistenluvun erottuvuudesta muista radioviestinnän tilanteista. Toteutuneet geminaatiotapaukset saattavat olla odotustenmukaisia, eikä huomio kiinnity niihin. Vastaavasti harvinaisempiin katoedustumiin kiinnitetään runsaasti huomiota, koska ne poikkeavat totutusta. Ehkäpä havaitut poikkeamat siirtyvät sitten leimaamaan koko kielimuotoa. Nuolijärven ja Tiittulan (2000: 23) mukaan yksikin poikkeama riittää leimaamaan julkisuuden puhujan. Varmalta näyttää, että uutistenlukijoiden kielimuotoon, siis myös loppu-*k*:n katoon, kiinnitetään enemmän huomiota kuin arkikielessä esiintyviin katomuotoihin, vaikka katomuodot näyttävät olevan yhtä yleisiä molemmissa kielimuodoissa. Nuolijärven ja Tiittulan (mts. 221) mukaan katsojat kiinnittävät usein huomionsa nimenomaan julkisuuden puhujan kielimuotoon eivätkä hänen taitoihinsa keskustelijana.

6.4 Homoseksuaalit

Neljäs taulukossa 2 esiintyvä puhujaryhmä, johon verkkokeskustelijat ovat liittäneet loppu-*k*:n katoedustuksen, on homoseksuaalit. Mainintoja on aineistossa ainoastaan kaksi, eikä yleistysten laatiminen niiden pohjalta ole mielekästä. En ole myöskään onnistunut löytämään seksuaalisten vähemmistöjen kielenkäyttöä koskevaa fennististä kirjallisuutta, joten aineistossani esiintyvien mainintojen pohjaksi on vaikea löytää minkäänlaisia selityksiä. Siitä huolimatta esitän esimerkinomaisesti aineistostani katkelman yhdestä puheenvuorosta, josta käy ilmi verkkokeskustelijan mielikuva loppu-*k*:n katoedustuksen ja seksuaalisen suuntautumisen välisestä yhteydestä:

- 1) - *Huomatkaa myös sana "kirjoitetakaan", vain yksi k lopussa! Lausumalla em. kaltaisia sanoja suorassa kirjoitusasussaan kuullostaa kätevästi ärsyttävältä **hinttapullilta**. - - Koettakaapas vaikka, ehtaa **hinaajapuhetta**.*

7 JULKISUUDEN HENKILÖT

Aineistoni puheenvuoroissa keskustelijat käyttävät usein esimerkkeinä julkisuuden henkilöitä, kun he pyrkivät kuvaamaan tietynlaista puhetapaa. Couplandin mukaan median vaikutus yksilöiden kielelliseen repertoaariin on erittäin voimakas ja intensiivinen: se, mitä kuulemme mediasta, vaikuttaa aivan yhtä paljon kuin kasvokkaskontaktimme muihin ihmisiin. Mediassa on kuultavinamme nykyisin valtava joukko kielen eri varieteetteja. (Coupland 2007: 184.) Julkisuudessa kuultava puhekieli toimiikin usein maallikkojen käymien verkkokeskustelujen alkusysäyksenä – ilman radiota tai televisiota kaikki kielenilmiöt ja kielessä esiintyvät variantit eivät välttämättä nousisi lainkaan verkkokeskustelujen aiheiksi. Julkisuuden puhujien kieli on usein yksisuuntaista viestintää ja siten alttiimpaa kuuntelijoiden tarkkailulle kuin kasvokkaiskeskustelu. Usein julkisuuden kieli myös aiheuttaa negatiivisia affekteja, siis ärsyttää kuulijoita (Haakana ja Mäntynen 2002: 300–301).

Kieltä koskevia maallikkojen verkkokeskusteluja pro gradussaan tarkastellut Joronen on havainnut radio- ja televisiotoimittajien, uutistenlukijoiden, meteorologien, urheiluselostajien, urheilijoiden sekä poliitikkojen kielen olevan verkkokeskusteluissa hyvin yleinen ja tunteita herättävä puheenaihe (Joronen 2007: 17). Keskustelut kulkeutuvat julkisuuden puhujiin silloinkin, kun ne eivät alun perin koske julkisuuden kieltä vaan ärsyttävää kielenkäyttöä yleensä. Julkisuuden henkilöiden kielestä keskustellaan erityisesti silloin, kun se herättää kuulijoissa ärtymystä. Jorosen aineistossa monet keskustelijat ovat huolestuneita julkisuuden kielen rappiosta. (Mts. 17.) Käsittelen seuraavaksi lyhyesti omassa aineistossa esiintyviä kommentteja, jotka koskevat julkisuuden henkilöiden puhetta ja rajageminaatiota. Lähestyn aihettani kvalitatiivisesti, aineiston esimerkkien perusteella.

Vaikka Jorosen (2007: 17) mukaan kieltä koskevissa keskusteluissa näkyvätkin usein ärtymyksen ilmaisut, omassa aineistossani maininnat julkisuuden henkilöiden loppu-*k:n* edustuksesta eivät suinkaan aina ole negatiivisia, vaan ne voivat olla myös varsin neutraaleja:

1) *Myös Nakkilasta kotoisin oleva Simo Frangén puhuu ilman aspiraatiota eli jäännöslopuketta. Liikemies laittoi hernekeittoa kirjekuoreen.*

2) *Kyllä vaan. Sitten on Neumann, joka laulaa "sinä ja minä, liike ne valoissa..."*
:P

Esimerkin 2 lopussa esiintyvä hymiö voidaan toki tulkita edustamaan huvittuneisuutta, jota Neumannin ääntämistapa voi aiheuttaa kuulijoidensa mielessä. Puheenvuoro ei kuitenkaan tulkintani mukaan ilmaise ärtymystä. Toisaalta mukana on myös puheenvuoroja, joissa tietyn julkisuudessa esiintyvän puhujan käyttämät kielimuodot herättävät voimakkaitakin tunteita:

3) - - *Loppukahdentumatonta puhetta voi kuunnella Innon Marko Paanasen suusta. Aivan helvetin ärsyttävää.*

4) - - *Mua muuten (ylläri ylläri) ärsyttää niin paljon Innon Markon puuttuvat jäännöslopukkeet, etten voi katsoa ko. ohjelmaa. Folke West on samanlainen (sanotaan: samallinen). Ruotsinkielisillä on monesti tämä ongelma, mutta en tiedä onko Markon äidinkieli ruotsi. Folken on, joten annettakoon se hänelle anteeksi. - -*

Nelosella esitettävän *Inno*-sisustusohjelman juontajana vuosina 2004–2009 toimineen sisustusarkkitehti Marko Paanasen puhetapa on herättänyt Internetin keskustelupalstoilla paljon huomiota. Marko Paanasen puheeseen viitataan aineistosani yhteensä 30 puheenvuorossa. Ne koskevat usein nimenomaan sananloppuisen *k:n* edustusta Paanasen puheessa. Keskustelijat pohtivat syitä Paanasen puheessa esiintyviin geminaatattomiin variantteihin (esimerkiksi lekseemissä *huonekalu*). He muun muassa arvuuttelevat Paanasen kotiseudun, äidinkielen sekä hänen ulkomailla viettämiensä vuosien vaikutusta hänen kieleensä. Lisäksi keskustelijat kuvailevat tunteitaan, joita Paanasen käyttämä kieli heissä herättää. Seuraavat esimerkit ovat poimintoja pitkästä Paanasen puhetta käsittelevästä keskustelupuusta:

5) *Voisitko Marko kiinnittää huomiota puhetapaasi? V*tuttaa kuin pientä oravaa, kun jätät kirjaimia välistä ja lyhennät ääntämistä yhdyssanoissa. Esim. huonekalu lausutaan pitkällä k-kirjaimella, eikä huone+kalu yhteen. KIITOS*

6) *Arvon nimimerkki Ärsyttääkö, On aivan yhtä hyvää suomea ääntää yhdyssanat ilman niiden välissä esiintyvää glottaaliklusiilia kuin sen kanssakin. Kyse on murre-erosta eikä suinkaan huolimattomasta puhetavasta.*

7) *Laita siitä nappulasta telkkari kiinni, jos ärsyttää! Jokainen puhuu tavallaan ja omalla murteella. Marko on hyvä tyyppi ja kaikenlisäksi vielä positiivinen.*

8) *No ärsyttää! Konsonanttien loppukahdentuminen kun vain kuuluu puhuttuun suomeen (esim. hernekkeitto, vaatekkaappi) ja sen pois jättäminen on hoonoa soomea. Niin ja kyseessä ei kuitenkaan ole glottaaliksi, koska äänihuulet eivät sulkeudu (kuten esim. sanassa murre-ero).*

Keskustelussa käsitellään sekä Marko Paanasen kieltä että hänen kielenulkoisia ominaisuuksiaan (esimerkiksi edellä esimerkissä 7 keskustelija toteaa Paanasen olevan *hyvä tyyppi* sekä henkilönä *positiivinen*). Tällöin tarkastellaan metakielen tasoa 2, kieltä kielenkäyttäjistä (ks. luku 2). Myös seuraavasta puheenvuorosta käy ilmi, kuinka kielestä keskusteleminen sekoittuu puheenaiheena olevan henkilön sekä lisäksi hänen tekemänsä työn arviointiin:

9) *Marko on persoonana aivan loistava. Puhetapa on ihan ok. Hän on ammattikuntansa huippua. Viikon 45 työ oli aivan nappisuoritus, niin kuin kaikki aikaisemmatkin työt. Ilolla katselen noin positiivista nuorta suunnittelijaa. Koko tiimi on mukavaa ja ammattitaitoista. Paras ohjelma nelosella!*

Hiidenmaa (2003: 25) kysyy, onko kielenkäyttäjien mielteissä kielessä tosiaan olemassa aina vain yksi oikeaksi koettu variantti kutakin merkitystä kohden. Samalla hän esittää mielenkiintoisen arvion, jonka mukaan esimerkiksi persoonallinen ääntämistapa voi olla tietoinen ja jopa harjoiteltu ”brändi”. Myös Paanasen tapauksessa geminaatiottomasta ääntämyksestä on saattanut muodostua hänen tuotemerkkinsä.

Rajageminaatiota koskevissa keskusteluissa esiin nousevat lähes poikkeuksetta vain sellaiset julkisuuden puhujat, joiden puheessa sananloppuisen *k:n* edustumana on havaittu esiintyvän geminoitumaton variantti. Poikkeuksena on seuraava puheenvuoro, jossa keskustelija pohtii juontaja Janne Porkan puhetta ja kiinnittää huomiota loppu-*k:n* geminaatallisen variantin esiintymiseen lekseimeissä, joihin se ei hänen kielitajunsa mukaan sovi. Toisaalta keskustelija arvioi geminaatallisen ääntämistavan olevan ”oikea”:

10) - - *Muistaakseni Janne Porkka Onnenpyörässä äänsi säännönmukaisesti esimerkiksi "kolmes sataa", mikä särähtää kyllä minun korvaani. Sama koskee sanaa "viime": oudolta kuulostaa myös "viimek kerralla", niin oikein kuin onkin.*

- -

Muut keskusteluissa mainitut julkisuuden puhujat ovat viihdeohjelmien juontaja Marco Bjurström, entinen poliitikko Veikko Vennamo, urheilutoimittaja Juha Jokinen, *Antiikkia, antiikkia* -ohjelman juontaja Folke West sekä autoilua käsitte-

levän *Puskuri*-ohjelman juontaja, jonka nimeä keskustelija ei mainitse. Seuraavat neljä esimerkkiä on poimittu keskusteluista:

11) - - *Karjalan evakkojen olen kuuullut myös näin puhuvan, samoin suomenruotsalaisten, muistanette Marko Bjuströmin "tervetuloa" tv:ssä.*

12) *Jossain Kannaksen murteissa sanottiin: "Tule tänne", siis ei "Tulettänne", kuten se meidän muiden ääntämänä kuulostaa. Veikko Vennamokin puhui vähän tuon murteen tyyliin.*

13) - - *Samoin on kuitenkin esim. jäännöslopukkeenkin ääntymisen kanssa, kaikilla paikoin se ei äänny lainkaan. Minua ärsytti aikoinaan Urheiluruudun toimittaja Juha Jokinen, joka edusti sellaista murretta, jossa jäännöslopuke l. loppukahdennus ei ääntynyt lainkaan. Hän siis äänsi "tervetuloa" (jäännöslopukkeella: "tervettuloa").*

14) - - *1. käytä peilejä. 2. peruuta pidempään. Koettakaapa sanoa nuo sanat painottamatta ensimmäisien sanojen loppuja, kuin sanoisit vain pötköön molemmat sanat. Siinä ongelmani. Tänään Puskuri-auto-ohjelmassa ajo-opettajalla oli sama "puhevika". Mistä päin Suomea tämä on peräisin? Pliiis, kertokaa tai tulen hulluksi! :-D*

Jotkin puheenvuoroista sisältävät vahvoja tunnereaktioita, mutta esimerkiksi puheenvuoro 12 käsittelee Veikko Vennamon lausuntatapaa neutraaliin sävyyn. Affektisia asenteita käsittelem erikseen luvussa 10.

8 MIELTEET MUOTORYHMISTÄ

Aineistostani ilmenee varsin selvästi, mitkä rajageminaation muotoryhmät maallikot tiedostavat kielestä parhaiten, mikäli tiedostamisen mittarina käytetään maallikoiden antamien kielenaineesimerkkien määriä. Tarkastelen siis rajageminaation tiedostamista keskusteluissa esiintyvien esimerkkisanojen ja niiden muodostamien muotoryhmien avulla. Lingvistien erottelemia rajageminaation muotoryhmiä olen käsitellyt tämän työn alaluvussa 1.3.1. Luvussa 2 kuvasin, kuinka ei-lingvistit puhuvat kielestä joko kielenaineesimerkkien tai sanallisten kuvausten avulla (Mielikäinen 2005: 99). Omassa aineistossani kielenaineesimerkkejä onkin hyvin runsaasti. Sanallisia kuvauksia kommentoin luvussa 3.

Olen laskenut esimerkkisanojen tai -ilmausten määrät ja ottanut huomioon laskuissa ainoastaan esimerkkisanan tai -ilmauksen ensimmäisen esiintymisen yhtä keskustelupuuta kohden. (Aineistossani on keskusteluja, joissa ensimmäisen puheenvuoron osoittamaa sanaa tai ilmausta toistetaan puheenvuorosta toiseen, esimerkiksi gallup-muotoisessa keskustelussa *hernekeitto*-leksemin ääntämisestä.) Esittelen aineistoni muotoryhmät taulukossa 3. Ne noudattelevat *Ison suomen kieliopin* jakoa (2004: 67), joskin *(i)tse^x*-adverbejä ei aineistossani esiinny. Toisaalta tarkennan myöhemmin tämän luvun alaluvuissa muotokategorioita sen mukaan, miten aineistoni antaa siihen aihetta. Muotoryhmien järjestys taulukossa kulkee keskusteluissa eniten huomiota saaneesta ryhmästä vähiten huomiota saaneeseen.

Muotoryhmä	f	%
<i>tuote</i> -nom.	161	58,3%
yksikön 2. persoonan imperatiivi	61	22,1%
<i>itse, kolme, viime</i>	12	4,3%
infinitiivi	11	4,0%
verbin kieltomuoto	10	3,6%
allatiivi	8	2,9%
<i>nne^x</i> - adverbi	5	1,8%
muut	4	1,4%
<i>sti^x</i> - adverbi	2	0,7%
3. persoonan possessiivisuffiksi	2	0,7%
Yhteensä	276	100,0%

Taulukko 5. Verkkokeskustelujen kielenainesesimerkkien muotoryhmät.

Taulukko 5 kuvaa yleisyysjärjestyksessään muotoryhmiä, jotka toimivat verkkokeskusteluaineistossa esimerkkeinä rajageminaatiotapauksista. Sarake **f** osoittaa tapausten lukumäärän ja sarake **%** kunkin ryhmän prosentuaalisen osuuden aineiston kaikista tapauksista. Taulukosta käy selvästi ilmi, että verkkokeskustelujen kielenainesesimerkkeissä *tuote*-nominien ryhmä on suurin. *Tuote*-nominien esiintymää on aineistossa yhteensä 161. Tapaukset muodostavat yli 58 prosenttia kaikista tapauksista. Imperatiiveista on 61 esimerkkiä (22,1 %). Sanojen *itse, kolme* ja *viime* ryhmään kuuluu 12 esiintymää (4,3% tapauksista). Infinitiivejä on 11 (4 %). Verbin kieltomuotoja on käytetty kielenainesesimerkkeinä kymmenen kertaa (3,6%). Allatiivi on jo harvalukuisempi: siitä on aineistossa seitsemän esimerkkiä, jotka muodostavat alle kolmen prosentin osuuden kaikista tapauksista. Erilaisia adverbeja, *nsA^x*-possessiivisuffikseja ja muita yksittäisiä geminoituvia sanoja (esim. *elikä, lie*) on

aineistossa vain kourallinen. Seuraavaksi tarkastelen kutakin muotoryhmää tarkemmin. Aloitan tarkastelun suurimmasta ryhmästä, *tuote*-nomineista.

8.1 *Tuote*-nomininit

Tuote-nominien ryhmän voi jakaa sisällöllisesti kahtia, joten ryhmää onkin syytä tarkastella lähemmin taulukossa 6.

<i>Tuote</i>-nominin esiintymisyhteys	f	%
<i>tuote</i> -nomini itsenäisenä	35	21,7%
<i>tuote</i> -nomini yhdyssanan määriteosana	126	78,3%
<i>tuote</i>-nomininit yhteensä	161	100,0%

Taulukko 6. *Tuote*-nominien jakautuminen kahteen alaryhmään verkkokeskusteluaineistossa.

Taulukko 6 esittää *tuote*-nominien alaryhmät. Sarake **f** kuvaa alaryhmän sisältämien esimerkki-ilmausten lukumäärää, ja sarake **%** puolestaan osoittaa ilmausten prosentuaalista osuutta kaikista aineiston ilmauksista. *Tuote*-nominien ryhmää tarkasteltaessa käy selvästi ilmi, että nominien esiintymistä suurin osa on yhdyssanojen määriteosia (yli 78 %). Kun *tuote*-nominien esiintymiä on aineistossa yhteensä 161, yhdyssanoissa niistä esiintyy 126. On olemassa joitakin lekseemejä, jotka esiintyvät aineistossa useammin kuin kerran. Myös niiden määriä voi havainnollistaa taulukon avulla (taulukko 7 seuraavalla sivulla).

Yhdyssana	Lukumäärä
<i>hernekeitto</i>	31
<i>tervetuloa ~ tervetullut</i>	14
<i>sadetakki</i>	12
<i>täyteka(a)kku</i>	6
<i>huonekalu</i>	6
<i>vaatekaappi</i>	4
<i>liikennevalo</i>	3
<i>jauheliha</i>	3
<i>persereikä</i>	3
<i>vannesaha</i>	2

Taulukko 7. Useammin kuin yhden kerran aineistossa esiintyvät yhdyssanat, joiden määriteosana on jokin *tuote*-tyypin nomini.

Taulukko 7 kuvaa sellaisia aineistossa esiintyviä yhdyssanoja, joiden määriteosana on *tuote*-tyypin nomini ja jotka esiintyvät aineistossa useammin kuin yhden kerran. Lukumäärät ovat absoluuttisia lukuja. Taulukosta käy ilmi, että aineistossa useimmin mainittu yhdyssana, jonka määriteosana on jokin tuote-nomini, on lekseemi *hernekeitto*. Siitä on aineistossa peräti 31 esiintymää. Mainittakoon, että esimerkisanana *hernekeitto* mainitaan myös Palanderin aineistossa, jossa karjalaiset ei-lingvistit kommentoivat rajageminaation puuttumista Kymenlaakson murteen piirteenä (Palander 2005: 74). *Hernekeitto*-sanaa harvinaisempi mutta kuitenkin aineistossa taajaan esiintyvä ilmaus on *tervetuloa* (lisäksi kerran esiintyy partisiippi *tervetullut*, jonka olen liittänyt samaan yhteyteen kuin *tervetuloa*-ilmauksen). *Tervetuloa* esiintyy aineistossa 14 kertaa. Kolmanneksi yleisin esimerkki on *sadetakki*, josta on 12 esiintymää. *Täytekakku* ja *huonekalu* esiintyvät molemmat kuusi kertaa, ja *vaatekaappin* esiintymiä on neljä. Muiden taulukon lekseemien esiintymiä on kolme tai vähemmän. Kaikki taulukossa näkyvät, aineistossa rajageminaatiota ilmiönä edustavat yhdyssanat ovat vakiintuneita leksee-

mejä, eivät tilapäismuodosteita. Näin varmistetaan, että kielenainesesimerkin osoittama tieto on kaikkien keskustelun mahdollisten lukijoiden ymmärrettävissä.

Näyttää siltä, että keskusteluissa usein toistuvat lekseemit (kuten *hernekeitto*) ovat vakiintuneet yleisesti tunnetuiksi koko rajageminaatioilmiön edustajiksi. Mielikäinen käsittelee artikkelissaan metakieltä, jota maallikot käyttävät puhuessaan suomen murteista. Hän löytää joukon kieleen jo vakiintuneita käsitteitä ja ilmauksia, joita maallikot käyttävät kielestä puhuessaan. Tällaisia ovat esimerkiksi matkimukset (esimerkiksi *Ookko nää Oulusta* -kysymys). (Mielikäinen 2005: 101–102, 116.) Juuri samaan tapaan toimii esimerkiksi *hernekeitto*-lekseemi: sen mainitseminen riittää kuvaamaan koko *tuote*-nominien muotoryhmää – ja samalla koko rajageminaatioilmiötä. Viitteitä vakiintuneesta käytöstä antaa myös seuraava kommentti:

1) *Eiköhän se [sälekaihdin] tuu ihan huomaamatta kahdella koolla, kuten myös herne(k)keitto, joka on noista ehkä se klassisin.*

On lisäksi mielenkiintoista tarkastella, millaiset konsonantit taulukon 7 *tuote*-nomineissa geminoituvat. Taajimpaan esiintyvissä lekseemeissä geminoituvat klusiilit (*hernekeitto, tervetuloa, sadetakki* jne.). Kuitenkin myös likvidat ja puolivokaalit geminoituvat (esim. *jauheliha, liikennevalo*). Lisäksi *s* geminoituu kaksi kertaa (*vannesaha*). Eri äänteiden geminoitumista käsittelem enemmän luvussa 9.

Tuote-nomininit esiintyvät itsenäisinä lekseemienä aineistossa 35 kertaa, noin viidesosassa kaikista tapauksista (taulukko 6 edellä). Samanlaista esimerkkilekseemien kasaantumista kuin yhdyssanojen kohdalla ei tässä kategoriassa ilmene. Siksi niiden taulukoiminen ei ole mielekäästä. Useimmin *tuote*-nomineista esiintyvät *vene(h)* (neljä esiintymää), *terve* ja *herne* (kummastakin kolme esiintymää). Niistä kaikki on yleensä rekonstruoitu palautumaan *h*:llisiin asuihin **veneh*, **terveh* ja **herneh* (Rapola 1966: 321–322).

8.2 Aktiivin imperatiivin yksikön toinen persoona

Keskustelujen toiseksi tiedostetuin muotoryhmä on aktiivin imperatiivin yksikön toinen persoona, jota tässä luvussa nimitän vain imperatiiviksi (taulukko 5 edellä). Eri kielenainesesimerkkejä imperatiivista on aineistossa yhteensä 61. Myös

imperatiivikategoria on syytä pilkkoa kahteen alakategoriaan, jotka esittelen taulukossa 8.

Imperatiivin esiintymisyhteys	f	%
Imperatiivi (+ seuraava sana)	38	62,3%
Imperatiivi + liitepartikkeli	23	37,7%
Imperatiivi yhteensä	61	100,0%

Taulukko 8. Imperatiivin alakategoriat verkkokeskusteluissa.

Taulukko 8 kuvaa aineiston imperatiivin sisältävien kielenainesesimerkkien esiintymämääriä aineistossani. Sarake **f** osoittaa esimerkki-ilmausten lukumäärän, ja sarake **%** kuvaa ilmausten prosentuaalista osuutta aineiston kaikista imperatiivitapauksista. Aineiston 61 imperatiiviesimerkistä 23:ssa imperatiivi esiintyy yhdessä liitepartikkelin kanssa (alle 38 % tapauksista). Aineistossa esiintyvät liitepartikkelit *-pA(s)* (19 esiintymää) ja *-kin* (neljä esiintymää). Muita kuin liitepartikkeliesimerkkejä on aineistossa 38 eli yli 62 prosenttia tapauksista. Niissä imperatiivi esiintyy joko itsenäisenä (esim. *anna*, *ota*, *kisko*), jolloin geminaatio ei tule esimerkistä suoraan näkyviin, tai yhdessä seuraavan sanan kanssa (esim. *tule tänne*, *mene kotiin*, *keksi jo*). Imperatiivia seuraavan sanan sanaluokka vaihtelee.

Blomsterin (1996: 79) varhaisnykysuomen ortografian rajageminaatiomerkinä käsittelevässä pro gradussa 18 liitepartikkeliesiintymästä 15 sisältää geminaation. Karlssonin (1983: 350) mukaan rajan luonteella on merkitystä geminaation toteutumiseksi: se toteutuu herkemmin liitepartikkelin kuin sananrajan yli. Myös omassa aineistossani liitepartikkelilliset kielenainesesimerkit ovat yleisiä, vaikka ne eivät muodostakaan esimerkkien enemmistöä.

Jotkin esimerkit toistuvat aineistossa (esimerkiksi *tule tänne* esiintyy viisi kertaa ja *tulla*-verbi muissa yhteyksissä (kuten *tuupa*, *tule kotiin*) yhteensä seitsemän kertaa. Verbi *mennä* esiintyy 12 kertaa, mutta siitä muodostetut ilmaukset vaihtelevat (esimerkiksi *menepä*, *mene kotiin* ~ *kotiisi*, *mene sinne*, *mene pois*). Koko aineistossa on vain yksi esimerkki imperatiivin kieltomuodosta: *elä mene sinne*.

Imperatiiviesimerkeissä siis toistuvat tietyt, kielessä taajaan esiintyvät verbit (*mennä, tulla, olla, antaa*), mutta rajageminaatiota kuvaamaan kiteytyneitä, toistuvia ilmauksia ei erotu yhtä selvästi kuin *tuote*-nominien ryhmässä lukuun ottamatta viidesti esiintyvää ilmausta *tule tänne*. Sen vuoksi imperatiivi-ilmausten yksityiskohtainen taulukointi ei ole mielekäästä. Joka tapauksessa imperatiivit ovat muotoryhmä, joka näyttää olevan ei-lingvistinkin kannalta kohtalaisen helposti tiedostettavissa.

8.3 *Itse, kolme ja viime*

Omaksi alakategoriakseen olen erotellut niin sanotut rajageminaation poikkeustapaukset *itse, kolme* ja *viime*, joista on aineistossa 12 esimerkkiä (4,3 % tapauksista) (taulukko 6 edellä). *Itse* ja *kolme* käyttäytyvät usein nominatiivissa kuin *tuote*-nominin, mutta ne eivät ole alkuperäisiä geminaatiotapauksia. Tämä ilmenee niiden partitiivitaivutuksesta: nykykielessä niiden partitiivin päätte on *-A* kun alkuperäisten geminaatiotapausten päätte on *-tA*. *Viime*-adverbin taivutusparadigma on vajaa, mutta geminaatio on mahdollinen sen nominatiivissa. Aineistossani *itse, kolme* ja *viime* esiintyvät joko itsenäisesti (*viime kerralla*), numeraalin tai yhdyssanan alkukomponenttina (*kolmetoista, kolmekymmentä; itsepuolustus, itsekeskeinen*) tai liitepartikkelin kanssa (*itsekin*). Vähäisen esiintymämäärän vuoksi en ole jakanut tapauksia erillisiksi alakategorioiksi esiintymäyhteyksien mukaan. Vaikka *itse, kolme* ja *viime* eivät ole alkuperäisiä geminaatiotapauksia ja niiden esiintymiä on aineistossa vain 12, esiintymät riittävät kertomaan, että edellä mainitut sanat voivat toimia verkkokeskustelijoiden mielteissä varsin käyttökelpoisina esimerkkeinä havainnollistamaan rajageminaatioilmiötä.

8.4 *A*-infinitiivi

Puheenvuoroissa otetaan kantaa rajageminaation esiintymiseen myös *A*-infinitiivissä. Keskustelijoiden antamia *A*-infinitiivin sisältäviä kielenainesesimerkkejä on yhteensä 11, siis neljä prosenttia kaikista esimerkeistä (taulukko 5 edellä). Niistä kahdeksan liittyy *A*-infinitiivin sekä indikatiivin yksikön 3. persoonan finiittimuodon yhdenmukaiseen kirjoitusasuun mutta erilaiseen lausuntatapaan.

Trudgillin (1986: 11) mukaan kielestä tiedostetaan helposti sellaiset variantit, jotka ovat fonologisessa oppositiossa johonkin toiseen varianttiin

nähdän. Seuraavassa esimerkissä keskustelija esittää esimerkin kaksitulkintaisesta mainoslauseesta:

1) *Esim. tässä muistaakseni Volkswagenin mainoslauseessa, joka kirjoitetaan yhdellä tavalla mutta jonka voi lausua kahdella tavalla, on selvä merkitysero: Paras ajaa varmasti*
Jos pidentää "ajaa" ja "varmasti" -sanojen väliä ylimääräisellä v:llä, siis "paras ajaavarmasti", niin merkitys on "on paras ajaa varmasti". Mutta jos sanojen välissä ei ole ylimääräistä v:tä, niin merkitys on "se joka on paras, ajaa varmasti"

Blomsterin (1996) pro gradussa varhaisnykysuomen ajan sanomalehtiaineistossa rajageminaation merkitseminen ortografiassa on yleisintä nimenomaan 1. infinitiivin tapauksissa. Blomster uskoo, että syynä oli nimenomaan homonymian välttäminen. (Mts. 82, 102–103.) Kuten edellä nähdään, aineistoni perusteella homonymia kiinnittää joskus myös maallikkojen huomion A-infinitiivien rajageminaatioon. Maallikkojen keskusteluissa sitä kuitenkin käytetään esimerkkinä rajageminaatiosta vain hyvin harvoin verrattuna *tuote*-nomineihin tai imperatiiveihin. Oletan, että varhaisnykysuomen ajan sanomalehtimiehet ovat olleet ilmiöstä huomattavasti tietoisempia kuin nykyajan ei-lingvistit. Tähän viittaa ainakin se, että moni 1800-luvun sanomalehtimiehinäkin toimineista fennisteistä otti geminaatioilmiöön kantaa ehdottamalla sille erilaisia ortografisia merkintätapoja (ks. Blomster 1996, Karemo 1971 ja sanomalehdistä erit. s. 115–119, Nordlund, tulossa).

Monessa aineistoni esimerkissä infinitiivi esiintyy ilman mitään seuraavaa sanaa, eikä rajageminaatiota tällöin esimerkissä näy. Ilmiötä on kuitenkin kuvattu esimerkissä muilla tavoin:

2) *Olet oikeassa. Oleellista on tosiaan tuo jäännöslopuke: infinitiivinen muoto painotetaan eri tavalla kuin indikatiivinen. Tämän huomaa maistelemalla verbiä, joka oikeastikin näyttää samalta perusmuodossa ja yksikön kolmannessa, kuten 'hiihtää' tai 'odottaa'.*

Edellä olevassa esimerkissä 2 infinitiivin ja indikatiivin ääntämiseroa kuvataan painotuksen eroksi. Käsittelin painotusta sekä muuta rajageminaatiota kuvailevaa terminologiaa edellä luvussa 3.

8.5 Kieltomuodot

Jonkin verran mainintoja (yhteensä kymmenen) on rajageminaatiosta aktiivin ja passiivin indikaatiivin kieltomuodoissa (taulukko 5 edellä). Maininnat muodostavat 3,6 prosenttia kaikista esimerkeistä. Maininnoista kahdeksan koskee aktiivia ja kaksi passiivia.

Aineistoni puheenvuoroissa esiintyvät muun muassa seuraavat esimerkit: *ei saa selvää, ei saa mitään* sekä *en saa sinne*. *Saada*-verbi toimii siis esimerkkinä kolmesti. Pienen aineistoni perusteella on kuitenkin mahdotonta sanoa, onko rajageminaatio nimenomaan *saada*-verbin kieltomuodoissa todellisuudessa poikkeuksellisen tiedostettua tai tapahtuuko niissä geminaatiota useammin kuin muiden verbien kieltomuodoissa. Aineistossa on myös yksi pikapuheumuotoinen esimerkki *eiks ookkim mahtavaa*. Passiivin esimerkit ovat *ei kaadeta* (ilman seuraavaa sanaa) sekä liitepartikkelin sisältävä *eipä vaan kirjoitetakaan*.

8.6 Allatiivi

Taulukko 5 (edellä) osoittaa, että kielenainesesimerkkeinä toimivia allatiivin esiintymiä on aineistossani yhteensä kahdeksan (2,9 %). Keskusteluissa esiintyvät allatiivin sijapäänteen sisältävät esimerkki-ilmaukset ovat lueteltuina *minullekin ~ mullekin* (kolme mainintaa), *meillekään, millekään, lähellekään* sekä kaksi allatiivia sisältävä *tällep pojalle niin ainakin käy*.

Allatiivimuotoisille esimerkeille yhteistä on se, että ne ovat yleensä pronomineja – poikkeuksina adverbi *lähellekään* sekä nomini *pojalle*. Lähes kaikki esimerkit sisältävät liitepartikkelin *-kin* tai *-kAAn*. Useimmissa esimerkeissä ei siis esiinny lainkaan sananrajaa. Puheenvuorossaan, jossa esiintyy esimerkki *tällep pojalle niin ainakin käy*, keskustelija mainitsee rajageminaation toteutuvan omassa puheessaan lähes säännönmukaisesti, mutta hän ei merkitse rajageminaatiota allatiivimuotoon *pojalle niin* (pro: *pojallen niin*).

Karlssonin mukaan rajageminaation esiintymisessä on käynnissä muutos, jossa loppu-*k:n* geminaatioedustus on väistymässä. Allatiivi on yksi muotoryhmä, jossa muutos on edennyt pitkälle. (Karlsson 1973: 25; 1983: 349–350.) Näin ollen ilmiön tiedostaminen allatiivissa voi olla vähäisempää. Myös omassa aineistossani on vain pienehkö joukko esimerkkejä allatiivista. Toisaalta kuitenkin Jalava (1982: 97) ja Ronkainen (1997: 39) ovat pro graduissaan saaneet

viitteitä siitä, että allatiivissa geminaatiota tapahtuisi suhteellisen usein. Jalavan työ käsitteli Helsingin puhekieltä, Ronkaisen puolestaan uutistenlukijoiden televisiolähetyksissä käyttämää kieltä.

8.7 nne^x -adverbit

Taulukko 5 osoittaa, että myös nne^x -adverbit ovat yksi tiedostettu muotoryhmä, jossa rajageminaatiota esiintyy. Esimerkkejä nne^x -adverbeista on aineistossani viisi, ja niiden prosentuaalinen osuus esimerkeistä on vähäinen (1,8 %). Kahdesti esiintyy interrogatiivinen *minne* esimerkki-ilmaisuuissa *minne matka* ja *minne menet*. Kaksi esimerkkiä sisältää liitepartikkelin: *minnekään* ja *tännekin*. Viimeinen esimerkki on *tännepäin*.

Vaikka esimerkkejä rajageminaatiosta nne^x -adverbeissa on vain kourallinen, ne riittävät osoittamaan, että rajageminaatio nne^x -tyypin adverbeissa on myös ei-lingvistin tiedostettavissa oleva ilmiö.

8.8 Muita muotoryhmiä

Keskusteluissa on yksittäisiä esimerkkejä rajageminaation esiintymisestä myös muissa kuin edellä kuvatuissa muotoryhmissä. Taulukon 5 kategoria ”muut” sisältää kolme yksittäistä sanaa, joita on keskusteluissa käytetty esimerkkeinä rajageminaation toteutumisesta: vanha latiivi *elikä* (kaksi esiintymää), *liekö* sekä *taaksepäin*. Yksikön 3. persoonan possessiivisuffiksi $-nsA^x$ on saanut kaksi mainintaa (*kynänsä*, *talonsa*), jotka sisältyvät samaan keskustelupuheenvuoroon. Puheenvuorosta on kuitenkin pääteltävissä, että sen on kirjoittanut jonkinlainen kielitieteellistä koulutusta saanut henkilö. Kaksi kertaa keskusteluissa on mainittu myös sti^x -adverbi *kauniisti*. Muita sti^x -adverbeja aineisto ei sisällä. Mikäli vertaamme aineistossani esiintyviä rajageminaation muotoryhmiä *Ison suomen kieliopin* (2004: 67) esittämiin muotoryhmiin, kattaa aineistoni niistä jokaisen lukuun ottamatta $(i)tse^x$ -adverbien eli prolatiivien ryhmää.

8.9 Yhteenveto: geminoituvat muotoryhmät kielenainesimerkeissä

Aineisto osoittaa, että rajageminaation selvästi tiedostetuin muotoryhmä on *tuote*-nominin. Myös imperatiivi tiedostetaan. Aineistossa otetaan lisäksi kantaa *A*-infinitiiveihin. Samoin aktiivin ja passiivin indikatiivin kieltomuodot on huomattu joissakin puheenvuoroissa. Allatiivi on jo harvinainen, ja muista muotoryhmistä

on vain muutamia esimerkkejä. Tiedostaminen on yleisintä karkeasti niissä muotoryhmissä, joissa rajageminaatiota myös esiintyy eniten todellisessa puheessa. Jalavan Helsingin puhekielen aineistossa *tuote*-nominien ryhmässä rajageminaatiota esiintyi enemmän kuin missään muussa muotoryhmässä (Jalava 1982: 109-110). Myös Ronkaisen uutiskielen aineistossa *tuote*-nominat olivat yksi niistä ryhmistä, joissa geminaatio useimmiten toteutui. (Hänen aineistossaan *tuote*-nomineja hiukan useammin geminaatio toteutui A-infinitiivien, indikatiivien kieltomuotojen ja allatiivin yhteydessä). (Ronkainen 1997: 69.)

Rajageminaatio tiedostetaan parhaiten sanansisäisenä: yhdyssanoissa sekä usein liitepartikkelin yhteydessä. Tämä havainto ei ole yllättävä. Rajageminaatiota kuvaamaan keskusteluissa riittää yleensä yksi esimerkki *tuote*-nomineista – usein sellainen, jossa nomini on yhdyssanan määriteosana. Vakiintunein lekseemi on *hernekeitto*. Verkkokeskusteluissa kuuluu kouluopetuksen ääni, mutta vakiintuneisuutta syntyy myös keskustelujen kautta, kuten Mielikäinenkin toteaa (2005 : 98–117).

9 MIELTEET GEMINOITUVISTA ÄÄNTEISTÄ

Jo aiemmin on tutkittu, mitkä suomen kielen äännteistä ovat herkimpiä geminoitumaan: Itkosen tutkimuksen mukaan niitä ovat *k*, *p*, *t* sekä *s*. Klusiilit ovatkin muodostaneet juuri sen konsonanttien ydinryhmän, josta koko rajageminaatioilmiön pohjana ollut assimilaatiokehitys on lähtenyt liikkeelle. Nimenomaan klusiilit sekä *s* (vaihtelevasti myös *h* ja *f*) geminoituvat niilläkin murrealueilla, joilla on vallalla vain osittainen geminaatiokaava. (Itkonen 1964a: 38, 95–96.)

Tässä luvussa tarkastelen, mitkä äännteet aineistoni maallikkojen puheenvuoroissa toimivat useimmin esimerkkeinä rajageminaatiosta. Vastaavatko ne todellisuutta, jossa klusiilit geminoituvat selvästi muita äännteitä useammin? Toisin kuin Ronkaisen (1997) aineisto oma aineistoni ei kerro vastausta siihen, kuinka monissa tapauksissa yksittäiset äännteet geminoituvat kaikista mahdollisista tapauksista. Sen sijaan tarkastelen, mitkä äännteet verkkokeskustelijoiden mielteissä geminoituvat useimmin silloin, *kun* geminaatio toteutuu ja sitä halutaan kuvata kielenainesesimerkein.

Tässä tarkastelussani on mukana kaksi muotoryhmää, joita käsittelen toisistaan erillisinä. Ensimmäisen ryhmän muodostavat yhdyssanat, joiden määriteosana on *tuote*-tyypin nomini. Toisen ryhmän muodostavat imperatiivit ilman liitepartikkelia. Olen rajannut tarkastelun mainitsemini ryhmiin siksi, että niistä on aineistossani riittävästi esiintymiä kohtuullisen luotettavan tiedon saamiseksi (ks. luku 8). Muut kuin edellä mainitsemani muotoryhmät ovat liian pieniä, jotta niistä saisi luotettavaa tietoa. Eri muotoryhmien erottaminen on perusteltua (ks. myös Jalava 1982, vrt. Ronkainen 1997), sillä geminoitumisen voi olettaa olevan erilaista sanan sisällä, sanojen rajoilla sekä liitepartikkelien yhteydessä. Yhdys-sanat, joiden määriteosana on *tuote*-tyypin nomini, sekä imperatiivit ilman liitepartikkelia sopivat tarkastelun kohteeksi, koska ne mahdollistavat kaikkien äännteiden geminaation – imperatiiviahhan voi seurata mikä tahansa sana. Toisin on esimerkiksi liitepartikkelin sisältävien imperatiivien laita, sillä niissä geminoituvina äänteinä toimii vain rajattu joukko konsonantteja (liitepartikkelien alkukonsonantit).

9.1 Geminoituvat äänteet *tuote*-tyypin nomineissa, jotka ovat yhdyssanojen määriteosina

Geminoituva äänne	f	%
Klusiili	99	81,8%
Puolivokaali	7	5,8%
Likvida	7	5,8%
Nasaali	4	3,3%
<i>s</i>	3	2,5%
<i>f</i> ja <i>h</i>	1	0,8%
Glottaaliklusiili	0	0,0%
Yhteensä	121	100,0%

Taulukko 9. Geminoituvat äänteet yhdyssanoissa, joiden määriteosa on *tuote*-tyypin nomini.

Taulukko 9 kuvaa eri äänteiden geminoitumista verkkokeskustelijoiden kielainesimerkeissä. Tarkastelussa mukana olevat esimerkit ovat yhdyssanoja, joiden määriteosa on *tuote*-tyypin nomini. Äänteet olen ryhmitellyt seuraavasti: klusiilit, puolivokaalit, likvidat, nasaalit, sibilantti *s*, *f* ja *h* sekä glottaaliklusiili (vokaalien yhteydessä). Sarake **f** osoittaa äänteiden lukumääriä ja sarake **%** niiden prosentuaalisia osuuksia kaikista äänteiden esiintymistä. Taulukosta 9 näkyy, että aineistoni esimerkkinomineissa klusiilien geminaatiosta on esimerkkejä 99. Klusiileista on annettu lähes 82 prosenttia kaikista esimerkeistä, siis huomattavasti suurempi joukko kuin mistään muista äänteistä. Aineistoni nomineja, joissa klusiilin sanotaan geminoituvan, ovat esimerkiksi *hernekeitto*, *huonekalu*, *lääketiede* ja *vaihdepyörä*. Puolivokaaleista *v* ja *j* on seitsemän esiintymää (5,8 % esiintymistä), esimerkiksi *venevaja* ja *tuorejuusto*. Niin ikään likvidoiden esiintymiä on seitsemän (5,8 % esiintymistä), esimerkiksi sanat *jauheliha* ja *rannerengas*. Nasaalitapauksia on neljä (3,3 % esiintymistä), joista esimerkkeinä ovat sanat *liikemies* ja *turvenuija*. *s*:n geminoitumisesta on kolme esimerkkiä (2,5 %), joista yksi on sana *vannesaha*. *f*:stä ei aineistossani ole ainuttakaan esimerkkiä, mutta *h*:n geminoitumista kuvataan sanassa *konehuone*. Glottaaliklusiili on jäänyt *tuote*-tyypin nomineiden ryhmässä kokonaan huomiotta.

9.2 Geminoituvat äänteet imperatiiveissa, joihin ei liity liitepartikkelia

Geminoituva äänne	f	%
Klusiili	22	68,8%
s	5	15,6%
Nasaali	2	6,3%
Glottaaliklusiili	2	6,3%
Puolivokaali	1	3,1%
Likvida	0	0,0%
f ja h	0	0,0%
Yhteensä	32	100,0%

Taulukko 10. Geminoituvat äänteet imperatiiveissa.

Taulukko 10 kertoo niiden äänteiden lukumäärät, joiden geminoitumisesta imperatiivissa verkkokeskustelijat ovat antaneet esimerkkejä. Määrät ovat järjestyksessä suurimmasta pienimpään. Sarake **f** osoittaa äänteiden absoluuttisia lukumääriä ja sarake **%** niiden prosentuaalisia osuuksia kaikista äänteiden esiintymistä. Klusiileja on 22, siis lähes 69 prosenttia kaikista esimerkeistä. Useimmin klusiilin geminoitumista on kuvattu ilmauksessa *tule tänne*. Siitä on viisi esiintymää. *s* on geminoituvana ääntenä viisi kertaa, esimerkiksi Suomen kansallishymnistä poimitussa säkeessä *soi sana kultainen*, jonka tulkitsemisvaihtoehtoja imperatiivin ja indikatiivin välillä verkkokeskustelijat pohtivat. Mainittakoon, että säkeen kaksitulkitaisuutta käsittelee Heikki Hurta (2004) Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkosivuilla julkaistussa artikkelissaan. Hurtan mukaan Maamme-runossa esiintyvä *soida*-verbi on kiistatta tulkittava imperatiiviksi. Artikkelin on siis saattanut lukea myös osa oman aineistoni verkkokeskustelijoista, ja se on voinut siksi nousta keskusteluissa esiin. *s* on siis esimerkkinä 15,6 prosentissa tapauksista. Nasaalitapauksia on kaksi (6,3 % tapauksista), esimerkiksi *osta maitoa*. Glottaaliklusiilista on niin ikään kaksi esimerkkiä (6,3 % tapauksista), jotka molemmat ovat ilmaus *anna olla*. Aineistossa on yksi puolivokaalitapaus *keksi jo*. Muista äänneistä ei ole esimerkkejä.

9.3. Yhteenveto: geminoituvat äänteet kielenainesesimerkeissä

Kun katsotaan sekä taulukkoa 9 että 10, klusiilien suurta osuutta muihin äänteisiin verrattuna selittää osaltaan se, että tietyt ilmaukset toimivat geminaatioesimerkkeinä useammin kuin toiset. Niistä on tullut yhteisön jakamaa tietoa rajageminaatiosta. Yksin lekseemistä *hernekeitto* on 31 esiintymää. Myös esimerkiksi *tule tänne* kuuluu toistuviin ilmauksiin (viisi esiintymää). Voidaan kuitenkin kysyä, olisivatko *hernekeitto*, *tule tänne* sekä jotkin muut toistuvat ilmaukset muodostuneet jonkinlaisiksi vakiintuneiksi esimerkeiksi rajageminaatiosta *ilman* klusiilia geminoituvana ääntenä. Mikäli lasken kustakin aineiston ilmauksesta vain yhden esiintymän, säilyy klusiilien määrä edelleen huomattavasti suurempana kuin muiden äänteiden sekä nominien että imperatiivien ryhmässä.

Entä miten äänteiden geminoituminen kielenainesesimerkeissä vastaa niiden todellista geminoitumista puheessa? Ronkaisen (1997: 29–30) uutistenlukijoiden rajageminaatiotapauksia koskevassa pro gradussa soinnittomat klusiilit geminoituivat 75 prosentissa kaikista mahdollisista tapauksista. Sen sijaan *s* geminoitui 57 %:ssa tapauksista (mts. 29). Useimmiten (52 %:ssa tapauksista) geminoituivat myös *f* ja *h*, vaikka Ronkaisen aineistossa tapauksia olikin niukasti (mts. 31–32). Nasaaleista, likvidoidista ja puolivokaaleista kaikki geminoituivat Ronkaisen aineistossa alle 50 %:ssa mahdollisista tapauksista – lukuun ottamatta *l*:ää, joka geminoitui 59,4 %:ssa tapauksista (mts. 32–34). Glottaaliksiiliä esiintyi Ronkaisen aineistossa melko niukasti: eniten sitä ilmeni *o*:n edellä ja silloinkin vain 16,7%:ssa tapauksista (mts. 34–36).

Oma aineistoni on Ronkaisen (1997) aineistoon verrattuna pieni, joten tulokseni eivät anna yhtä luotettavaa tietoa geminoitumisesta kuin Ronkaisen. Lisäksi tutkimuskysymykseni on erilainen kuin Ronkaisen. Kun hänen työnsä selvittää eri äänteiden todellista geminoitumista, oma työni tarkastelee geminoitumisen tiedostamista. Klusiilien ja muiden äänteiden välinen geminaation tiedostamisen ero on jonkin verran suurempi kuin klusiilien ja muiden äänteiden välinen puheessa toteutuvan geminaation ero. Kun klusiilit geminoituvat 75-prosenttisesti (Ronkainen 1997: 29), toimivat ne esimerkkeinä geminaatiosta 81,8 prosentissa *tuote*-nominien tapauksista ja 68,8 prosentissa imperatiivitapauksista.

10 KIELI-IDEOLOGISET MIELTEET JA AFFEKTIIVISUUS

Tässä luvussa käsittelemme kvalitatiivisesti niitä keskustelupuheenvuoroja, jotka tuovat esiin erilaisia kieli-ideologisia asenteita loppu-*k*:n eri variantteja kohtaan. Osa puheenvuoroista sisältää lisäksi affektiivisia kannanottoja. Aloitan tarkastelun rajageminaation oikeakielisyyttä ja erityisesti ortografiaa koskevista puheenvuoroista. Kieli-ideologiset käsitykset ja affektiivisuus kietoutuvat keskusteluissa jatkuvasti yhteen, sillä ne kaikki koskevat ei-lingvistien käsityksiä ”oikean” ja ”väärän” tai ”virheellisen” kielen vastakkainasettelusta, johon viittasin lyhyesti jo tämän tutkielman luvussa 2. Käsityksen mukaan murteet ja virheellinen kieli edustavat jonkinlaista huonompaa versiota ihanteellisesta abstraktiokielestä (Preston 2002: 64). Vaattovaaran ja Soininen-Stojanovin mukaan maallikon kieli-käsitys perustuu suppeaan norminäkemukseen. Maallikko hahmottaa kieltä preskriptiivisen, opitun normijärjestelmän kautta. Käsityksen ytimenä on juuri ”oikean” ja ”väärän” erottaminen toisistaan. (Vaattovaara & Soininen-Stojanov 2006: 226.) Juuri ”oikeat” ja ”väärät” kielimuodot synnyttävät niitä affektisia kannanottoja, joita omassa aineistossanikin esiintyy.

Paunonen käsittelee vuoden 1996 artikkelissaan sekä kansan että fennistien suomen kieleen kohdistamia oikeellisuus- ja puhtausvaatimuksia. On tavallista, että esimerkiksi sanomalehtien yleisönosastokirjoituksissa vaaditaan ”oikeaa”, ”virheetöntä” ja ”puhdasta” kielenkäyttöä. (Paunonen 1996: 544–545.) Nykyään tällaisen kieltä koskevan sananvaihdon vilkkaina areenoina toimivat sanomalehtien lisäksi Internetin keskustelupalstat. Paunosen mukaan jako ”oikeaan” ja ”väärään” kieleen pohjautuu jo 1800-luvun puristisiin kielenohjailuperiaatteisiin. Kielen ohjaaminen haluttiin antaa kielentutkijoiden tehtäväksi, sillä heillä oli riittävä tietämys ”kielen laeista”. Kielen puhtasoppisuusnäkemysten mukaan oli tavoiteltava alkuperäistä kieltä, jota vieraiden kielten vaikutus ei ollut päässyt turmelemaan. (Mts. 545–547.)

Verkkokeskustelijoiden puheenaiheina ovat usein rajageminaatioon liittyvät ortografiaseikat. He pohtivat usein myös ilmiön lausumiseen kohdistettuja kielenhuollon tavoitteita sekä esittävät henkilökohtaisia mieliteitään loppu-*k*:n kirjoittamisesta ja ääntämisestä. Varhaisnykysuomen kaudella sekä vielä nykysuomenkin alkuvuosikymmeninä rajageminaation merkitseminen suo-

men kirjakielessä oli horjuvaa (Karemo 1971; Blomster 1996: 15–21). Vielä E.A. Tunkelo (1879–1953) käytti koko ikänsä kahta konsonanttia geminaatan merkitsemiseen (Paunonen 1976: 350). Nykyään geminaattaa ei enää merkitä missään muotoryhmässä.

Loppu-*k:n* ääntämiseen on kohdistettu vaatimuksia nykysuomen aikana. Ikolan (1959: 170) mukaan geminaatan ääntäminen on ehdotonta, mutta nykyinen ortografiamme edistää katoääntämystä. Karlsson ja Lehtonen (1977: 84) ovat sitä mieltä, että katokehitys on väistämätöntä. Siksi he eivät näe tarpeelliseksi vaatia geminaatan ääntämistä. Ronkaisen (1997: 23) uutistenlukijoiden rajageminaatiota koskevassa pro gradussa ei käynyt ilmi, että työnantajat olisivat opastaneet uutistenlukijoita millään tavoin nimenomaan sananloppuisen *k:n* ääntämisessä.

Oman aineistoni verkkokeskustelujen 392 puheenvuorosta 66 sisältää havaintoja, joissa rajageminaatiota käsitellään puhutun ja kirjoitetun kielen keskinäisen vastaamattomuuden kannalta. Sen lisäksi puheenvuoroissa reagoidaan sekä kirjoituksenmukaiseen, ”väärään” ääntämiseen että ääntämismukaiseen, ”väärään” kirjoittamiseen. Seuraavat esimerkit ovat poimintoja aineistostani:

1) *Huolimattomuusvirheet ovat ihan oma asiansa (minäkin teen niitä jatkuvasti), ne eivät vielä kerro sitä, etteikö ihminen osaisi muuten käyttää kieltä hyvin. Mutta miksi ei voi opetella muutamaa perussääntöä, esimerkiksi sitä, milloin tulee tuplakonsonantti ja milloin ei tai milloin käytetään kirjainta n, vaikka se lausuttaessa kuulostaa kirjaimelta m?*

Lähellekkään -> lähellekään

Puollustaa -> puolustaa

Otappa -> otapa

Niimpä -> niinpä

2) *No korjataan vaan. Kuten sanottu, kirjakieltä en kuitenkaan ajanut takaa, vaan ihan sitä, että ihmiset nimenomaan eivät kirjoittaisi ihan kaikkia sanoja niin kuin ne puhekielessä sanotaan. MULLEKKI näyttää aivan yhtä tyhmältä (ja on aivan yhtä väärin) kuin SADETTAKKI tai HERNEKKEITTO.*

Esimerkeissä 1 ja 2 verkkokeskustelijat mainitsevat ensin puheen ja ortografian vastaamattomuuden sekä moittivat kirjoittajia, jotka eivät toimi kielenhuollon suositusten mukaan. Toisaalta jotkin puheenvuorot sisältävät voimakkaita kannanottoja kirjoitusjärjestelmän muuttamisesta ääntämisestä vastaavaksi:

3) Suomessa ei sanoja [tervetuloa, hernekeitto] kirjoiteta niin kuin ne lausutaan. Lisäksi ns. äng-äännettä ei merkitä omalla kirjaimellaan, vaan milloin mitenkään epämääräisesti. Ihan surkea tuollainen ortografia, jonka ovat jotkut höpsihöpsispojat aikoinaan keksineet. - -

4) Nuka: Niih, en tie, kai se sääntö pitää opetella vaan, suomessahan ei kaikkea lausuta niin kuin kirjoitetaan. :D (Toisin kuin kaikki aina sanoo.) Tosiaan tuo -npa/mpa, äng-äänne ja loppukahdennus on eräitä poikkeuksia säännöstä kirjoitusasu=lausuminen. - -

5) Päätteet -pa/-pä ja -kin ovat hyviä esimerkkejä aivan turhista oikeikirjoitus säännöistä. Paljon loogisempaa olisi kirjoittaa otappa tai ompa, koska niin ne lausutaan. Eri asia voi olla sitten sanojen välissä oleva sandhi tai loppukahdennus. Toisaalta en näkisi sitä mitenkään huonona asiana jos "hernekeitto" kirjoitettaisiin "hernekkeitto".

Kuten tämän luvun alussa mainitsin, myös fennistiikassa on etsitty vastausta kysymykseen, tulisiko kirjoitusjärjestelmän seurata ääntämistä myös loppu-*k:n* osalta. Aihetta käsittelevät pro gradu -tutkielmissaan Karemo (1971) ja Blomster (1996). Karemon (1971: 68–119) mukaan rajageminaatiota on varhaisnykysuomen ajalla merkitty ainakin seuraavan sanan alkukonsonantin kahdentumisella, *h-*, *k-*, ja *c-*konsonantein sekä merkein ' ja ' (kootusti myös Nordlund, tulossa). Yllä esitetyt puheenvuorot 3 ja 4 mainitsevat monen muun aineiston puheenvuoron tavoin rajageminaation sekä *ŋ*-äänteen esimerkkeinä puheen ja kirjoituksen eroavaisuuksista. Blomster (1996: 25) kirjoittaa rinnastukseen olleen yleinen myös fennistiikassa. Hänen mukaansa rinnastus ei kuitenkaan ole onnistunut: ”Loppukahdennus ei kuitenkaan pysty vakiintumaan samaan tapaan, koska se ei ole foneettisesti sen paremmin kuin kirjoitusasunkaan avulla ennustettavissa” (mts. 25).

Seuraavaksi tarkastelen tarkemmin sitä, millaisia affekteja sananloppuisen *k:n* variaatio verkkokeskusteluissa herättää. Ochs ja Schieffelin tosin sanovat affektiivisuuden olevan enemmän kuin pelkkä emotio. Heidän mukaansa affektiivisuus sisältää tunteita, mielialoja, käsityksiä ja asenteita ihmisiä tai tilanteita kohtaan. (1989: 7.)

Affektiivisten asenteiden mittaaminen aineistosta on hyvin haastava tehtävä, sillä luotettavien tulosten saavuttaminen vaatii huolellista taustatutkimusta. Hyvänä esimerkkinä asenteiden mittaamisesta toimii Johanna Vaattovaaran väitöskirja (2009), joka tutkii torniolaaksolaisten lukiolaisten alueellista ja

kiellellistä identiteettiä. Vaattovaara on huolellisen taustatutkimuksen avulla määritellyt indeksin, joka osoittaa aineiston jokaisen lukiolaisen yksilökohtaista kotiseutuun samaistumisen astetta (Vaattovaara 2009, erit. s. 89–90). Indeksien muodostavat lukuisat tekijät yhdessä. Vaattovaara mainitsee tutkimusotteen korostavan kielentutkijan intuition merkitystä (mts. 89).

Ruotsissa puolestaan Bolfek Radovani on selvittänyt ruotsalaisten murreasenteita kyselytutkimuksessa kahdeksan semanttisen differentiaalilla. Vastajille annettiin valmiina kahdeksan semanttista vastaparia (esimerkiksi *kaunis–ruma, kylmä–lämmin*). Vastapareja kuvaava asteikko oli viisiportainen: vastaajat valitsivat asteikolta mielestään kyseessä olevaa kielimuotoa parhaiten kuvaavan ”portaan” (esimerkiksi *erittäin kaunis, melko kaunis, ei kaunis eikä ruma, melko ruma, erittäin ruma*). (Bolfek Radovani 2000: 89–97.)

Omassa työssäni asenteiden tarkasteleminen Vaattovaaran tai Bolfek Radovanin tavoin kvantitatiivisesti ei ole mielekästä, sillä aineistoni luonteen vuoksi en pääse käsiksi yksittäisten keskustelijoiden taustoihin. En siis pääse kartoittamaan vastaajien mielipiteiden taustoja saati esittämään kaikille keskustelijoille samoja formuloituja kysymyksiä vaan joudun tyytymään niihin asenteita koskeviin mainintoihin, jotka aineisto sellaisinaan tarjoaa. Aineiston sirpaleisuuden vuoksi on myös mahdotonta antaa matemaattisia arvoja tutkimani kielenpiirteiden ”ärsyttävyydelle”, ”kauneudelle”, ”hauskuudelle” tai mille tahansa muulle ominaisuudelle. Käsittelen siis aineistoani jokseenkin yhtenä kokonaisuutena ja koetan löytää siitä yleisiä suuntaviivoja, jotka määrittävät kaikkien mielipiteiden yhdessä luoman ”abstrahoidun keskimääräisen verkkokeskustelijan” affektiivisia asenteita sananloppuisen *k:n* variaatiota kohtaan. Uskon voivani löytää aineistosta joitakin yleistyksiä asenteista loppu-*k:n* variaatiota kohtaan: pyrin esimerkiksi vastaamaan kysymykseen, koetaanko sananloppuisen *k:n* tietyt variantit negatiivisiksi vai positiivisiksi.

Joronen (2007: luku 5) luokittelee verkkokeskusteluja ja ärsyttävää kieltä käsittelevässä pro gradu -tutkielmassaan tunteiden ilmaisemista sanaluokkajaan perusteella (erityisesti tunneverbit ja tunteita ilmaisevat adjektiivit). Jorosen aineistossa yleisin tunteita kuvaava verbi on juuri edellä mainittu kausatiivinen tunneverbi *ärsyttää* (Joronen 2007: 70). Kausatiiviset tunneverbit ovat

transitiivisia, joiden subjekti on ärsyke ja objekti on kokija (Siironen 2001: 46). Itse päädyn hieman erilaiseen tarkastelutapaan kuin Joronen. Sanaluokkajako ei olisi omassa työssäni mielekäs valinta, sillä aineistossani affektiivisia asenteita ilmaistaan vain muutaman kiteytyneen rakenteen avulla (esimerkiksi *kuulostaa joltakin*). Joissakin kommentteissa esiintyy useampia asenteita ilmaisevia kannanottoja. Esimerkki 6 on poiminta aineistostani:

6) *jäännöslopuke on sanassa ääntyvä "toinen" konsonantti.*
Esim sana eläkeläinen kuuluu sanoa eläkelläinen, hernekeitto: hernekeitto,
tervetuloa:tervettuloa,
ärsyttää, kun jopa radiotoimittajat lausuvat väärin

Esimerkki 6 paitsi ottaa kantaa puhutun kielen oikeakielisyyteen (*kuuluu sanoa, lausuvat väärin*) mutta sisältää myös affektiivisen ilmauksen (kausatiiviverbi *ärsyttää*).

Omassa aineistossani selvästi affektiivisia asenteita ilmaisevia kommentteja esiintyy yhteensä 54. Aineistossani *ärsyttää* on yksi harvoista tunneverbeistä: se esiintyy neljässä puheenvuorossa, esimerkiksi:

7) - - *Mua muuten (ylläri ylläri) ärsyttää niin paljon Innon Markon puuttuvat jäännöslopukkeet, etten voi katsoa ko. ohjelmaa.* - -

Kuten mainitsin edellä, tunneverbien sijaan asenteita ilmaistaan aineistossani hyvin usein rakenteen *kuulostaa joltakin (jollekin)* avulla: *kuulostaa ihan hassulta, kuulostaa (tosi) typerältä, kuulostaa ärsyttävältä, kuulostaa luonnottomalta, kuulostaa keskeneräiseltä, kuulostaa enemmän typerältä kuin viralliselta, kuulostaa tosi töksähtävältä, kuulostaa oudolle, kuulostaa idiootilta, kuulostaa kätevästi ärsyttävältä hinttapulilta* jne. Mäntysen (2003: 158) mukaan *kuulostaa*-verbi saa usein argumentikseen evaluoivia adjektiiveja. Tämä rakenne häivyttää Mäntysen käsityksen mukaan evaluoinnin subjektiivisuuden. Vaikutelmaksi jää, ettei adjektiivin osoittama ominaisuus ole arvioijan oma mielipide, vaan se on peräisin kielenilmauksesta itsestään. (Mts. 158.)

Aineistossani esiintyy myös rakenne *olla jonkin kuuloista (on ihan kamalan kuuloista, on rasittavan kuuloista)*. Sen sijaan rakennetta *olla + nomini*, esimerkiksi *olla ärsyttävää*, esiintyy aineistossani vain vähän.

Useimmat aineistoni affektiiviset luonnehdinnat koskevat nimen-omaan niitä tapauksia, joissa sananloppuinen *k* edustuu katona. Toisinaan kommentoidaan myös geminoitunutta varianttia: silloin sitä kuvataan adjektiiveilla *normaali* tai *oikea*. Lisäksi moni mainitsee geminoituneen variantin olevan lausumistapa, jossa ”ei ole mitään ihmeellistä”. Geminoitunut variantti on se, joka ”kuuluu sanoa” tai ”pitää lausua”. Geminoitunutta varianttia koskevia affektiivisiä asenteita ilmentäviä kommentteja esiintyy keskusteluissa ainoastaan silloin, kun sitä verrataan geminoitumattomaan, siis normaalista poikkeavana pidettyyn, varianttiin. Myös seuraavissa esimerkeissä tulee jälleen ilmi vastakkainasettelu normaaliksi tai poikkeavaksi koetun sekä oikeaksi tai vääräksi koetun kielen välillä:

8) *Normaalissa puheessa kuulee useimmiten liekkö. Loppukahdentumatonta puhetta voi kuunnella Innon Marko Paanasen suusta. Aivan helvetin ärsyttävää.*

9) *Mä oon aika varma että sun pitäisi kuulla se, miten nää sen sanoo. En oo missään muualla kuullut sitä sanottavan niin. "Normaalit" sanoo sen silleen että tavallaan töksähtää siinä keskellä, tavallaan kuin ois kaksi eri sanaa, eli oikeastaan se on pyyhe(k)kumi, mut tosiaan kotkalaiset sanoo sen niin ihmeellisesti livauttaen pyyhekumi - pötköön...*

10) *Miten lausut sanan "sälekaihdin"? Lausutko "sälekaihdin" vai "sälekkaihdin"? Mä oon 30 vuotta sanonut "sälekaihdin" ja tajusin justiin, että tuolla toisella tavallahan se **pitäisi lausua** (kuten esim. sana "sadetakki" ;))*

11) *Ei sitten mitään ihmeellistä tuossa jos sanoo liekkö. Liekö taas särähtää omaan korvaan paljon enemmän. Kukin tavallaan.*

Mielikäisen mukaan ”murrevarianttien herättämiä affektiivisiä arvioita voidaan kysellä mm. semanttisen differentiaalimukaisiin asteikoin tai avoimin kysymyksin” (Mielikäinen 2005: 100). Osgoodin semanttisen differentiaalimukaisiin lyhyesti luvussa 2. Mielikäisen mukaan Suomessa tehtyjen kansanlingvististen kyselyjen perusteella suomalaiset arvottavat murteita vastakohtaparin *hauska-ärsyttävä* avulla (mts. 101). Oma aineistoni on kansanlingvistisen tutkimuksen normaalisti käyttämästä aineistosta poikkeava, sillä se on syntynyt omaehtoisesti, ilman kielentutkijan aloitetta. Silti se tukee Mielikäisen havaintoja: monet puheenvuorot ilmaisevat jollakin tapaa juuri rajageminaation geminoitumattoman edustuksen *hauskuutta* tai *ärsyttävyyttä*. Esimerkit 12–14 edustavat

luonnehdintoja, joiden mukaan rajageminaation geminoitumaton variantin kuuleminen on ärsyttävää.

12) **Ärsyttää**, kun kuulee sanoja joissa äännettäessä on kaksoiskonsonantti, kirjoitusasussa yksi, äännettävän niin ettei "haamukonsonantti" kuulu. Esimerkiksi jos sanoo "elikä" niin kuin se kirjoitetaan. Perkele, se k ääntyy siinä kaksoiskonsonanttina, vaikka se kirjoitetaan yhdellä! 🤔 Toinen hyvä esimerkki on sana "sadetakki". T ääntyy siinä tuplana, koska minä olen pilkunnussija ja sanon niin!

13) Aiheeseen liittyen toinen, mikä **ärsyttää** on se, kun Maamme-laulun säe "soi, sana kultainen!" lauletaan melkein poikkeuksetta: "soi sana kultainen." Eli ei lausuta sitä 'soi'-sanaa käskymuotoisena, niin kuin pitäisi. Onkos tuokin nyt nimeltään jäännöslopuke? Siis se, kun käskymuotoisen sanan jälkeen tulevan sanan aloittava konsonantti ikään kuin kahdentuu.

14) Kanamunassa ei ole jäännöslopuke vaan assimilaatio. n muuttuu m:n kaltaiseksi, jolloin ääntyy kanammuna. Jäännöslopuke löytyy tosiaan sanasta tervetuloa, joka äännetään yleiskielessä tervettuloa (mutta joissain murteissa, **ärsyttävää** kyllä, tervetuloa ilman jäännöslopuketta). Samalla lailla käyttäytyy myös esimerkiksi hernekeitto.

Esimerkit 15–17 puolestaan ovat kommentteja, joiden mukaan geminoitumaton variantti kuulostaa hauskalta (tai hassulta).

15) *Kommenttina vain noista e-sanoista, että kyllä ainakin länsirannikolla hernekeitto, sadetakki jne. lausutaan ilman tuon konsonantin kahdentumista. Kovasti **hassultahan** tuo nykyisen avovamon puhe aluksi kuullosti. - -*

16) *Moodie: Tiedän mitä tarkoitat. Mun yks työkaveri on Haminasta ja se puhuu just silleen yhdellä konsonantilla tuontapaiset sanat. Ja yksi koiratuttu on Kotkasta ja puhuu samalla lailla. Se kuullostaa **tos** **hassulta**. Vaikka tavallaan se olisikin se oikea tapa, eihän se olekaan mikään hiton pyyhekkumi.*

17) *Mä tunnistan itseni tästä 🤔 Elikkä (ei elikä 😊), lausun nuo sanat "pyyhekkumi", "sadettakki", "tuorejjuusto", "huonekkalu"... Olen Hämeestä kotoisin (nyk. Vantaalla) ja minusta kuulosti alkuun **hassulta** sadetakit ja pyyhekumit niin kuin ne täällä lausutaan "pötköön". - -*

Aineistossani esiintyvät arvottavat ilmaukset eivät silti aina asetu vastakohtaparin *hauska–ärsyttävä* kummallekaan äärialueelle. Myös Mielikäinen toteaa, että Suomessa toteutetuissa kyselyissä esiintyy hyvin kirjava joukko affektiivisiä ilmauksia. Silti yleisimpiä kannanotoista ovat juuri humoristisuuteen ja ärsyttävyyteen liittyvät kommentit. Murteet ovat jo vanhastaan olleet kansan mielessä humoristisia. Varianttien ärsyttävyydelle kansa ei ole antanut kyselyissä selvää selitystä. Ainakin uhkaksi omalle murteelle koetut murteet ovat herättäneet kansan

mielessä negatiivisia tunteita. (Mielikäinen 2005: 100–102.) Oman aineistoni perusteella vaikuttaa lisäksi siltä, että ärsyttäviksi koetaan usein ne variantit, jotka poikkeavat eniten huolitellusta yleispuhekielestä, siis ”oikeaksi” koetusta puhe-suomesta.

Aineistoni perusteella rajageminaatiotapausten geminoitumattomat variantit herättävät huomattavasti enemmän negatiivisia kuin positiivisia tunteita. Selvästi myönteisiksi tulkittavia kommentteja on mahdotonta löytää. Kielteisiä tunteita kuvataan monin tavoin: esimerkiksi seuraava pitkähäkö puheenvuoro sisältää jyrkkiäkin kannanottoja ”oikeasta ja väärästä ääntämisestä”:

18) *Sotaveteraani kirjoitti ninkutuksesta-hyvä!-jospa saataisiin loppumaan! Laskin tässä muten jopa Jälkiviisaiden juttelusta n.40 niinku-sanaa....- Mutta sitten ihmettelin: Mitä vikaa sotaveteraani näkee siinä, että edellisen sanan viimeinen konsonatti on ikäänkuin tarttunut seuraavan sanan alkuun.... Kirjoitettuna se tietysti näyttää tyhmältä, mutta puhuttaessa- ja **aivan oikeaa suomen kieltä- tulisi puhua juuri näin..esim. Tule tänne!-kehotus..pitääkin lausua** siten, että se kirjoitettuna näyttää tältä :tulet tänne!. Yksi suomen kielen erikoisuuksia on **júuri tuo loppuhenkonen**.Kuten viisas lukija ymmärtää, tämä nimimerkki on kotoisin Kotkasta. Missä ja millä alueella kuulemma puhutaan sellaista töpökieltä, että sanat lausutaan yksittäisinä--ajattelematta, että niiden **lausuminen edellyttää loppuhenkosta!**Lähtiessäni maailmalla A.d. puhuin kotkalaista töpökieltä, kunnes viisas suomen kielen opettaja Helsingissä opetti **puhumaan oikein**. Tämä juttu tulee nyt hirveän myöhään- viiPeellä-, (huom. viive-sanan oikea taivuttaminen, jota monikaan ei tiedä...) ,koska asun muilla mailla vierahilla ja enää harvoin tutustun näihin kirjoituksiin. Mutta koska 9.4. on suomen kielen päivä--- tuli mieleen tarkistaa aiemmin lukamani.Että hyvää Agricol- päivää!Toivotaan suomen kielen kohentumista! Muistetaan myös tuo loppuhenkonen (eli aspiraatio?)-eli artikuloidaan **aivan oikein!!!!***

Myös seuraavassa puheenvuorossa negatiivinen suhtautuminen käy selvästi ilmi:

19) *Näinhän se on. Mulla on yks ikivanha täti (oikeastaan mun faijan täti), joka sanoo aina "hernekeitto" ilman loppukahdennusta. Se on **ihan kamalan kuuloista**.*

Vaikka enemmistö kommentteista sisältääkin geminoitumattomien muotojen herättämiä negatiivisia tunteenilmauksia, aina ei ole silti selvää, ovatko asenteet negatiivisia, positiivisia vai jokseenkin neutraaleja. Esimerkiksi adjektiivi *hauska* voi olla Mielikäisen (2005: 113) tulkinnan mukaan positiivinen – onhan se arvioinneissa usein ärsyttävän vastapari. Vaikkapa edellisellä sivulla esittämässäni esimerkissä 11 geminoitumaton variantti koetaan ”tosi hassuksi”, mutta samaan aikaan kirjoittaja kokee sen olevan tavallaan ”se oikea tapa”. Epäselväksi siis jää,

onko ”hassu” humoristista, siis positiiviseksi koettavaa murteellisuutta. Lisäksi on vaikea tulkita, mitä ”tavallaan oikea tapa” puhua kirjoittajan mielestä tarkoittaa – ehkäpä hän ajattelee kirjoitusta noudattelevan ääntämistavan olevan ”oikea” vaikkakin harvinainen.

Seuraavan esimerkin adjektiivi *outo* viittaa puolestaan erikoiseen tai ennenkuulumattomaan, totutusta poikkeavaan ilmiöön.

20) *Innon Marko ei monestikaan lausu sitä loppukahdennusta ja kuulostaapa oudolle.*

Epäselväksi kuitenkin jää, sisältääkö adjektiivi *outo* kirjoittajan mielessä myös negatiivisen konnotaation. Tällöin geminoitumaton variantti edustaisi kirjoittajan mielessä ”huonoa” puhuttua kieltä, jota olisi kartettava. Joronen (2007: 74) onkin törmännyt aineistossaan pelkkiin *outo*-adjektiivin negatiivisiin konteksteihin. Tätä esimerkin 15 kirjoittaja ei kuitenkaan tuo ilmi.

Aineistoni perusteella on siis havaittavissa, että affektiivisten arvioiden pohjana eivät ole ainoastaan verkkokeskustelijoiden subjektiiviset, sattumanvaraiset kokemukset rajageminaatioon liittyvistä oikeakielisyyseikoista. Arvioiden pohjalla on ennen kaikkea pyrkimys kurkotella kohti hyväksi ja oikeaksi koettua suomen kieltä – siis sellaista suomea, jota kielenhuoltajien uskotaan ja toivotaan vielä nykypäivänäkin vaalivan.

11 RAJAGEMINAATION TIEDOSTAMINEN JA TUNNISTAMINEN

Trudgillin mukaan murrevarianttien havaittavuutta puheesta lisää sen selvä erottuminen muista varianteista. Leimautuneet variantit erotetaan prestiisivarianteista. Lisäksi selvästi erottuvat muuttumassa olevat piirteet, foneettisesti hyvin erilaiset piirteet sekä fonologiset piirteet erityisesti fonologista oppositiotansa ”vasten” tarkasteltuina. (Trudgill 1986: 11.) Keskusteluissa monet ottavatkin esiin juuri esimerkkejä, joihin sisältyy kahden tulkinnan mahdollisuus:

1) *Esim. tässä muistaakseni Volkswagenin mainoslauseessa, joka kirjoitetaan yhdellä tavalla mutta jonka voi lausua kahdella tavalla, on selvä merkitysero: Paras ajaa varmasti*

Jos pidentää "ajaa" ja "varmasti" -sanojen väliä ylimääräisellä v:llä, siis "paras ajaavarmasti", niin merkitys on "on paras ajaa varmasti". Mutta jos sanojen välissä ei ole ylimääräistä v:tä, niin merkitys on "se joka on paras, ajaa varmasti"

Mielikäisen ja Palanderin mukaan ei näytä olevan ratkaisevaa se, minkä kielen tason ilmiöstä on kysymys. Erityisen vaikeaa on puolestaan havaita oman murteen niin sanottuja liukuvia ääntämiseröjä, millä tarkoitetaan foneettisella tasolla pysyvää variaatiota. Tällainen voi olla esimerkiksi erikoisgeminaatio. (Mielikäinen ja Palander 2002: 99.) Käsitän vastaavanlaiseksi liukuvaksi ääntämiseroksi myös rajageminaation, jossa geminoituvan konsonantin pituus vaihtelee.

Rajageminaation variaation havaittavuuden vaikeudesta kertoo myös se, ettei hakutuloksiini osunut ollenkaan sellaisia verkkokeskusteluja, joissa sananloppuisen *k:n* tietty edustus olisi esitetty jonkin sosiolektin tai aluemurteen tärkeimpänä tunnusmerkkinä. Keskustelijat eivät siis sanoneet koskaan esimerkiksi, että vaikkapa ulkomaalaisen puhuman suomen tai Porin murteen tunnistaa ensisijaisesti rajageminaation katoedustuksesta. Ensisijaisina murteen tunnusmerkkeinä toimivat sen sijaan esimerkiksi persoonapronominit, joilla on selviä pragmaattisia funktioita puheessa (Niedzielski & Preston 2000: 10–11). Esimerkiksi juuri persoonapronomineista löytyy Internetin verkkokeskusteluista huomattavasti enemmän aineistoa kuin rajageminaatiosta.

Tämän tutkielman luvusta 8 kävi ilmi, mitkä rajageminaation muoto-ryhmät maallikkohavainnoissa nousevat esiin ja mitkä taas saavat keskusteluissa vähemmän huomiota. Aineistostani on myös selvästi havaittavissa, mitä kielen-tutkijan näkökulmasta rajageminaatioon kuulumattomia kielenilmiöitä maallikot

mieltävät rajageminaation piiriin. Käsittelen kysymystä kvalitatiivisesti sekä puheenvuoroissa esiintyvien esimerkki-ilmausten että sanallisten kuvausten valossa.

Sanan- tai morfeeminrajoilla esiintyvien nasaalien käyttäytyminen (myös muu kuin nasaaliassimilaatio) liitetään joissakin keskusteluissa rajageminaatioon (nasaaliassimilaatiosta esim. Suomi ym. 2006: 181-182). Kahdessa keskustelussa kommentoidaan lekseemiä *selvänäkijä*. Jotkut keskustelijat näyttävät ajattelevan, että sanan korrekti kirjoitusasu on *selvänäkijä* mutta norminmukainen lausuntatapa *selvännäkijä*. Syyksi lausumisen ja kirjoittamisen eroon tarjotaan rajageminaatiota, kirjoittajan sanoin *aspiraatiota* eli ”loppuhenkäystä”:

2) - - *Intuitio tai kielitunne perustuu tässä sanan ääntämykseen. Kyseessä on aspiraatio (loppuhenkäys) joka suomessa esiintyy usein yhdyssanoissa. Ei kuitenkaan kirjoiteta ”tervettuloa”, vaikka se olisi ääntämyksellisesti lähempänä. Kaikki osaavat tämän oikein, koska se on niin yleinen sana. ”Selvänäkijä” on niitä outoja tapauksia, jotka menee jopa äidinkielenään suomea puhuvilta erittäin usein pieleen. Näin tämän oikeinkirjoitus meni ainakin omana lukioaikana, mutta jos sittemmin Kielitoimisto olisi velttoudessaan raukkamaisesti löysännyt oikeinkirjoitussääntöä tässä(kin), niin ei voi mitään. - -*

Toisessakin keskustelussa esiintyy samansuuntainen kannanotto, mutta rajageminaatiosta ei puhuta tässä puheenvuorossa (seuraavassa puheenvuorossa kyläkin):

3) *Minun mielestäni tällaisistä asioista ei voi kiistellä, sillä oikeionkirjoitettunahan se on se, minkä kielikorva sanoo. Minulle oikein on ”SelväNNäkijä”, koska sitä minä käyttäisin puheessakin. Samoin ”SydäMMellä” on mielestäni varsin oikein. Ei kukaan sano ”Mun sydämessä on aukko!”, saati ”Kävin selvänäkijällä” vaan ”Mun sydäMMessä...” ja ”Kävin selväNNäkijällä”(Älkään kiinnittäkö huomiota varsinaiseen asiaan tuossa tekstissä). Suomea pitää mielestäni puhua ja kirjoittaa suomalaisittain, eikä niin kuin kirjoissa opetetaan. Tottakai perus kielioppi pitää olla edes jotenkuten hanskassa, mutta noinniinkun yleisestiottaen. En halua kuulostaa maahanmuuttajalta puhuessani.*

Edellisessä puheenvuorossa esiintyvä lekseemi *sydän* esiintyy keskusteluissa toisaallakin:

4) *Joissain sanoissahan se sanottu tuplakonsonantti kirjoitetaan kuitenkin vain kerran. Tämä ilmiö tunnetaan nimellä jäännöslopuke (mun suosikki-ilmiöitä suomen kieliopissa 🤔) Löytyy esim. sydämestä ja tervetulleesta. Se ei tosin ole erityisen yleinen ilmiö, vaan lähinnä poikkeus..*

Puheenvuorosta 4 käy selvästi ilmi, että kirjoittaja ajattelee *sydän*-sanon taivutusmuotoja (-n : -me-) lausuttaessa usein ilmenevän nasaalin pidentymisen olevan

osa rajageminaatioilmiötä. Myös nasaaliassimilaatio sanojen tai morfeemien rajalla mielletään joissakin puheenvuoroissa rajageminaatioksi – tai ainakin siihen jollakin tapaa liittyväksi ilmiöksi:

5) *Tuossa kananmunassa tuntuu olevan jäännöslopuke tai sen oloinen kohta siinä välissä. Vähän niinkuin sanassa "tervetuloa" siinä ennen keskellä olevaa T-kirjainta. Tai siis se muna on muuttunut sellaiseksi ajan kanssa. Ei kai kukaan Oikeesti sano kanaNmuna? 😊Mua muuten (ylläri ylläri) ärsyttää niin paljon Innon Markon puuttuvat jäännöslopukkeet, etten voi katsoa ko. ohjelmaa. Folke West on samanlainen (sanotaan: samallinen). Ruotsinkielisillä on monesti tämä ongelma, mutta en tiedä onko Markon äidinkieli ruotsi. Folken on, joten annettakoon se hänelle anteeksi.*

Kuitenkin toinen keskustelija korjaa edellisen puheenvuoron terminologiaa, ja myös edellisen kommentin kirjoittaja palaa tämän jälkeen aiheeseen:

6) *Kananmunassa ei ole jäännöslopuke vaan assimilaatio. n muuttuu m:n kaltaiseksi, jolloin ääntyy kanammuna. Jäännöslopuke löytyy tosiaan sanasta tervetuloa, joka äännetään yleiskielessä tervettuloa (mutta joissain murteissa, ärsyttävää kyllä, tervetuloa ilman jäännöslopuketta). Samalla lailla käyttäytyy myös esimerkiksi hernekeitto.*

7) *Ahaa.. assimilaatio? Ok. Aina oppii jotain uutta. Siksi sanoinkin "jäännöslopukkeen oloinen kohta" kun en oikein tiennyt mikä se on. Olin muuten äidinkielessä ..varsinkin näissä kielioppijutuissa TOSI huono koulu-aikaan. Tämä sekopäisyys on tullut sen jälkeen.*

Kanamuna-lekseemi toistuu toisessakin keskustelupuussa. Keskustelijat pohtivat omaa lausumistapaansa (*kanamuna~kanamuna~kanammuna*) ja käsittelevät sitä muun muassa *jauheliha-* ja *tervetuloa*-lekseemien lausumisen yhteydessä. Tulkitseen siis, että monet keskustelijat pitävät nasaalin pituuden vaihtelun osana rajageminaatiota. Seuraavat kolme puheenvuoroa valaisevat keskustelun kulkua:

8) *varmaankin se jauhenlihan n on otettu siinä kananmunasta, kun siitä on tullut kanamuna*

9) *Eikäkö se on kanammuna.*

10) *Ei oo. Se o tervetulo, kanamuna ja sitte o viä liikenevalo.*

Nasaalien sanan- tai morfeeminrajaisen käyttäytymisen, tässä tapauksessa assimilaation, liittämistä rajageminaatioon myös kirjoittaja, joka mainitsee rajageminaation esimerkkeinä ilmaukset **mä lähemmenee, tuleppa, muistakkin, ostammitoo* sekä **paskamarjat*. Keskustelua on herättänyt lisäksi ilmaus *nöpönuuka* erilaisine variantteineen (*nöpönnuuka~nöpön nuuka~nökönuuka*):

11) *Mun mielestä taas nöpönuukaa on jotenkin vaikeempi tai siis enempi energiaa vaativa; suomessa on muutenkin loppukahdennus joka tekee ääntäistä helpommaksi, mä luulen et se liittyy siihen 😊 Tai en tiää, mut jotenkin mä oon aina aatellu et tuo sanonta on nimenomaan nöpönuukaa 😞*

Myös edellä olevassa puheenvuorossa sananrajaisen nasaalin variaatio tulkitaan (mahdollisesti) osaksi rajageminaatiota. Puheenvuorossa esiintyy myös kiinnostava näkökulma, jonka mukaan rajageminaation tehtävä kielessä on ääntämisen helpottaminen. Näkemys ei yksiselitteisesti vastaa kielitietelijöiden näkemystä universaalista, jonka mukaan kieli pyrki muuttumaan ääntämiseltään yksinkertaisemmaksi: Esimerkiksi Karlsson ja Lehtonen (1977: 85) toteavat, että ”kyseessä on idiosynkraattinen, muotoryhmäkohtainen morfofoneettinen ilmiö, joka morfologisen kompleksisuutensa vuoksi (myöhäiskantasuomalaisten äänteenmuutosten melkoisen epäfunktionaalisenä jäännöksenä) pyritään eliminoimaan kielestä”.

Sananrajaisen nasaaliassimilaation käsittää rajageminaatioksi myös kirjoittaja, joka kertoo Tampereen seudulla kuulemastaan *som moro* -ilmauksesta. Kirjoittaja on laatinut aiheesta kokonaisen blogipuheenvuoron, jonka otsikko on *Tamperelaiset tervehtivät toisiaan rajageminaatiolla*. Puheenvuorossaan hän pohtii *rajageminaatio*-termin merkitystä ja siteeraa Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kotisivuilta löytämänsä rajageminaation määritelmää. Kirjoituksen hän päättää ilmaukseen *som moro*.

Myös toinen kirjoittaja käsittelee blogissaan Tampereen seudun puhekielen sananrajaista assimilaatiota. Koko kirjoitus on kirjoitettu Tampereen seudun puhekieltä jäljitellen. Kirjoittaja toteaa ensin ajatelleensa rajageminaatiota (termi esiintyy kirjoituksessa humoristisessa puhekielisessä asussa *rajakeminaatio*) mutta huomanneensa myöhemmin, että hänen tarkoittamansa ilmiö onkin assimilaatio:

12) *Mää miätin, että onkoos Tampereen seudum murteissa tavallista enemmän assimilaatioo sanojer rajoilla, vai tuntuuko se siltä vaan. Mää meinaan sitä ilmiöö, kun sanan loppu mukautuu seuraavan sanan ensimmäisen kirjaimem mukaan, esimerkiks ny vaikka tää tuttu mu[m m]ielestä. - - (Mää kirjotin tähän ensin rajakeminaatiosta, mutta hokasinkin sitten, että siitä ei oookkaan kyse ny. Rajakeminaatio nääs meinaa sitä ilmiöö, kun sanarrajalla kuuluu kaks konsonanttia yhden sijaan niinku hernekkeitossa ja monissa liiteppartikkeleissa, vaikka oleppas.)*

Kolmaskin blogikirjoittaja kiinnittää huomiota rajageminaatioon sekä genetiivialkuisten yhdyssanojen genetiivin *n*-päätteeseen. Hänkin liittää rajageminaation ja sananrajaisen nasaalin käyttäytymisen kiinteästi toisiinsa. Myös hänen kirjoituksensa käsittelee Tampereen seudun puhekieltä:

13) *Tuo loppuhenkonen (merkitsen sen tässä '), on kotiseutuni murteissa olennaisen tärkeä, mutta kaikki muualta tulleet eivät sitä tunnu ymmärtävän. Se kuuluu erityisesti käskymuotojen loppuun. Lauseessa loppuhenkonen kuuluu seuraavan sanan alkukonsonantin kahdentumisena, kun murteelle tyypillinen puhetapa sitoo sanat yhteen. Samanlaisena kahdentumisena kuuluu edellisen sanan genetiivin loppu-n.*

Kirjoittaja käsittelee puhekielen ilmausta *tunnyttänne*, lekseemiä *kolmetoista* sekä *Maamme*-laulun säettä *soi sana kultainen*, jonka moni lausuu ”ilman loppuhenkosta veltoillen”. Samassa yhteydessä kirjoittaja kuitenkin pohtii myös paikannimeä *Karkunvuori*, joka eräässä *Tielaitoksen* karttaversiossa esiintyy asussa *Karkuvuori*:

14) *Se on Karkunvuori. Ääntyy Karkuvuuri. Nimen tekstaaaja oli kuvitellut sen olevan Karku'vuori.*

Yksi kirjoittaja puolestaan pohtii sananloppuisen *n:n* käyttäytymistä yksikön 1. persoonan verbimuodoissa:

15) *Näen: "Minä otan huikat", sanotaan Paltamon Kiehimänvoaralla usseimmiten, että "Minä ota´ huikat". Tae: "Minä lähden kylille" (tarkottaa kirkonkylleä) sanotaan meillä "Minä lähe´ kylille". Siis sen ännän sijasta meillä on loppuhenkonen elikkä aspiraatio. Se tarkoittaa, että se viimeinen vokkaali pyssäötetään äkkijyrkästi kitalakkeen.*

Kysymys on kuitenkin sananloppuisen *n:n* assimilaatiosta seuraavan sanan, kirjoittajan esimerkeissä *h:n* ja *k:n*, alkuäänteen kaltaiseksi. Kirjoittaja nimittää ilmiötä *loppuhenkoseksi* tai *aspiraatioksi*, vaikka tulkintani mukaan hän saattaa viitata puristussupistumaan tai glottaaliklusiiliin – ehkä siksi, että *h* voi muistuttaa sitä ääntämispaikkansa ja *k* ääntämistapansa perusteella. En kuitenkaan ole löytänyt tietoja sellaisesta osittaisesta assimilaatiosta, jossa loppu-*n* edustuisi *h:n*, *k:n* tai minkään muunkaan konsonantin edellä puristussupistumana (Rapola 1966: 329–335).

Toinenkin kirjoittaja käyttää termiä *loppuhenkonen* lähettäessään keskustelufoorumille seuraavan tulkintani mukaan glottaalisaatiota koskevan pohdintansa:

16) *Lausutaanko linja-auton väliin loppuhenkonen? Mielestäni ei. "Linja-auto" lausutaan ikään kuin kyseessä olisi kaksi eri sanaa, samoin kuin esim. "kirja alkaa sanoilla ..."*

"Muista tulla´ aamulla", tässä on loppuhenkonen, ja lausun sen a-parin eri tavalla kuin linja-auton. Loppuhenkosessa on pitempi väli, ja ennen jälkimmäistä a:ta joku hönkäys.

Puheenvuoro on mielenkiintoinen, koska sen kirjoittaja erottelee tapaukset, joissa rajageminaatio ei hänen mukaansa voi toteutua (ilmaukset *linja-auto* ja *kirja alkaa*) tapauksista, joissa geminaatio on mahdollinen (*tulla aamulla*). Kirjoittaja on oikeassa, sillä vain viimeinen esimerkki-ilmaus sisältää historiallisen loppuk:n. Rajasignaali (glottalisaatio) on kuitenkin mahdollinen kaikissa ilmauksissa. Lehtonen ja Karlsson (1977: 9–10) erottelevat tutkimuksessaan glottalisaation viisi eri havaintoluokkaa: *sidonta*, *glottalisaatio*, *glottaaliklusiili*, *kaksoisklusiili* sekä *epäröintitauko*. On kuitenkin vaikea tulkita, arvioiko kirjoittaja ilmausten *linja-auto* ja *kirja alkaa* sisältävän jonkinasteisen glottalisaation vai toteutuvan sidontääntämyksen mukaisesti. Samaan tapaan on vaikea tulkita, tarkoittaako hän ilmauksen *tulla aamulla* sisältävän ”vain” glottalisaation (oppositiona sidontääntämykselle) vai kokonaisen glottaaliklusiilin (oppositiona sidontääntämykselle tai glottalisaatiolle).

Yhdessä keskustelussa kommentoidaan lekseemiä *tarkk’ampuja* ja pohditaan a:n loppuheiton johtuvan rajageminaatiosta:

17) *Tule tänne, mene sinne!" Katko, loppuhenkonen, aspiraatio, mikä lieneekin, aiheuttaa lyhyen tauon sanojen väliin, kuten myös sanassa "tarkkámpuja". Tietyissä länsimurteissa tämä kuuluu selvästi. Aikanaan karjalaisten puheesta se ei muistini mukaan kuulunut ollenkaan yhtä hyvin. - -*

Kuitenkin toinen keskustelija oikaisee edellistä kirjoittajaa ja tuo samalla esiin rajageminaatioon sekä sananrajaiseen glottalisaatioon liittyvän terminologian moninaisuuden:

18) *Aspiraatiolla tarkoitetaan yleisesti klusiiliin liittyvää h-maista äännettä, joka voi joissain kielissä olla distinktiivinen piirre. Aspiraatio syntyy selitystavasta riippuen joko suuontelossa sulkeuman taakse jäävän ilmanpaineen purkautuessa voimakkaasti, tai kun klusiilin jälkeen seuraa soinniton vaihe, eli äänihuulet eivät värähtele, ennen seuraavaa äännettä. Mutta tarkka-ampujan kanssa sillä ei kyllä ole tekemistä.*

Keskustelu etenee vielä yhden kirjoittajan pohdintaan monimerkityksisen *aspiraatio*-termin sekä peräpohjalaismurteiden jälkitavujen h-äänteen suhteesta.

Aluksi hän esittää, että peräpohjalaisissa murteissa esiintyy aspiraatioon (jolla hän tarkoittaa klusiilin jälkeen esiintyvää *h*-maista lisä-äännettä) verrattavissa oleva jälkitavujen säilynyt *h*:

19) *Kyllähän sitä pohjoisessa sanotaan, jotta tarkhampuja. Nehän pistää sitä h:ta joka paikkaan. Että on sillä aspiraatiolla jotain tekemistä tuon kanssa, jos oikhiaa murretta puhuu.*

Myöhemmin samassa puheenvuorossa kirjoittaja kuitenkin päätyy erottamaan aspiraation jälkitavujen *h*-äänteestä sekä rajageminaatiosta. Kirjoittaja suosittaa myös *aspiraatio-* ja *jäännöslopuke-*termien korvaamista termeillä *loppukahdennus* tai *rajageminaatio*. Lopuksi hän toteaa:

20) *Aspiraatiolla tai loppukahdennuksella ei kuitenkaan ole mitään tekemistä ko. tarkk'ampujan ääntämisen kanssa. Ei niin minkäänlaista.*

Keskustelun kulku kuvastaa rajageminaatioon liittyvän terminologian moninaisuutta sekä monien erilaisten sanan- tai morfeeminrajaisten ilmiöiden kietoutumista yhdeksi keskustelijoiden mielteissä.

Joissakin kommentteissa rajageminaatio liitetään äänteiden – siis sekä konsonanttien että vokaalien – kvantiteetin vaihteluun yleensä. Keskustelu-
puussa, jossa pohditaan tapausten *sadetakki*, *hernekeitto*, *liekö* sekä *elikä* ääntä-
mistä, puhutaan samassa yhteydessä myös *l*-äänteen kvantiteetista verbissä
kuulostaa:

21) *Luulen että nuo "kuullostaa", "liekkö" ym. johtuvat siitä, että puhuttaessa kuulostaa vähän siltä, kuin konsonantti kahdentuisi. Varsinkin, jos puhuu vähän "leveämmin", esim. pohjanmaalaisittain.*

Keskustelupuun teemana voitaisikin ajatella olevan ”kirjainten tuplaus puheessa, kun kirjoituksessa on vain yksi kirjain” (”tuplaus”-termiä käsittelin luvussa 3.1). Samaan tapaan toisissa keskusteluissa pohditaan esimerkiksi *r*-äänteen kvantiteettia lekseemissä piirustus sekä *l*-äänteen kvantiteettia lekseemissä *puolustus* ja adverbissa *täällä* – myös nämä konsonanttien kvantiteettia koskevat pohdinnat sisältyvät keskusteluun rajageminaatiosta. Yleisen ”tuplauksen” piiriin käsitetään eräässä puheenvuorossa myös vokaalit (esimerkki 21). Keskustelupuussa esimerkkiä 21 edeltävissä puheenvuoroissa on juuri käsitelty *tuote*-tyyppisten, nominaalikuisten yhdyssanojen rajageminaatiota:

22) *Mä kans tuplailen helposti yhdyssanoissa. Ainakin vokaalien tuplaus taitaa tosin olla jyväsylänkielen peruja.*

Tulkitsen kirjoittajan tarkoittavan lyhyen ensitavun jälkeisen tavun lyhyen vokaalin pidentymistä, jota esiintyy savolais- ja lounaismurteissa (esim. Wiik 2006: 140–143). Kielentutkijan näkökulmasta on mielenkiintoista havaita, kuinka mallikkokeskusteluissa ”tuplaus”, äänteiden kvantiteetin vaihtelu, voidaan nähdä yhtenä laajana ilmiönä, joka toisinaan kattaa sekä konsonantit että vokaalit.

Aineistoni perusteella on siis nähtävissä, että rajageminaatioon liitetään monia muitakin sandhi-ilmiöitä sekä kvantiteetin vaihteluilmiöitä. Kuten edellä kävi ilmi, erityisesti sanan- tai morfeeminrajaisen nasaalin variaatio käsitetään kirjoituksissa usein loppu-*k*:n variaatioksi.

12 TULOSTEN TARKASTELUA JA UUSIA TUTKIMUSKYSYMYKSIÄ

Tutkielmani alussa (luku 1) esitin ne kysymykset, joihin työni pyrkii vastaamaan. Halusin tarkastella verkkokeskustelijoiden käyttämää rajageminaatiota koskevaa metakieltä: Millaisia fennistiikan tuntemia termejä keskusteluissa esiintyy? Entä millaisia ”kansanlingvistisiä termejä” keskusteluissa tulee esiin? Mikä ohjailee keskustelujen metakieltä? Metakielen tutkimisen lisäksi pyrin selvittämään, millaiseksi rajageminaation alueellinen ja sosiaalinen edustus mielletään verkkokeskustelujen perusteella. Tarkastelin myös, millaiset rajageminaation muoto-ryhmät ovat aineistoni tiedostetuimpia sekä mitkä äänneet toimivat geminaatio-esimerkkeinä useimmin. Lisäksi halusin kartoittaa ei-lingvistien kieli-ideologista ja affektiivista suhtautumista rajageminaatioon. Minua kiinnosti myös rajageminaation tiedostaminen kielenilmiönä sekä kysymys siitä, kuinka selvästi se erottuu muiden kielenilmiöiden joukosta omaksi kokonaisuudekseen. Mieleissäni oli myös metodinen kysymys verkkokeskusteluaineistoni sopivuudesta kansanlingvistiseen tutkimukseen. Tässä luvussa tarkastelen lyhyesti tutkielmani tärkeimpiä tuloksia.

Rajageminaatiota kuvaillaan ja määritellään verkkokeskusteluaineistossa monin eri tavoin. Siitä puhutaan ”tuplauksena” (~ ”kahtena konsonanttina” jne.), ”katkona” sekä ”painotuksen eroina”. Saattaa olla, että mielletään kahdesta konsonantista tukee ortografiamme, jossa puhutun kielen kvantiteettieroja erotellaan konsonanttien lukumäärän avulla (yksi kirjain edustaa lyhyttä äännettä, kaksi kirjainta pitkää äännettä). Lisäksi rajageminaatiota kuvataan lukuisin muin tavoin, ja ”kansanlingvistinen terminologia” saa joskus vaikutteita fennistiikan virallisesta käsitteistöstä.

Aineistossani esiintyy paljon fennistiikan terminologiaa myös oikeissa asiayhteyksissään. Jotkin termit, esimerkiksi *aspiraatio*, ovat tosin poistuneet fennistiikan käytöstä tai muuttaneet tutkijoiden käsitteistössä merkitystään. Silti ne elävät yhä keskustelufoorumeilla. Verkkokeskustelijoiden terminologiassa näkyy kaikuja kouluopetuksen sekä kielioppaiden käsitteistöstä. *Loppukahdennus* on termeistä yleisin ja saattaa osaltaan tukea edellisessä kappaleessa esittämäni käsitystä kahdesta konsonantista geminaatiotapauksissa. Foorumeilla puhutaan

myös glottaaliklusiilista ja laryngaaliklusiilista niin kielitieteellisen käsityksen mukaan korrektissa kuin siitä poikkeavassakin merkityksessä.

Rajageminaation ajatellaan kuuluvan pääpiirteittäin kaikkiin suomen murteisiin joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta. Loppu-*k:n* katoedustus liitetään useimmiten Kotkan, Porin tai Turun seutujen puhekieleen. Tutkijan on usein haastavaa tulkita, mitä maantieteellisiä alueita verkkokeskustelijat maininnoillaan tarkoittavat.

Rajageminaatio mielletään osaksi nykysuomalaista yleispuhunkieltä. Ryhmät, joiden puheeseen poikkeaviksi koetut loppu-*k:n* katomuodot koetaan kuuluviksi, ovat ei-äidinkieliset suomenpuhujat, hienostelijat, julkisuuden puhujat ja joskus myös homoseksuaalit. Saattaa olla, että esimerkiksi ruotsinkielisten suomenpuhujien käyttämä kielimuoto nivoutuu mielteissä yhteen hienostelun ja myös julkisuuden puhujien (kuten uutistenlukijoiden) kielen kanssa. Tähän käsitykseen voivat olla yhteydessä erityisesti pääkaupunkiseudun historialliset tapahtumat: Suomen sivistyneistö, toisin sanoen ”hienostelijat”, olivat usein ruotsinkielisiä suomalaisia, joiden puhe oli saanut vaikutteita kirjakielestä. Toisaalta myös uutisten kieli voidaan kokea puhutuksi kirjakieleksi.

Kimmokeena rajageminaatiosta keskustelemiselle on usein julkisuuden henkilöiden puhetapa. Lukuisissa keskusteluissa kiinnitetään huomiota *Inno*-ohjelman entisen juontajan Marko Paanasen loppu-*k:n* katomuotoihin. Myös muita julkisuuden henkilöitä mainitaan aineistossa.

Muotoryhmä, joissa rajageminaatio havaitaan helpoimmin, on *tuote*-tyypin nominien ryhmä. Se on verkkokeskustelijoiden kielenainesesimerkeissä selvästi muita muotoryhmiä yleisempi, sillä sen osuus kielenainesesimerkeistä on yli 58 prosenttia. *Tuote*-nomineista annetuista kielenainesesimerkeistä yli 78 prosenttia on sanoja, joissa *tuote*-nomini esiintyy yhdyssanan määriteosana. *Hernekeitto* on edellä kuvatun kaltaisista yhdyssanoista ja samalla koko aineiston kielenainesesimerkeistä yleisin. Se toistuu aineistossa keskustelusta toiseen. *Hernekeitto* on muodostunut koko rajageminaatiota ilmiönä kuvaavaksi kielenainesesimerkiksi ja edustaa jo jonkinlaista yhteisesti jaettua tietoa rajageminaatiosta. Rajageminaatio tunnistetaan myös imperatiiviesimerkeissä, joiden osuus on noin 22 prosenttia kaikista esimerkeistä. Liitepartikkelit ovat niissä

melko yleisiä. Kielenainesesimerkkejä on myös muista muotoryhmistä, mutta niistä kunkin osuus on vähemmän kuin viisi prosenttia kaikista esimerkeistä.

Kun rajageminaatio toteutuu ja siitä annetaan kielenainesesimerkkejä, geminoituva äänne on lähes aina jokin soinniton klusiili. Yhdyssanoissa, joiden alkuosana on *tuote*-tyypin nomini, on geminoituvana äänteenä klusiili melkein 82-prosenttisesti. Imperatiiveissa, joihin ei liity liitepartikkelia, geminoituu klusiili lähes 69-prosenttisesti. Myös kaikki muut äänneet geminoituvat esimerkeissä, mutta niiden osuus on hyvin vähäinen verrattuna klusiileihin. Todellisuudessa geminoitumista tapahtuu muissa äänneissä kuin klusiileissa useammin kuin verkkokeskustelijoiden kielenainesesimerkeistä voisi päätellä.

Verkkokeskustelijat etsivät usein vastauksia siihen, millaista on ”oikea” ja ”väärä” kieli. Myös rajageminaation ääntämiseen ja kirjoittamiseen kohdistuu keskusteluissa vaatimuksia ”oikeasta” kielestä. Aineistossa otetaan kantaa kysymykseen, mikä loppu-*k:n* edustus on ”oikea” ja ”normaali”. Sellaiseksi koetaan yleensä geminaattaedustus. Rajageminaatiosta keskustellaan usein ortografiselta kannalta. Ilmiö luetellaan tällöin *ŋ*-äänneen rinnalla sellaiseksi kielenpiirteeksi, jossa suomen kirjoitusjärjestelmä ei vastaa puhetta. Verkkokeskustelijoista jotkut ovat valmiita ”kirjoittamaan kuten lausutaan”. Geminaatiotonta lausumista puheenvuoroissa ei vaadita.

Sananloppuisen *k:n* katoedustus aiheuttaa joskus affektiivisia reaktioita. Kun edustus arvellaan normaalista poikkeavaksi, affektiot ovat usein negatiivisia ja niitä kuvataan melko usein verbillä *ärsyttää*. Yleisin negatiivista affektiota kuvaava kieliopillinen rakenne aineistossani on *kuulostaa joltakin* -rakenne, esimerkiksi *kuulostaa ärsyttävältä*. Katoedustusta kuvataan ärsyttävän lisäksi myös *hassuksi*.

Olen tarkastellut työssäni lisäksi kysymystä, millainen on rajageminaatio-käsitteen rajaus verkkokeskustelijoiden mielteissä. Siihen liitetään – fennistiikan käsityksestä poikkeavasti – usein myös muita sananrajaisia ilmiöitä, joista yleisin on nasaaliassimilaatio. Samoin nasaalien kvantiteetin muutokset sananrajoilla mielletään joskus rajageminaation piiriin kuuluviksi.

Tutkielmani vastaa vain joihinkin kysymyksiin siitä, miten ei-lingvistit mieltävät rajageminaation ja käsittelevät sitä ilmiönä. Ei-lingvistejä edustavat aineistossani verkkokeskustelijat, joista jotkut ovat varmasti saaneet enemmän kielitieteellistä koulutusta kuin toiset – kirjoittajien joukossa voi olla kielen ammattilaisiakin. Hakukoneen avulla etsitty keskustelumateriaali on syntynyt ilman kielentutkijan aloitetta ja tarjoaa siksi arvokasta tietoa verkkokeskustelijoiden omaehtoisesti syntyneistä mielteistä. Tällaisen tutkimuksen heikkous on kuitenkin se, että kielenoppaista ei ole yleensä tarjolla minkäänlaista taustatietoa. Keskustelijat muodostavat esimerkiksi yhteisöjä, jotka jäävät tutkijan ulottumattomiin. Keskustelijoiden sosiaalisten verkostojen kartoittaminen systemaattisesti olisi kuitenkin tutkimuksen kannalta hyödyllistä, sillä mielteet kielestä syntyvät sosiaalisten verkostojen jäsenten yhteistyönä – olivat verkostot sitten tiiviitä tai löyhiä. Lisäksi olisi kiinnostavaa tietää esimerkiksi, minkä ikäisiä verkkokeskustelijat ovat ja millaista koulutusta he ovat saaneet. Aineistosta käy nimittäin ilmi, että koulutuksen rooli rajageminaation tiedostamisessa ja ilmiöstä puhuttaessa on merkittävä. Kun nyt näemme, miten rajageminaatiosta puhutaan, olisi seuraavaksi tärkeää nähdä ilmiön taustoihin asti ja vastata kysymykseen, *miksi* siitä puhutaan niin. Millaiset tekijät (kuten sosiaalinen verkostoituminen ja koulutus) ohjaavat diskurssia siihen suuntaan, johon se on kulkenut, ja kuinka voimakas tekijöiden vaikutus on?

Olemassa olevan tutkimuksen perusteella on mahdollista jonkin verran arvioida, miten ei-lingvistejä tutkielmassani edustavien verkkokeskustelijoiden havainnot vastaavat kielellistä todellisuutta. Tiedämme nyt jonkin verran enemmän siitä, miten keskustelijat mieltävät sananloppuisen *k:n* alueellisen variaation ja voimme verrata sitä murteentutkijoiden kuvaan variaatiosta. Tiedämme nyt myös esimerkiksi sen, että uutistenlukijoiden puheessa uskotaan olevan enemmän geminoitumattomia muotoja kuin siinä todellisuudessa on. Avoimia kysymyksiä jää kuitenkin paljon: toteutuuko esimerkiksi rajageminaatio ei-äidinkielisten suomenpuhujien kielessä siten kuin verkkokeskustelijat uskovat sen toteutuvan? Havaintoja vastaavuudesta on, mutta systemaattista selvitystä siitä ei ole olemassa.

Uskon, että myös puhutun kielen ja ortografian vastaavuudesta löytyisi paljon ammennettavaa rajageminaation tutkimukselle juuri kansan-

lingvistiksestä näkökulmasta. Omassa tutkielmassani tämä kysymys saa liian vähän huomiota. Myös tästä aiheesta saisi luotettavinta tietoa systemaattisen selvityksen avulla, jossa huomioitaisiin kielenoppaiden tausta.

Yksi työssäni käsittelemättä jäävä näkökulma on, millä tavoin ja missä tilanteessa yksilöt tiedostavat rajageminaation olemassaolon. Kouluopetus on varmasti yksi tärkeimmistä tietolähteistä. Aineistostani sekä sen ulkopuolelta löysin lisäksi joitakin verkkokeskustelijoiden ”kertomuksia” geminaation tiedostamisesta. Esimerkiksi katoalueilta kotoisin olevat henkilöt olivat huomanneet piirteen olemassaolon vasta silloin, kun muut olivat huomauttaneet heidän lausumisestaan. Tästä kertoo esimerkki 1:

1) - - *Minulla meni aikoinaan kauan ennenkuin tajusin mitä kaverit nauravat puheessani.. minä kun en konsonantteja kaksintanut vaan lausuin sanat niinkuin ne kirjoitetaan (sadetakki, hernekeitto, vaatekaappi.. ei siis sadettakki jne.) Sain isot naurut aina kun toivotin porukkaa tervetulleeksi luokseni... (tervetuloa, ei tervetuloa) Nykyään "osaan" jo kaksintaa konsonantit, valitettavasti. - -*

Rajageminaation sanotaan olevan väistytävä kielenpiirre. Lähteittäni mukaan se on vähitellen poistumassa puhutusta suomen kielestä muotoryhmittäin, ja muutoksessa toiset murrealueet ovat ehtineet pidemmälle kuin toiset. Tarkempaa selvittelyä vaatisikin kysymys variaation käynnissä olevasta muutoksesta ja muutoksen vauhdista. Aineistostani käy ilmi, että geminaatiomuotoja pidetään ”oikeina” ja ”normaaleina”. Katomuotoja puolestaan pidetään poikkeavina, ja ne useimmiten ärsyttävät verkkokeskustelijoita. Millainen on siis prestiisimuotojen asema kielenmuutoksessa? Myös tämä kiinnostava kysymys jää seuraavien tutkimusten selvittäväksi.

LÄHTEET

- AGHEYISI, REBECCA & JOSHUA FISHMAN 1970: Language attitude studies: a brief survey of methodological approaches. *Anthropological Linguistics* 12, s. 137–157.
- ALPIA, JOHANNA 2003: Miun murre. Joensuulaisten lukiolaisten kotimurteen tuntemuksesta. Pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopiston suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitos.
- BECKER, REINHOLD VON 1824: *Finsk grammatik*. Bibel-sällskapetets tryckeri, Åbo.
- BLOMSTER, KARI 1996: Loppukahdennuksen merkitseminen varhaisnykysuomen ortofrafiassa. Esimerkkiaineistona Oulun Wiikko-Sanomien 1–12/1829. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitos.
- BOLFEEK-RADOVANI, JASMIN 2000: *Attityder till svenska dialekter – en sociodialektologisk undersökning bland vuxna svenskar*. SoLiD nr 13. FUMS Rapport nr 201. Uppsala Universitet.
- COLLAN, FABIAN 1847: *Finsk språklära. Förra delen, Formläran*. Frenckell, Helsingfors.
- COUPLAND, NIKOLAS 2007: *Style. Language Variation and Identity*. Key topics in sociolinguistics. Cambridge University Press, Cambridge.
- GERLANDER, MAIJA & EEVA TAKALA 1996: Interpersonallisesti verkossa. *Tiedotustutkimus* 19, s. 41–47.
- HAAKANA, MARKKU & ANNE MÄNTYNEN 2002: Rakas ärsyttävä äidinkieli: kielestä kysyminen ja tunteet radion kieliohjelmassa. Teoksessa Ilona Herlin ym. (toim.), *Äidinkielen merkitykset*, s. 287–311. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- HAILA, V.A. & ANNA ISONIEMI 1955: *Suomen oppikirja oppikouluja varten*. Toinen, tarkistettu painos. Otava, Helsinki.
- HAKULINEN, AULI, MARIA VILKUNA, RIITTA KORHONEN, VESA KOIVISTO, TARJA RIITTA HEINONEN & IRJA ALHO (toim.) 2004: *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- HAKULINEN, AULI & JUSSI OJANEN 1993: *Kielitieteen ja fonetiikan termistöä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- HAKULINEN, LAURI 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Otava, Helsinki.
- HEIMALA-LINDQVIST RIIKKA 2010: Internetkielen variaatio ja sen funktiot Rautaneito-keskustelupalstalla. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- HERRING, SUSAN C. 1996a: Introduction. Teoksessa Susan C. Herring (toim.), *Computer-mediated communication. Linguistic, social, and cross-cultural perspectives*, s. 1–10. John Benjamins, Amsterdam.

HIIDENMAA, PIRJO 2003: *Suomen kieli – who cares*. Otava, Helsinki.

HINTIKKA, ANNA-MAIJA & EILA HÄMÄLÄINEN 1994: Suomea ulkomaalaisen suuhun. Teoksessa Minna Suni & Eija Aalto (toim.), *Suuntaa suomenopetukseen – tuntumaa tutkimukseen*, s. 137–161. Jyväskylän yliopisto.

HOLOPAINEN, SANNA 2003: Savonlinalaisnuorten murretietoisuus – Miten hyvin savonlinalaisnuoret tunnistavat ympärillään puhutun ja oman murteensa piirteitä. Pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopiston suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitos

HONKIMÄKI, HERMANNI 2007: ”Kaikki mitä tästä klasista näkyy on mun maita!” Lapualaisten opiskelijoiden murreasenteet. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.

HYLKILÄ, JENNI 2005: Hienoo suomee vai hienua suomia? Reisjärveläisnuorten havaintoja *ea*, *eä* ja *oa*, *öä*-yhtymien edustuksesta kotimurteessaan. Pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopiston suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitos.

HYNÖNEN, EMMI 2008: Keskustelufoorumit – ajatuksenvaihtoa verkossa. Teoksessa Sara Routarinne & Tuula Uusi-Hallila (toim.), *Nuoret kielikuvassa. Kouluikäisten kieli 2000-luvulla*, s. 186–190. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

IKOLA, OSMO 1953: Jäännöslopuke. *Virittäjä* 4 s. 431.

----- 1959 (1989): Suomen kirjakieli. Teoksessa Seija Aalto ym. (toim.), *Kielestä kiinni*, s. 165–185. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

----- 1969: Jäännöslopuke ja loppukahdennus. *Virittäjä* 3 s. 331–332.

----- 1990: *Nykysuomen käsikirja* (toim.), s. 21–22. Weilin & Göös, Espoo.

----- 2001: *Nykysuomen opas*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja.

IKOLA, NILO 1925: *Ala-Satakunnan murteen äännehistoria I: Descendentti esitys myöhäiskantasuomalaisten konsonanttien kehityksestä*. Annales Universitatis Fennicae Aboensis, sarja B, osa III, n:o 1. Turku.

ITKONEN, TERHO 1964a: *Proto-finnic final consonants. Their history in the Finnic languages with particular reference to the Finnish dialects. I: 1. Introduction. The history of -k in Finnish*. Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia 138: 1, Helsinki.

----- 1964b: Sananrajaisten äänneilmioiden synkroniaa ja diakroniaa. *Virittäjä* 68, s. 225–232.

----- 1969a: Loppukahdennus, ei ”alkukahdennus”. *Virittäjä* 73, 212–214.

----- 1969b: Vielä loppukahdennuksesta. *Virittäjä* 73, s. 332–333.

----- 1972a: Suomen äänneopin kysymyksiä. *Virittäjä* 76, s. 76–93.

----- 1972b: Kielenhuoltomme tehtävistä. *Virittäjä* 76, s. 278–297.

JALAVA, TIMO 1982: Loppukahdennuksen käytöstä Helsingin puhekielessä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

JONNINEN-NIILEKSELÄ KAIJA 1982: *Tampereen puhekieli tutkimuskohteena*. Tampereen yliopiston Suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 6.

JORONEN, PIIA 2007: Ärsyttävä kieli. Puhekieleen kohdistuvat affektiset kannanotot Ilta-Sanomien verkkokeskusteluissa. Pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopiston suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitos.

JUNTTILA, JAAKKO 2007: Jyväskyläläisten ja tarttolaisten opiskelijoiden kielellisistä asenteista. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.

KALAJA, PAULA 1996: ”Englanti valloittaa mielet”: Kieliasenteiden tutkimisesta. Teoksessa Minna-Riitta Luukka ym. (toim.), *Kielten kuulossa. Kielitieteen päivät Jyväskylässä 6. ja 6.5.1995*, s. 205–211. Korkeakoulujen kielikeskus, Jyväskylän yliopisto.

KALAJA, PAULA & IRENE HYRKSTEDT 2000: ”Heikot sortuu elontielle”: asenteista englannin kieleen. Paula Kalaja & Lea Nieminen (toim.), *Kielikoulussa – kieli koulussa* s. 369–386. AFinLA:N vuosikirja 2000 / n:o 58. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys, Jyväskylä.

KARLSSON, FRED 1973: *Mitä suomen ’loppukahdennus’ on?* Turun yliopiston fonetiikan laitoksen julkaisuja.

----- 1983: *Suomen kielen äänne- ja muotorakenne*. WSOY, Porvoo.

KARLSSON, FRED & JAAKKO LEHTONEN 1977a: *Alkukahdennus. Näkökohtia eräistä suomen kielen sandhi-ilmiöistä*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja.

----- 1977b: Alkukahdennuksen puolesta. *Virittäjä* 81, s. 319–322.

KETTUNEN, LAURI 1930a: *Suomen murteet I. Murrenäytteitä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

----- 1930b: *Suomen murteet II. Murrealueet*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

----- 1940: *Suomen murteet III A. Murrekartasto*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

KIRSTINÄ, LEENA YM. 1996: *Kieli ja kirjallisuus I. Kieli tiedon hankkimisen ja välittämisen keinona; Taiteesta omaan ilmaisuun; Tekstin rakentuminen ja tulkitseminen*. Kirjayhtymä, Helsinki.

KOHONEN, LEENA 2005: Eteläkarjalaisnuoret murrehavaintojen tekijöinä. Pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopiston suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitos.

KOKKO, SUSANNA 2010: Kahden ikäryhmän raahelaisten käsityksiä suomen murteista. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston Suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.

KOTILAINEN, LARI & ANNUKKA VARTEVA 2006: *Mummonsuomi laajakaistalla*. WSOY, Helsinki.

KRISTIANSEN, TORE 1997: Language Attitudes in Danish Cinema. Nikolas Coupland & Adam Jaworski (toim.), *Sociolinguistics: A reader and coursebook*, s. 291–305. MacMillan, London.

LAPPALAINEN, HANNA & JOHANNA VAATTOVAARA 2005: Vielä murteen ja identiteetin suhteesta. *Virittäjä* 109, s. 98–110.

LAURILA, ANNA-LEENA 2008: Mielteitä omasta murteesta. Kansanlingvistinen tutkimus Lammilta. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.

LAUROSELA, JUSSI 1913: *Äännehistoriallinen tutkimus Etelä-Pohjanmaan murteesta. I, Konsonantit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

LEIPÄLÄ, SANNA 2000: Haapajärvisen murreasenteista. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.

LEHTONEN JAAKKO 1971: Sitkeä loppuhenkonen. *Virke* 2, s. 26–30.

LEINO, PIRKKO 1968: Suomalaiset matkimukset. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

LESKINEN, HEIKKI 1963: *Luoteis-Laatokan murteiden äännehistoria. I, Konsonantit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

LIEKO, ANNELI 1992: *Suomen kielen fonetiikkaa ja fonologiaa ulkomaalaisille*. Finn Lectura, Helsinki.

LINDÈN, EEVA 1942: *Kaakkois-Hämeen murteiden äännehistoria. I, Konsonantisto*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

LONG, DANIEL & DENNIS R. PRESTON (toim.) 2002: *Handbook of perceptual dialectology II*. John Benjamins, Amsterdam.

MIELIKÄINEN, AILA 1981: *Etelä-Savon murteiden äännehistoria. I, Konsonantit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

----- 2005: Matkimuksista määritelmiin. Miten murteista puhutaan. *Sananjalka* 47, s. 98–118.

MIELIKÄINEN, AILA & MARJATTA PALANDER 2002: Suomalaisten murreasenteista. *Sananjalka* 44, s. 87–110.

NAHKOLA, KARI 1987: *Yleisgminaatio. Äännevuokksen synty ja vaiheet kielisysteemissä erityisesti Tampereen seudun hämäläismurteiden kannalta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

- NIEDZIELSKI, NANCY & DENNIS R. PRESTON 2000: *Folk linguistics*. Trends in Linguistics. Studies and monographs 122. Mouton de Gruyter, Berlin.
- NORDLUND, TARU, tulossa: Standardization of Finnish Orthography: From Reformists to National Awakeners. Teoksessa Susan Baddeley & Anja Voeste (toim.), *Spelling History*. Mouton de Gruyter, Berlin–New York.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO 1986b: *Kolmannen sukupolven kieli. Helsinkiin muuttaneiden suurten ikäluokkien eteläpohjalaisten ja pohjoissavolaisten kielellinen sopeutuminen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO & LIISA TIITTULA 2000: *Televisiokeskustelun näyttämöllä: Televisioinstitutionaalisuus suomalaisessa ja saksalaisessa keskustelukulttuurissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- NUUTINEN, OLAVI 1977: Rajageminaatiosta. *Virittäjä* 81, s. 88–89.
- OCHS, ELINOR & BAMBI SCHIEFFELIN 1989: Language has a heart. – *Text. An interdisciplinary journal for the study of discourse* 9, s. 7–25. Mouton de Gruyter, Berlin–New York.
- OJANSUU, HEIKKI 1903: *Suomen lounaismurteiden historia : konsonantit : descendenti esitys*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki
- 1908: Kansa murrehavaintojen tekijänä. *Virittäjä* 12, s. 9–13.
- ORPANA, TERTTU 1988: *Kuvaus vai kommentti. Tutkimus suomen kielen adjektiiviadverbien semanttisesta tulkinnasta*. Opera Fennistica & Linguistica 2. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- OSGOOD, CHARLES E., & GEORGE J. SUCI & PERCY H. TANNENBAUM 1957: *The Measurement of Meaning*. Urbana. University of Illinois Press.
- PALANDER, MARJATTA 1982: Havaintoja nuoren polven murteen käytöstä ja -tuntemuksesta. *Virittäjä* 86, s. 164–175.
- 2001: Kansan käsityksistä lingvistiikkaa. *Virittäjä* 105, s. 147–151.
- 2005: Muu suomi karjalaisten silmin. Teoksessa Marjatta Palander & Anne-Maria Nupponen (toim.), *Monenlaiset karjalaiset: Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti*. 56–90. Studia Carelica Humanistica 20. Joensuun yliopisto.
- 2007: Alueellisen taustan vaikutus murrekäsityksiin. *Virittäjä* 111, s. 24–55.
- PALANDER, MARJATTA & ANNE-MARIA NUPPONEN 2005: Karjalaisten ”karjala”. Teoksessa Marjatta Palander & Anne-Maria Nupponen (toim.), *Monenlaiset karjalaiset: Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti*, s. 15–55. Studia Carelica Humanistica 20. Joensuun yliopisto.
- PANHELAINEN, IRMELI 2005: *Kielenhuollon kivijalka*. Tammi, Helsinki.

PAUNONEN, HEIKKI 1976: Kotikielen seura 1876–1976. *Virittäjä* 80, s. 310–432.

----- 1992: Suomen kieli Helsingissä. Teoksessa Heikki Paunonen, Matti Suojanen ja Kari Nahkola (toim.), *Variaatioita*. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen juhlakirja, s. 130–158. Opera Fennistica & Linguistica 4. Tampere.

----- 1995: *Suomen kieli Helsingissä. Huomioita Helsingin puhekielen historiallisesta taustasta ja nykyvariaatiosta*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

----- 1996: Suomen kielen ohjailun myytit ja stereotypiat. *Virittäjä* 100, s. 544–555.

PENTTILÄ AARNI 1969a: Alkukahdennus. *Virittäjä* 73, s. 211–212.

----- 1969b: Vielä alkukahdennuksesta. *Virittäjä* 73, s. 396–399.

PHILLIPS, GERALD M. – BARNES, SUSAN B. 1995: Is your epal an ax-murderer? *Interpersonal computing and technology. An electronic journal for the 21st century* 3 (4), s. 12–41.

PRESTON, DENNIS R. 1989: *Perceptual dialectology. Nonlinguists' views of areal linguistics*. Foris, Dordrecht.

----- 1996: Whaddayaknow? The modes of folk linguistic awareness. *Language awareness* 5 (1), s. 40–73.

----- 1999a (toim.) *Handbook of perceptual dialectology I*. John Benjamins, Amsterdam.

----- 2002: Language with an attitude. Teoksessa J.K. Chambers, Peter Trudgill & Natalie Schilling-Estes (toim.), *Handbook of language variation and change*, s. 40–66. Blackwell handbooks in linguistics. Oxford, Blackwell.

PUNTTILA, MATTI 1998: *Haaskannäköinen tyttö: kielikaskuista matkimuksiin*. WSOY, Porvoo.

----- 2001: *Pilkettä silmäkulmaan: kielikaskuista sanaleikkeihin*. WSOY, Helsinki.

RAPOLA, MARTTI 1966: *Suomen kielen äännehistorian luennot*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

RENVALL, GUSTAF 1840: *Finsk språklära : enligt den rena Vest-Finska, i bokspråk vanliga dialecten*. Christ. Ludv. Hjelt, Åbo.

RONKAINEN, TERHI 1997: Loppukahdennus television uutistoimittajien kielessä. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitos.

RUOPPILA, VEIKKO 1955: *Äyrämöismurteiden äännehistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

SAANILAHTI, MARJA 1988: Vieläkö tulee kallaa? Yleisgminaation sosiaalinen vaihtelu Virtain Vaskivedellä. Teoksessa Marja Saanilahti ja Kari Nahkola (toim.), *Virtoilaista venytystä. Yleisgminaatio ja svaavokaali Vaskiveden murteessa*, s. 13–112. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos, Virtain tutkimuksia 3.

SAARIMAA, E.A. 1930: *Huonoa ja hyvää suomea. Oikeakielisyysohjeita*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.

----- 1947: *Kielenopas. Oikeakielisyysohjeita*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.

----- 1971: *Kielenopas*. Kahdeksas painos. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.

SIIROINEN, MARI 2001: *Kuka pelkää, ketä pelottaa. Nykysuomen tunneverbien kielioppia ja semantiikkaa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

SUOMI, KARI 1996: *Fonologian perusteita*. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja.

SUOMI, KARI, JUHANI TOIVANEN & RIIKKA YLITALO 2006: *Fonetiikan ja suomen äänneopin perusteet*. Gaudeamus, Helsinki.

TRUDGILL, PETER 1986: *Dialects in Contact*. Language in Society 10. Basil Blackwell, Oxford–New York.

TURUNEN, AIMO 1959: *Itäisten savolaismurteiden äännehistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

TÖRNQVIST, TIINA 2004: Savolaisuus ja Savon murre kuopiolaisten silmin. Pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopiston suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitos.

VAATTOVAARA, JOHANNA 2009: *Meän tapa puhua*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki

VAATTOVAARA, JOHANNA & HENNA SOININEN-STOJANOV 2006: Pääkaupunkiseudulla kasvaneiden kotiseuturajaukset ja kielelliset asenteet. Kaisu Juusela & Katariina Nisula (toim.), *Helsinki kieliyhteisönä*, s. 223–254. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.

WEIJNEN, ANTONIUS 1999: On the Value of Subjective Dialect Boundaries. Teoksessa Dennis R. Preston (toim.), *Handbook of perceptual dialectology I*, s. 131–133. John Benjamins, Amsterdam.

WIIK, KALEVI 1998: *Fonetiikan perusteet*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.

----- 2006: *Sano se murteella. Minkälaisia suomen murteet ovat ja missä niitä puhutaan*. Pilot-kustannus Oy, Tampere.

WILLIAMS, ANGIE, PETER GARRETT & NIKOLAS COUPLAND 1999: Dialect recognition. Teoksessa Dennis R. Preston (toim.), *Handbook of perceptual dialectology I*, s. 345–358. John Benjamins, Amsterdam.

VIRTARANTA, PERTTI 1946: *Länsiyläsatakuntalaisten murteiden äännehistoria. 1, Konsonantit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

WISUR-HEIKKILÄ, CAMILLA 2000: “Viännetään savvoo”. Lapinlahtelaisten nuorten mietteitä Savon murteesta. Pro gradu -tutkielma. Åbo Akademi.

<http://www.kotus.fi/index.phtml?s=978> (7.3.2011)